

Hautausmaamatkailu Helsingissä

Rosenqvist, Eleonoora

Laurea-ammattikorkeakoulu
Laurea Kerava

Hautausmaamatkailu Helsingissä

Eleonoora Rosenqvist
Matkailun koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2010

Eleonoora Rosenqvist

Hautausmaamatkailu Helsingissä

Vuosi 2010 Sivumäärä 82

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia hautausmaamatkailua Helsingissä. Työn toimeksiantajana oli Helsingin Turistioppaat ry. Työn tutkimuskysymyksenä oli: Miten evankelisluterilaisia hautausmaita hyödynnetään Helsingin matkailussa. Tutkimuskysymykseen etsittiin vastauksia tarkastelemalla kuoleman ja kärsimyksen hyödyntämistä matkailussa. Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen keskeisimpänä käsitteenä oli musta matkailu, jota tarkasteltiin Foley, Lennonin, Sharpleyn, Stonen ja Seatonin näkökulmista.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin laadullista tutkimusta, ja aineistonkeruumenetelmänä käytettiin sähköpostihaastatteluja. Ensimmäinen sähköpostihaastattelu lähetettiin 25:lle Helsingin incoming-matkailusta vastaavalle yritykselle. Toinen sähköpostihaastattelu lähetettiin Helsingin Turistioppaat ry:n kuuluville hautausmaakerrosoppaille. Aineisto kerättiin maaliskuuhun 2010. Aineiston analysointimenetelmänä käytettiin teemoittelua.

Tutkimuksessa saatu aineisto ei tyydyttänyt tutkijaa määrällisesti eikä laadullisesti. Vähäiseen ja pinnalliseen aineistoon johti tutkijan kokemattomuus ja se, että hautausmaamatkailu ilmiönä on vielä suhteellisen tuntematon ja vähän tutkittu. Tutkimustulokset yhdentyivät pääpiirteittäin teoreettisen viitekehyksen kanssa. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että hautausmaamatkailu Helsingissä on pienimuotoista ja kierroksia tai käyntejä järjestetään vain Hieta-niemen hautausmaalla. Kierroksien ja käyntien teemoina ovat historia ja kulttuuri. Helsingissä hautausmaamatkailua kuluttavat pääosin suomalaiset, iäkkäät naiset. Motiiveja osallistua hautausmaakerrokselle ovat historian ja kulttuurin lisäksi omat kytkökset kohteeseen, nostalgia, uteliaisuus, luonto ja ympäristö.

Tutkimuksen perusteella voidaan päätellä, että evankelisluterilaisia hautausmaita hyödynnetään Helsingin matkailussa niukasti ja yksipuolisesti. Tähän vaikuttaa omalta osaltaan hautausmaamatkailun heikko kysyntä ja tarjonta Helsingissä. Hautausmaat Helsingissä ovat julkisia ja pääsymaksuttomia kohteita, jolloin niiden nykyistä monipuolisempi hyödyntäminen matkailussa olisi mahdollista. Vaikka hautausmaamatkailu yhdessä muun mustan matkailun kanssa ovat ajankohtaisia ilmiöitä, on niitä tutkittu vähän. Tämä tutkimus tarjoaa paljon aiheita uusille tutkimuksille. Tietoa tulisi kasvattaa erityisesti motivaatiotekijöistä, jotka ohjaavat ihmisiä kuluttamaan mustaa matkailua ja etenkin hautausmaamatkailua.

Asiasanat: Helsinki, hautausmaa, matkailu, kuolema, kärsimys, motiivi

Eleonoora Rosenqvist

CEMETERY TOURISM IN HELSINKI

Year	2010	Pages	82
------	------	-------	----

This study describes cemetery tourism in Helsinki. The employer of the study was the registered association of Helsinki tourist guides. The research problem was to examine how the Evangelical-Lutheran cemeteries in Helsinki are exploited in tourism. The main emphasis was to investigate tourism associated with death and human suffering. The theoretical framework was based on a concept and a phenomenon called dark tourism, which was viewed by the field leading academics such as Foley, Lennon, Sharpley, Seaton and Stone.

The method used was a qualitative research method where the data was collected with email interviews during March and April 2010. The first email interview was sent to 25 travel agencies that answer for the incoming travelers in Helsinki. The second was sent to the cemetery guides that sit in the registered association of Helsinki tourist guides. The gained data of this study was considered limited both by its quality and amount. This was mainly due to the lack of researcher's experience and the fact that cemetery tourism is an unknown phenomenon from which little research has been done.

The study indicates that cemetery tourism in Helsinki is small-scale and tours or visits are organized only at the cemetery of Hietaniemi. Moreover the study illustrates that tours and visits are based on history and culture. The study also confirmed that the visitors in Helsinki are mainly Finnish, older women. The reasons that motivate to participate in such visits amongst history and culture are personal connections, nostalgia, curiosity and nature. Much of what was discovered correlated to what was found in academic and popular writings.

Based on this research it can be considered that the exploitation of Evangelical-Lutheran cemeteries in Helsinki is scarce. The cause of this is the narrowness of both supply and demand for cemetery tourism. The cemeteries in Helsinki are public and admission free sites a more versatile exploitation of which would be highly possible.

Whilst cemetery tourism and dark tourism are both considered as burning phenomena, the scholarly literature and research remain fragmented. Thus, this study provides a number of research topics for future research. Cemetery tourism needs more deepening and clarifying researches. The knowledge which should especially be gained is comprehension of what actually motivates individuals to the sites of dark tourism, particularly cemetery tourism.

Key Words: Helsinki, cemetery, tourism, death, suffering, motivation

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Työn tausta ja tavoitteet.....	8
3	Hautaus- ja kirkkomaat.....	8
3.1	Kuolemakäsitykset.....	9
3.2	Kristillisen hautauksen historia.....	10
3.3	Hautaus- ja kirkkomaat Suomessa.....	10
3.3.1	Hautaus- ja kirkkomaiden jakautuminen.....	11
3.3.2	Hautausmaiden hoito.....	12
3.3.3	Sankarihautausmaat Suomessa.....	13
3.4	Helsingin seurakunnan evankelisluterilaiset hautausmaat.....	14
3.4.1	Hietaniemen hautausmaa.....	14
3.4.2	Honkanummen hautausmaa.....	15
3.4.3	Malmin hautausmaa.....	16
3.4.4	Kulosaaren hautausmaa.....	16
3.4.5	Urnahautausmaat.....	16
4	Kuoleman ja kärsimyksen hyödyntäminen matkailussa.....	17
4.1	Ilmiön historia.....	17
4.2	Ilmiön keskeiset määritelmät.....	18
4.2.1	Foleyn ja Lennonin määritelmä.....	19
4.2.2	Seatonin määritelmä.....	19
4.3	Mustan matkailun muodot.....	20
4.4	Kuolema ja kärsimys matkailumotiiveina.....	22
4.4.1	Mustan matkailun motiivit.....	23
4.4.2	Median myötävaikutus.....	24
4.5	Hauta- ja kuolinsijoihin kytkeytyvä matkailu.....	25
4.5.1	Hautausmaamatkailun lähtökohdat.....	26
4.5.2	Hautausmaamatkailu Suomessa.....	28
4.5.3	Hautausmaamatkailun motiivit.....	29
5	Tutkimusmenetelmä.....	30
5.1	Tutkittavien valinta.....	31
5.2	Sähköpostihaastattelu.....	31
5.3	Sähköpostihaastattelun toteutus.....	32
5.4	Sähköpostihaastattelun analysointi.....	33
6	Aineiston analyysi.....	35
6.1	Teemoittelu aineiston analyysimenetelmänä.....	35
6.2	Johdatus aineiston analyysiin.....	36
6.2.1	Hautausmaamatkailu Helsingissä on kierrospainotteista.....	37

6.2.1.1	Kierrosten ja käyntien tausta	37
6.2.1.2	Kohteena Hietaniemen hautausmaa	38
6.2.1.3	Hautausmaakierrosten järjestämisajankohdat sekä hinnat... ..	38
6.2.1.4	Hautausmaakierrosten kesto ja osallistujamäärät	39
6.2.1.5	Hautausmaakierrosten teemat.....	39
6.2.2	Hautausmaakierroksille osallistujat.....	40
6.2.3	Hautausmaakierroksille motivoivat tekijät.....	41
6.2.4	Hautausmaakierrosten kiinnostavuus	42
6.2.5	Median rooli hautausmaakierroksissa	43
7	Tutkimuksen ja työn arviointi	43
7.1	Tutkimuksen onnistuminen	44
7.2	Pohdinta	47
8	Yhteenveto	47
8.1	Päätelmät.....	48
8.2	Jatkotutkimusehdotukset	52
	Lähteet	53
	Liitteet.....	58

1 Johdanto

Konginkannas, Thaimaan tsunamialue, Kauhajoki, Jokela ja viimeisimpänä Leppävaaran Sello - 2000-luvulla tragedia ja katastrofi ovat suomalaista ihmistä lähempänä kuin koskaan aikaisemmin. Kuolema on aina kiinnostanut ihmisiä. Ajan kuluessa tästä entisaikana luonnollisena ja yhteisöllisenä nähdystä tapahtumasta on tullut länsimaisessa yhteiskunnassa epätavallinen ja näkymätön. (Goldstein 1998, 27 - 28.) Vuosisatojen ajan ihmisen kiinnostus kuolemaan on synnyttänyt mittavia matkailuvirtoja erilaisiin mystiikkaa, kärsimystä ja lohduttomuutta henkiviin kohteisiin. Kuolemaan ja kärsimykseen kytkeytyvä matkailu saattaa tuntua vieraalta, mutta sen juuret ulottuvat kauas matkailun alkulähteille. (Sharpley 2009, 4). Kuoleman ja matkailun liitto on kestävä ja täydentyvä. Sitä leimaa ajankohtaisuus myös tulevaisuudessa. Kuolemaan ja kärsimykseen kytkeytyvän matkailun yksi ilmentymismuoto on hautausmaamatkailu. Hauta- ja kuolinsijat ovat aina olleet pyhiinvaellusten kohteina. Vaikka hautausmaan ensisijaisena tarkoituksena ei ole toimia matkakohteena, hautausmaat alun perin kuitenkin suunniteltiin Yhdysvalloissa ja suuressa osaa Eurooppaa vierailijoita viehättäviksi ja vetovoimaisiksi kohteiksi. (Seaton 2002, 80.)

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on tutkia hautausmaamatkailua Helsingissä. Työn toimeksiantajana on Helsingin Turistioppaat ry. Työn tutkimuskysymyksenä on: Miten evankelisluterilaisia hautausmaita hyödynnetään Helsingin matkailussa. Tutkimuskysymykseen etsin vastauksia tarkastelemalla kuoleman ja kärsimyksen hyödyntämistä matkailussa. Opinnäytetyön teoreettisen viitekehysten keskeisimpänä käsitteenä on musta matkailu, jota tarkastelen tutkijoiden kuten Foleyn, Lennonin, Seatonin, Sharpleyn ja Stonen ohjaamina.

Vaikka kuolemaan ja kärsimykseen kytkeytyvä matkailu on yksi matkailun nousevista ilmiöistä, on sitä toistaiseksi tutkittu niukasti. Kuolemaa hyödynnetään kuitenkin matkailussa jatkuvasti; uusia kohteita tulee lisää samalla, kun vanhat pitävät edelleen otteessaan. (Sharpley 2009, 4.) Vaikka kuoleman hyväksikäytöstä matkailussa löytyy teoksia, on etenkin hautausmaamatkailusta kirjoitettu vähän. Lisäksi hautausmaamatkailua koskeva kirjallisuus on varsin sirpaloitunutta. Julkaisuja on saatavilla lähinnä yksittäisistä tai jonkin tietyn alueen hautausmaista. Suomessa hautausmaat on kirjallisuudessa huomioitu lähinnä paikallishistorioissa (Talve 1988, 4).

Opinnäytetyön tutkimuksen toteutin laadullista menetelmää käyttäen. Aineiston keräsin kahdella sähköpostihaastattelulla. Ensimmäisen sähköpostihaastattelun lähetin 25:lle Helsingin incoming-matkailusta vastaavalle yritykselle. Toisen sähköpostihaastattelun lähetin Helsingin Turistioppaat ry:n kuuluville hautausmaakerrosoppaille. Aineiston keräsin maaliskuussa 2010, ja sen analysointimenetelmänä käytin teemoittelua.

2 Työn tausta ja tavoitteet

Tämän opinnäytetyön aiheen takana on Laurea ammattikorkeakoulun lehtori Tarja Rinne. Vaikka työn aihe, hautausmaamatkailu Helsingissä, ei alun perin ollut minun kypsyttämäni, kiinnostuin siitä nopeasti. Aihe vaikutti samanaikaisesti sekä haastavalta että motivoivalta. En ollut aikaisemmin törmännyt käsitteeseen musta matkailu, vaikka jälkepäin ajateltuna omaan matkailuhistoriaani sisältyy kohteita ja nähtävyyksiä, joihin liittyvät kuolema ja kärsimys. Koska aihetta määrittelevät vahvasti menneisyys, historia ja kulttuuri, muodostui työprosessista eräänlainen tutkimusmatka, jonka aikana olin etsimässä ja luomassa jotain uutta. Tehdessäni opinnäytetyötä tunsin henkilökohtaisesti kuoleman, kärsimyksen ja katastrofin vetovoimaisuuden; minun oli usein vaikea irrottautua työstä.

Arvokasta esimerkkiä ja ideoita työlleni antoivat mustaa matkailua käsittelevät Stephanie Yuillin (2003), Megan Bestin (2007), Ria Dunkleyn (2007) ja Sarah Tonnerin (2008) opinnäytetyöt. Hautausmaamatkailusta ei ole aiemmin Suomessa tehty ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä, ja kuolemaan ja kärsimykseen liittyvästä matkailusta vain muutamia. Vuonna 2006 valmistui Markku Kuukasjärven tekemä opinnäytetyö Dark tourism - the dark side of man, jossa tutkittiin, miksi kuolema ja kärsimys houkuttelevat. Kyseiseen työhön haastateltiin Puolan Auschwitzin entisellä keskitysleirillä vierailleita ihmisiä.

Työni tavoitteena ei ole pelkästään kuolemaan ja kärsimykseen liittyvän matkailun tutkiminen vaan perehdyn yhteen mustan matkailun osa-alueeseen, hautausmaamatkailuun. Lisäksi työni tavoitteena on selkeyttää hautausmaan matkailullista luonnetta tutustumalla Helsingin hautausmaihin ja niiden hyödyntämiseen matkailussa. Työlläni on sekä yhteiskunnallista että käytännöllistä merkitystä. Työn tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa, arvoa ja hyötyä Helsingin matkailulle.

Hautausmaat Helsingissä ovat julkisia ja pääsymaksuttomia alueita. Tämä mahdollistaa hautausmaiden monipuolisen hyödyntämisen. Hautausmaiden hyödyntäminen edellyttää kuitenkin toimintaa määrittelevää ja profiloivaa tutkimustietoa. Hautausmaamatkailun luonteen ymmärtäminen edellyttää tietämystä myös siitä, mikä motivoi ihmisiä kuluttamaan kuolemaan ja kärsimykseen liittyviä tuotteita. Kaiken kaikkiaan työn tavoitteena on toimia ponnahduslautana tuleville tutkimuksille.

3 Hautaus- ja kirkkomaat

Suomenkielessä on useita nimityksiä nykyisin käyttöön vakiintuneelle hautausmaalle. Vanhimpiina nimityksinä pidetään suomalais-ugrilaisista alkuperää olevan kalma-sanan pohjalta muodostettuja sanoja kuten kalmisto, kalmismaa, kalmoaita ja tuonenmäki. Kristinuskon mukana käyttöön vakiintuneista nimityksistä kirkkomaan, -tarhan ja -aitan. Alun perin hautausmaa nimityksellä viitattiin paikkoihin, jotka sijaitsivat erillään kirkosta. Nykyisin hautaus-

maiksi mielletään yleisesti kaikki järjestäytyneet hauta-alueet, sijaitsevatpa ne sitten kirkon yhteydessä tai siitä erillään. (Talve 1988, 4 - 5.)

Kuolemaan suhtautuminen, hautaustavat ja hautasijat ovat yhteydessä kulttuuriin, uskontoon ja perinteisiin. Hautaus- ja kirkkomaat yhdessä hautauskulttuurin kanssa kuvastavat paikallisen elämän, elämäntapojen, taitojen ja taiteiden historiaa. Hautausmailla näkyvät ihmisten käsitykset ja tavat sekä yhteisön ja ympäristön vuorovaikutukset. Hautausmaat ilmentävät ihmisten uskomuksien ja uskontojen muuttumista. (Aaltonen 1992, 7.) Hautausmaat ovat ainutlaatuisia, koska ne ovat ajattomia ja palvelevat koko yhteisöä (Boyle 2003, 704).

Hautaus- ja kirkkomaat kertovat menneisyydestä muuttuvissa kaupunkikuvissa. Kirkot ja hautaamiseen liittyvät kohteet, voivat tarjota viimeiseksi eloonjäänyttä historiallista ainesta yhteisöistä ja paikoista, jotka ovat peittyneet uuden alle. Seaton (2002, 78) painottaa, että kirkot sekä hautaus- ja kirkkomaat saattavat pian olla ainoat todisteet joidenkin paikkojen menneisyydestä. Vierailtiin niissä tai ei, niiden olemassaolo on osoitus matkakohteiden ja ylipäättään tiettyjen alueiden historiasta. (Seaton 2002, 78.)

3.1 Kuolemakäsitykset

Ymmärtääkseen hautaus- ja kirkkomaiden kehitystä on ensin perehdyttävä vallinneisiin kuolemakäsityksiin (liite 1 ja 2). Suhtautuminen kuolemaan on muuttunut merkittävästi viimeisen 1500 vuoden aikana (Yuill 2003, 81). Ennen 1100-lukua kuolema oli sekä yleinen että yhteisöllinen tapahtuma. Hautapaikat olivat nimettömiä, ja kuolema nähtiin luonnollisena tapahtumana, osana elämää. (Boyle 2003, 704.)

Tultaessa 1100-luvulle kristinusko toi tilanteeseen kuitenkin muutoksen. Kuolema muuttui enemmän yksilölliseksi kuin yhteisölliseksi tapahtumaksi, ja siihen alettiin suhtautua kauhulla. Yksilöt nähtiin Jumalan tuomittavina, ja elämän perimmäiseksi tarkoitukseksi tuli ponnistella taivaspaikkaa kohti. Vähitellen haudat muuttuivat nimeämättömistä merkityiksi, ensin yhteiskunnan ylimystöllä, ja myöhemmin kaikilla yhteiskuntaluokilla. (Boyle 2003, 704.)

Uusi suhtautumistapa kuolemaan syntyi 1700-luvun alussa, kun kuolema romantisoitiin, ja perheen rooli kuolemaan liittyvissä rituaaleissa kasvoi merkittävästi. Kuolema alettiin nähdä kauniina, ja se näkyi nopeasti hautausmailla. Hautakiviä alettiin koristaa symbolisilla olioilla kuten enkeleillä ja kerubeilla, jotka korvasivat synkät vanhat hautakivet. Hautausmaista alettiin muokata puistoja ja ulkoilmamuseoita. (Boyle 2003, 704.)

Viimeisin merkittävä suhtautumistavan muutos kuolemaa kohtaan tapahtui 1800-luvun loppupuoliskolla. Se vahvistui vielä 1900-luvulla, kun sosiaaliset, uskonnolliset ja lääketieteelliset muutokset alkoivat vetää kuolemaa ja kuolemista pois näkyviltä. Tultaessa 1950-luvulle kuolemasta oli tullut käytännössä näkymätön suurimmassa osaa isoja kaupunkeja, erityisesti Iso-

Britanniassa ja Yhdysvalloissa. (Goldstein 1998, 27 - 28.) Boyle (2003, 704) nimittää tätä suhautumistapaa kielletyksi kuolemaksi. Kuolemaa ei pidetty enää kauniina, päinvastoin, kuolema nähtiin rumana todellisuutena, joka piti piilottaa. Vähitellen ihmiset oppivat kieltämään kuoleman lopullisuuden. Samaan aikaan hautausmailla vierailusta tuli julkinen rituaali ja käytäntö. (Boyle 2003, 704.)

3.2 Kristillisen hautauksen historia

Hauta ilmaisee kulttuurin käsityksiä kuolemasta, ja sen jälkeisestä elämästä. Ruumishautauksen perinteen omaksuivat ensin juutalaiset ja myöhemmin varhaiskristityt. Kristittyjen haudat kuvastivat nukkumapaikkaa ja kuoleman voittamista ylösnousemuksessa. (Francis, Kellaher & Neophytou 2005, 7.) Ruumishautaus oli helppo yhdistää kristilliseen ylösnousemuskoon, koska Jeesuksen ruumis oli laskettu hautaan sitä hävittämättä (Lempiäinen 1990, 7). Arkkuhautaus oli käytössä jo esihistoriallisella ajalla. Kristinuskon vakiinnuttua tapa ei hävinnyt, vaikka Jeesuksen hautauksessa ei arkkua käytettykään. (Aaltonen 1992, 16.)

Alun perin kristityt hautasivat kuolleen yksityisten omistamiin perhe- tai yksittäishautoihin. Myöhemmin seurakunnat ryhtyivät hankkimaan omistukseensa yhteisiä hautausmaita. Tavaksi tuli kaivaa haudat maahan, ja peittää ne hautauksen jälkeen. Lisäksi tehtiin katakombeja eli maanalaisia hautaluola-alueita. Vähitellen hautapaikoille alettiin pystyttää muistomerkkejä. Marttyyrien ja muiden pyhimysten hauta- ja kuolinsijat saivat erityisen aseman, ja pyhiinvaellukset alkoivat yleistyä. Kun kristinuskon asema vakiintui 300-luvulla, kirkkojen rakentaminen yleistyi. Kuolleita ryhdyttiin hautaamaan kirkkojen lattian alle. Seurakuntalaisten määrän karttuessa kaikki eivät mahtuneet enää lattian alle vaan kuolleet saivat viimeisen leposijansa alueilta, jotka pyrittiin sijoittamaan kirkon välittömään läheisyyteen. (Lempiäinen 1990, 7 - 8.)

3.3 Hautaus- ja kirkkomaat Suomessa

Suomessa varhaisimpana hautausmuotona on käytetty ruumishautauksia (Lempiäinen 1990, 8). Vainajat ripustettiin puiden oksiin tai kätettiin luolaan, kivien tai puiden peittäminä. Polttohautaus syrjäytti ruumishautauksen pronssikaudella (Aaltonen 1992, 7, 9.) Polttohautaus oli hallitsevaa 1000-luvulle saakka, kunnes ristiretkien mukana ruumishautaus rantautui Suomeen. Ruumishautaus yleistyi 1150-luvulle tultaessa. Suomen vanhimmat kristilliset haudat ovat peräisin 1000-luvulta. (Lempiäinen 1990, 8.)

Ennen kristinuskon yleistymistä hautaamiseen ei liittynyt Suomessa rakennuksia (Aaltonen 1992, 24). Kristinuskon mukanaan kirkot, ja niistä tuli Suomessa ensimmäinen ja tavoitelluin viimeinen leposija. Ne, joilla ei ollut mahdollisuutta saada paikkaa kirkon sisältä, koettivat saada sen mahdollisimman läheltä kirkkoa. (Wirrkala 1945, 17.) Keskiajalla kirkkoon hautaaminen oli aluksi vain papiston ja hallitsijoiden etuoikeus, mutta sen loppupuolella kirkkoon

alettiin haudata muita yhteiskuntaluokkia. Suomessa hautapaikkoihin kirkkomailla joutuivat tyytymään vähemmän varakkaat talonpojat ja palvelusväki. (Talve 1988, 4 - 7.)

Kun kirkkoihin hautaaminen päättyi 1700-luvun lopulla, ja kirkkotarhasta tuli yleinen hautaipaikka kaikille säädyille, alkoi Suomen hautausmaiden historiassa uusi vaihe (Talve 1988, 6 - 7). Vaikka nykyisin tämä saattaa tuntua luonnolliselta siirtymältä, oli 1700-luvulla eläneille kyseessä vallankumouksellinen muutos. Kirkon ja haudan välinen vuosisatojen yhteys oli katkeamassa lopullisesti. Vuonna 1879 annetun terveydenhoitoasetuksen mukaan asutuksen välitömässä läheisyydessä olevien terveydelle haitallisiksi todettujen kirkkomaiden käyttö oli lopetettava vuoteen 1890 mennessä. (Gardberg 2003, 63; Knapas 2005, 76.) Terveydellisten syiden lisäksi erillisten hautapaikkojen perustamista vauhditti etenkin kaupunkiseurakuntien kirkkomailla vallitseva ahtaus. (Talve 1988, 4 - 5, 7.)

Uusia kirkosta erillään sijaitsevia hautakohteita alettiin nimittää hautausmaiksi (Talve 1988, 7). Suomen ensimmäinen kirkosta erillinen hautausmaa perustettiin Porvooseen vuonna 1789 (Aaltonen 1992, 27). Vuonna 1983 tehdyn laskelman mukaan Suomessa oli kaiken kaikkiaan 1196 hautausmaata, joista evankelisluterilaisen seurakuntien ylläpitämiä oli 1072, ortodoksisien seurakuntien 42, muiden uskonnollisten yhteisöjen 26, vapaa-ajattelijoiden 8, kuntien 1 ja muiden 47 (Lempiäinen 1990, 15).

Suomessa kiinnostuttiin 1800-luvun lopulla polttohautauksesta (Aaltonen 1992, 28). Uurnahauta-alueet, muistolehdot ja tuhkan sirotteluapaikat omaksuttiin Suomeen Keski-Euroopasta, jossa tapahtui hautaamistapojen murros (Knapas 2005, 77). Jyrkästä vastarinnasta huolimatta Suomessa toimitettiin ensimmäinen moderni polttohautaus vuonna 1926 (Aaltonen 1992, 28). Polttohautaus yleistyi kuitenkin vasta pari vuosikymmentä myöhemmin, kun tuhkausta ei enää pidetty ylösnousemuksen esteenä, ja tila hautausmailla alkoi käydä vähiin (Seppovaara 2002, 35).

3.3.1 Hautaus- ja kirkkomaiden jakautuminen

Vanhojen hautaus- ja kirkkomaiden jakautumiseen ja eri osien arvostukseen vaikutti kirkko niiden keskipisteenä (Talve 1988, 9). ”Ensimmäinen multa” oli varattu varakkaille; säätyläiset hankkivat sukuhautoja ihanteellisilta paikoilta, ja pystyttivät niille monumentaalisia muistomerkkejä. Muutamat suvut rakennuttivat hautakammioita hälventämään taivasalle hautaamisen pelkoa (Aaltonen 1992, 27; Seppovaara 2002, 21). Vaikka hautakivien, muistomerkkien ja niiden koristuksena käytettyjen symbolisten hahmojen tarkoituksina oli kunnioittaa kuolleita, glorifioivat ne usein myös eläviä (Firth 2005, xv). Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että säilyneet muistomerkit eivät anna yhtenäistä kuvaa entisestä yhteiskunnasta. Niistä puuttuvat varattomat, jotka eivät ehkä saaneet muistokseen minkäänlaista merkkiä siitä, että he olivat kerran eläneet. (Gardberg 2003, 7.)

Kirkon pohjoispuoli luokiteltiin tavallisesti epämieluisaksi hautapaikaksi, sillä pakanallisperäisten käsitysten mukaan pohjoista pidettiin pimeyden ja paholaisen ilmansuuntana. Pohjoispuolta käytettiin köyhän väen ohella poikkeuksellisiin hautauksiin, joita olivat muun muassa mestattujen, itsemurhaajien, pannaan julistettujen, kaksintaistelijoiden ja eriuskoisten hautaukset. (Lempiäinen 1990, 8; Talve 1988, 11.) Vaikka vähitellen ihmisiä alettiin haudata myös kirkon pohjoispuolelle, vanhat uskomukset istuivat tiukassa. Tästä kertoo se, että kansalaissodan jälkeen valkoiset haudattiin lähelle kirkkoa, mutta punaisen puolen vainajat saivat hautasijansa perinteisesti huonompina pidetyiltä paikoilta. (Lempiäinen 1990, 18.) Sankarivainajien hautausten kohdalla hautausmaat taas pyrittiin järjestämään siten, että vainajat pääsivät haudan lepoon lähelle kirkkorakennusta. Tämä koetettiin toteuttaa, vaikka kirkkojen yhteydessä olevat hautausmaat olivat monin paikoin aivan täynnä eikä uusia hautaamisia enää sallittu. (Gardberg 2003, 82.)

3.3.2 Hautausmaiden hoito

Kuten aiemmin mainittiin, 1700-luvun loppupuolelle saakka Suomen kirkkomaille haudattiin vähemmän varakkaat talonpojat ja palvelusväki (Talve 1988, 4). On siis jossain määrin ymmärrettävää, että kirkkomaat ja myöhemmin hautausmaat sekä niistä huolehtiminen jäivät vähälle huomiolle aina 1800-luvun lopulle saakka (Talve 1988, 6 - 7). Vaikka korkeita puita kasvava hautausmaa tuntuu tänä päivänä itsestäänselvyydeltä, ei hautaus- tai kirkkomaille riittänyt yhtään puuta ennen 1800 lukua (Knapas 2005, 77; Wirkkala 1945). Wirkkala (1945, 37) kuvailee 1800-luvun hautaus- ja kirkkomaita autoiksi ja likaisiksi kotieläinten laidunmaiksi, joista siat ja koirat kuljettivat kuolleitten luita ihmisten asunnoille ja kaduille.

Asianlaitaa voidaan selittää vielä sillä, ettei seurakunnissa yleisesti ollut vakituista haudankaivajaa. Hauturin virkojen yleistyttyä 1800-luvun lopulla, hautausmaiden kunnossapitoon saatiin merkittävä parannus. Tällöin hautausmaiden ulkonäön parantaminen kukka-, pensas- ja puuistutuksin pääsi laajemmin alkuun, mutta vain paikallisesti. Vaikka hautausmaiden hoidon paraneminen alettiin viimein nähdä kulttuuritehtävänä 1930-luvulla, monin paikoin vasta sankarihaudat 1940-luvun antoivat kimmokkeen alueiden suunnitelmalliselle hoidolle. (Gardberg 2003, 81 - 82; Lempiäinen 1990, 11, 16.)

Hautausmaat nostettiin 1930-luvulla seurakuntasivistyksen mittariksi ja hautausmaiden hoito kulttuuritehtäväksi pastori Väinö Forsmanin, kirjailija Maila Talvion ja taiteilija Ilmari Wirkkalan toimesta (Aaltonen 1992, 28). Pian Suomeen omaksuttiin Tanskasta ja Ruotsista hautausmaiden vehreyttä ja puistomaisuutta painottava uudistusliike. Kauniit ajatukset eivät kuitenkaan koskaan ehtineet jalostua toiminnaksi ja jäivät hiljalleen tilankäytön tehokkuuden alle. (Knapas 2005, 76.) Edelleen 1950-luvulla ilmestyneet hautausmaaohjesäännöt suuntasivat kehitystä kohti yhdenkokoisia ja monotonisia hautakiviä. Koska painostus yhdenmukaisuuteen kaikkialla yhteiskunnassa jatkaa yhä vahvistumistaan, pyritään hautausmailla välttämään

kaikkea tavallisesta poikkeavaa. (Lempiäinen & Nickels 1990, 65 - 66.) Seurauksena tästä ovat matkalaukun malliset hautakivet, joita Seppovaara (2002, 51) luonnehtii ”viimeisen matkan tahattomiksi tunnuskuviksi”.

3.3.3 Sankarihautausmaat Suomessa

Sankarihauta-alueet ja niiden muistomerkit ovat olennainen ja omaleimainen osa suomalaista hautausmaakulttuuria (Palo 2008, 10). Kirkkohallituksen vuosina 1985–1986 tekemän kyselyn mukaan Suomessa on kaikkiaan 622 sankarihautausmaata, joissa on haudattuna tai kentälle jääneinä siunattuna noin 83 000 kaatunutta. Sukuhaudoissa on noin 1600 sotavainajaa. (Tuomisto 1998, 278.) Lisäksi 1980-luvun jälkeen Suomeen tuodut 848 Venäjän alueelta löydetyt sankarivainajan jäännökset on siunattu hautausmaille (Niskanen 2004, 107).

Muille maille tyypillisiä suuria sotilashautausmaita tai tuntemattoman sotilaan hautoja ei löydy Suomesta (Knapas 2005, 76). Suomen sankarihautausmaa-alueiden omaleimainen pieni koko juontaa juurensa siitä, että ylipäällikkö Mannerheim määräyksen mukaisesti vuosien 1939–1940 ja 1941–1944 sodissa kaatuneet pyrittiin siunaamaan haudan lepoon kotiseurakuntansa sankarihautoihin (Turunen 2000, 2, 40). Täten sankarihautajaiset voitiin järjestää kaatuneen kotiseudulla, ja sotavainaja sai konkreettisesti viimeisen leposijansa läheltä tuttua yhteisöään (Palo 2008, 11).

Sankarihaudat ilmestyivät Suomen kirkkomaille ensimmäisen kerran kansalaissodan jälkeen vuonna 1918. Valkoisen puolen sotauhrit haudattiin juhlallisina menoin kotiseurakuntiansa hautausmaille muodostetuille erityisille alueilleen, joille pystytettiin myöhemmin sankaripatsaita kaatuneita kunnioittamaan. Punaisen puolen hautapaikat sen sijaan sijaitsivat syrjäisissä paikoissa, ja vuosikymmenien ajan niiden julkista muistamista vältettiin. Viimein vuonna 1940 punaisten muistaminen virallistui. Tällöin ylipäällikkö Mannerheimin kehotuksesta ryhdyttiin viettämään ensimmäistä kertaa kaikkien Suomen sotavainajain päivää 19. toukokuuta. Tätä päivää kutsutaan nykyisin Kaatuneitten muistopäiväksi. Vähitellen pystytettiin muistomerkkejä myös kansalaissodassa kaatuneille punaisille niihin seurakuntiin, joissa niitä ei vielä ollut. (Palo 2008, 10.)

Aiemmin on jo mainittu, että sankarihaudoille oli tapana varata paikkakunnan hautaus- tai kirkkomaan paras osa tai vaihtoehtoisesti sijoittamaan ne muuten merkittävälle paikalle (Gardberg 2003, 82). Niin ikään kansan jaetun surun kuvittajiksi valikoitiin aikansa johtavia suunnittelijoita, arkkitehteja ja kuvanveistäjiä (Knapas 2005, 76). Hautojen merkitsemisen ja koristamisen tärkeimmäksi periaatteeksi tuli yhtenäisyys ja tasa-arvoisuus (Turunen 2000, 40 - 41). Täten talvi- ja jatkosodassa kaatuneet saivat samanlaisen laatan tai ristin sotilasarvosta riippumatta. Sotien jälkeen sankarihautoja määrittelevä demokratia levisi hiljalleen kaikille

hautausmaille. (Gardberg 2003, 73.) Sankarihaudoille tunnusomainen pieteetti ja huolenpito vakiinnuttivat viimein vallitsevan korkean hoitotason hautausmaille (Knapas 2005, 77).

3.4 Helsingin seurakunnan evankelisluterilaiset hautausmaat

Helsingin ensimmäinen kirkkomaa sijaitsi Vantaanjoen suulla. Kaupungin siirtyessä Vironniemelle uusi kirkkomaa perustettiin nykyisen Senaatintorin luoteiskulmaan. Kirkkomaan keskipisteenä ehti olla kolme kirkkoa, joista kaksi ensimmäistä, kuningatar Kristiinan kunniaksi rakennettu kirkko sekä Pyhän Hengen kirkko, tuhoutuivat tulipaloissa. (Möller 1956, 4, 6.) Vuonna 1727 kirkkomaan keskiöön nousi Ulrika Eleonoran puukirkko (Seppovaara 2002, 9).

Tila Ulrika Eleonoran kirkkomaalla alkoi pian olla vähissä; vainajia täytyi haudata jopa kolme päällekkäin. Suurten nälkävuosien kurittaessa Helsinkiä 1600-luvun loppupuolella, kuolleita ryhdyttiin hautaamaan Kampin alueen tilapäiselle hautausmaalle, joka nykyisin tunnetaan Vanhana kirkkopuistona. Seuraavan vuosisadan alussa isonvihan mukana kulkenut rutto puolestaan tappoi kaksi kolmasosaa Helsingin silloisesta asukasmäärästä. Niin ikään ruttoon kuolleet haudattiin Kampin hautausmaalle. (Viro 1993, 24.) Kun sekä kooltaan vaatimaton kirkko kävi 1700-luvun lopulla kirkkokansalle ahtaaksi, syntyi päätös rakentaa Nikolainkirkko eli nykyinen Helsingin tuomiokirkko. Ulrika Eleonoran kirkko purettiin, ja sitä ympäröivä kirkkomaa lakkautettiin vuonna 1827. Väliaikaiseksi puukirkoksi rakennettiin Kampin hautausmaalle Carl Ludvig Engelin suunnittelema nykyinen Helsingin Vanha kirkko. (Seppovaara 2002, 9.)

Aiemmin vain nälkä- ja ruttovuosina menehtyneiden vainajien hautapaikkana toiminut tilapäishautausmaa palveli helsinkiläisiä ainoana hautapaikkana seuraavat 30 vuotta. Tämän jälkeen se muutettiin ahtauden vuoksi kirkkopuistoksi. (Viro 1993, 26.) Hautapaikkana sitä käytettiin vielä vuonna 1918, kun sinne haudattiin Helsingin valtauksessa kuolleet saksalaiset ja suomalaiset, ja vuonna 1919 sinne rakennettiin Viron vapaussotaan osallistuneiden suomalaisten yhteishauta (Möller 1956, 14). Tänä päivänä ohikulkija ei välttämättä huomaa, että Vanha kirkkopuisto on kerran toiminut hautausmaana. Puistossa on kuitenkin jäljellä kymmeniä hautakiviä, joiden nimet ja muistokirjoitukset ovat helposti luettavissa, koska ne on saatettu kaiverruksin ja maalauksin luettavaan asuun. Lisäksi puiston luoteiskulmassa on Carl Ludvig Engelin suunnittelema uusklassinen Sederholmin perheen hautakappeli. (Seppovaara 2002, 9, 10; Viro 1993, 30.)

3.4.1 Hietaniemen hautausmaa

Kampin hautausmaan vähitellen täyttyessä, päätettiin vuonna 1828 perustaa uusi evankelisluterilainen hautausmaa asutuksen ulkopuolelle Hietaniemeen Lapinlahden rannalle. Helsingissä oli tuolloin vajaat kymmenentuhatta asukasta. (Seppovaara 2002, 9 - 10.) Hautausmaa vihittiin käyttöön vuonna 1829. Uusi hautausmaa osoittautui kooltaan kuitenkin kaupungin väestön kasvaessa varsin pian riittämättömäksi. Uusi osa liitettiin hautausmaahan Lapinlahden ranta-

alueelta ja vihittiin tarkoitukseensa 1864. Tosin sieltä viimeisen leposijan saivat vuoteen 1876 saakka lähinnä kaupungin köyhäintalon asukkaat, useimmat sairaalassa kuolleet ja muuten varattomat ihmiset. (Viro 1993, 33 - 34.)

Vuonna 1929 hautausmaata laajennettiin vielä toistamiseen, jolloin hautausmaahan liitettiin Hietanimen alue (Viro 1993, 34). Hietaniemen hautausmaa otettiin nimenä vuonna 1971 käyttöön kuvaamaan koko 27 hehtaarin suuruista aluetta, joka nykyisin jakautuu kolmeen osaan: vanhaan, uuteen ja Hietaniemen hautausmaahan (Gardberg 2003, 71). Hietaniemessä sijaitsevat lisäksi ortodoksinen, juutalainen, islamilainen sekä Suomen Kaartin hautausmaa (Elämän tarinat 2010, 43). Kaikkiaan Hietaniemen evankelisluterilaiseen osaan on haudattu noin 197 000 vainajaa. Vuonna 2008 hautauksia suoritettiin 1 451 kappaletta (Helsingin seurakuntayhtymä 2010b).

Hietaniemen hautausmaalla sijaitsee Suomen suurin sankarihautausmaa-alue, jonne on haudattu noin 3100 helsinkiläistä sankarivainajaa sekä noin 120 saksalaista sodassa kaatunutta. Alueen on suunnitellut arkkitehti Arvo Muroma, ja sen kunnia-aukiolla järjestetään veteraanien, ylioppilaiden ja valtiovieraiden seremonioita. Kunnia-aukiolla on Wäinö Aaltosen suunnittelema suuri risti ja marsalkka Mannerheimin muistomerkki. Lisäksi aukiolla on rintamalla kadonneiden muistomuri, jossa on 800 sodissa kadonneen tai kentälle jääneen helsinkiläisen nimet. (Helsingin seurakuntayhtymä; Seppovaara 2002, 32.)

Hietaniemen hautausmaalla on kaksi siunauskappelia, joista Vanhalla hautausmaalla sijaitsevan vuonna 1873 rakennetun kappelin suunnitteli arkkitehti C. T. Höijer. Kappeli on vielä nykyään pääkaupunkiseudun suosituin siunauskappeli. Hietaniemen alueella sijaitsevan uuden siunauskappelin suunnitteli arkkitehti Albert Nyberg, ja se vihittiin käyttöön kesällä 1933. Kappelissa sijaitsee tuhkauurnille tarkoitettu kolumbaario eli urnaholvi. (Helsingin seurakuntayhtymä 2010b.)

Hietaniemen hautausmaata pidetään Suomen kansallishautausmaana, ja se on verrattavissa Turun tuomiokirkkoon, jonne Suomen varhaisimmat merkkihenkilöt haudattiin (Seppovaara 2002, 9). Suosittu tutustumiskohde Hietaniemen hautausmaalla on Taiteilijanmäki, jonne on haudattu yli 50 maineikasta eturivin taiteilijaa. mukaan lukien Akseli Gallen-Kallela, Mika Waltari ja Alvar Aalto (Elämän tarinat 2010, 43).

3.4.2 Honkanummen hautausmaa

Pinta-alaltaan 76 hehtaarin laajuinen ja nykyisin noin 40 000 tuhannen vainajan leposijana toimiva Honkanummen metsähautausmaa vihittiin käyttöön vuonna 1951. Se sijaitsee Helsingin maalaiskunnan puolella muinaisen Ancyliusjärven rantatasanteella, 18 kilometrin päässä kaupungin keskuksesta. Hautausmaalla sijaitsevan Helsingin kauneimpiin sakraalirakennuksiin kuuluvan kappelirakennuksen suunnitteli professori Erik Bryggman. Kappelin yhteyteen raken-

nettiin krematorio 1991 yhteistyössä Vantaan seurakuntayhtymän kanssa. Vuonna 2007 otettiin käyttöön hautausmaan pohjoispäässä sijaitseva tunnukseton hautausmaa, joka on Helsingin ja Vantaan seurakuntayhtymien yhteinen hautaus-alue. (Helsingin seurakuntayhtymä 2010c.)

3.4.3 Malmin hautausmaa

Malmin hautausmaa on toiminnallisesti Suomen suurin hautausmaa, jossa hautauksia tapahtuu vuosittain noin 2000. Hautausmaa vihittiin käyttöön 1894, ja sen vanhimmat säilyneet haudat ovat vuodelta 1895. Malmin hautausmaa toimi aluksi vain työläisten hautapaikkana, ja vasta 1920-luvulla vakiintui muiden yhteiskuntaluokkien hautaaminen alueelle. (Helsingin seurakuntayhtymä 2010f.)

Koska Malmin hautausmaa sijaitsee noin 10 kilometrin päässä Helsingin keskustasta, vainajat saattajineen kuljetettiin aikoinaan rautateitse hautausmaalle Aleksis Kiven kadulla sijaitsevalta Harjun ruumishuoneelta. Säännöllinen liikenne alkoi 1895. Vainajien lisäksi junalla kulkivat hautausmaalle saattoväki sekä siunauksen toimittaneet papit. Vuonna 1954 kuljetukset rautateitse lopetettiin, ja Harjun ruumishuoneen toiminta lakkautettiin 1950-luvun lopulla. (Helsingin seurakuntayhtymä 2010f.)

Arkkitehti Selim A. Lindqvistin suunnitelmien pohjalta rakennettiin Malmin hautausmaalle siunauskappeli vuonna 1923. Nykyisin kappelirakennuksessa on kolme erillistä siunauskappelia: Iso kappeli sekä Itäinen ja Läntinen kappeli. (Viro 1993, 35.) Kappelirakennuksessa sijaitseva krematorio rakennettiin vuonna 1965. Uusi krematorio valmistui kappelirakennuksen viereen vuonna 2007. (Helsingin seurakuntayhtymä 2010e.)

3.4.4 Kulosaaren hautausmaa

Iso-Pässin saarelle perustettiin hautausmaa vuonna 1925 Kulosaaren seurakunnan huvilayhdyskunnan aloitteesta. Myöhemmin Leposaareksi nimetyn saaren hautausmaan vuonna 1927 valmistuneen kappelin suunnittelijana toimi Armas Lindgren. (Helsingin seurakuntayhtymä, Kulosaaren hautausmaa.) Lehtipuiden ja pensaiden peittämä Leposaari on Helsingin pienin hautausmaa, ja sinne on haudattu 1260 vainajaa (Liljestrand 2000, 62 - 63). Hautausmaahan kuuluu pieni sankarihauta-alue, jossa on 24 kaatuneen haudat. Hautausmaan kahden hehtaarin koon vuoksi Leposaaren haudattujen määrää on rajoitettu sallimalla hautaoikeus vain Matteuksen seurakuntiin kuuluville kulosaarelaisille. (Helsingin seurakuntayhtymä 2010d.)

3.4.5 Uurnahautausmaat

Helsingin alueella uurnahautauksen voi tehdä Maunulan uurnalehdon ja Kallion kirkon uurnaholvin lisäksi Hietaniemen hautausmaata vastapäätä sijaitsevaan vuodelta 1949 peräisin olevaan uurnalehtoon. Uurnahauta-alueet on Suomessa yleensä sijoitettu arkkuhautausmaiden

osiksi, mutta 1966 käyttöön vihitty Maunulan uurnalehto on Suomen ensimmäinen pelkästään uurnahautauksia varten rakennettu hautausmaa. Kahdeksan hehtaarin kokoisella hautausmaalla on nykyisin noin 11 000 hautaa. Hautausmaalla sijaitsee myös muistohautalehto, johon tuhka haudataan ilman uurnaa. Muistohautalehtoon haudatuille vainajille ei tule muistomerkkejä tai nimilaattoja. (Helsingin seurakuntayhtymä 2010g.)

Viimeksi tulleita hautapaikkauutuuksia ovat itse kirkkoon tai sen välittömään läheisyyteen perustettavat uurnapaikat (Knapas 2005, 77). Kallion kirkkoon vuonna 1991 valmistuneen uudentyypisen hautausmaan esikuvana on Jeesuksen aikainen hautaustapa, jossa haudat olivat kallioon louhittuja, useaan kertaan käytettäviä holveja. Kallion kirkon uurnaholvi on suuri hauta, johon mahtuu noin 2500 uurnaa. (Helsingin seurakuntayhtymä 2010a.)

4 Kuoleman ja kärsimyksen hyödyntäminen matkailussa

Auschwitz, Anne Frankin talo, Graceland ja Gettysburg ovat vain muutamia esimerkkejä kohteista, jotka kiehtovat miljoonia ihmisiä ympäri maailmaa. Näiden kohteiden yhteisiä nimittäjiä ovat pimeys ja tummuus. Ne ilmentävät ihmisen kokemusten mustimpia puolia: rikosta, sotaa, kuolemaa, murhaa, julmuutta ja katastrofia. Lisäksi näitä kohteita yhdistää sosiaalinen ilmiö, matkailu. (Yuill 2003, 1.)

Ihminen on aina pyrkinyt eri tavoin lähestymään vainajia. Kuolema kiinnostaa ihmisiä. (Vakuri 2004, 16.) Näin ollen on luonnollista, että kiinnostus on jalostunut toiminnaksi. ”Niin kauan kun ihmiset ovat matkustaneet, heitä on kiehtonut tahallisesti tai tahattomasti kohteet ja nähtävyydet, jotka ovat tavalla tai toisella yhteydessä kuolemaan, kärsimykseen, väkivaltaan tai katastrofiin” (Sharpley 2009, 4). Vaikka tällä kuvatulla ilmiöllä ja matkailun muodolla on pitkä historia, se on vasta viime aikoina saanut osakseen akateemista huomiota (Stone 2006, 147).

4.1 Ilmiön historia

Seaton (1996), Stone (2006) ja Sharpley (2009) ovat kaikki yhtä mieltä siitä, että kuolema on ollut matkailun perusosa kauemmin kuin mikä muu. Tonner (2008, 13) ehdottaa kuolemaan kytkeytyvän matkailun olevan nykypäivän maallinen vastine entisaikojen pyhiinvaelluksille. Kyse ei siis ole mistään uudenkarheasta ilmiöstä. Sharpley (2009, 4) nimeää kuolemaan ja kärsimykseen liittyvän matkailun varhaisimmiksi muodoiksi pyhiinvaellukset ja Rooman gladiatoritaistelut. Stone (2006, 147) puolestaan luokittelee Roomassa sijaitsevan Colosseumin yhdeksi ensimmäisistä kuolemaan kytkeytyvistä kohteista. Italiasta Seaton (1996, 5) nostaa Colosseumin rinnalle Pompeijin, joka oli yksi suurimmista kuolemaan liittyvän matkailun helmistä romantiikan aikakaudella.

Ilmiön edeltäjinä Stone (2006, 147) pitää keskiajalta aina 1800-luvulle jatkuneita julkisia te-
loituksia. Goldsteinin (1998, 27 - 28) mukaan teloituspäivä oli 1800-luvulle lopulle saakka kou-
lutkin sulkeva vapaapäivä. Yleisen uskomuksen mukaan rankaisemisen näkeminen ehkäisi ri-
koksia. Tätä ajatusmallia tukee se, että teloitettujen ruumiit oli tapana jättää näkyville pit-
käksi ajaksi jopa mädäntymään ihmisten silmien eteen. Sharpley (2009, 5) vuorostaan nostaa
esiin Waterloo sotatantereen, jonne tehtiin vierailuja vuodesta 1816 eteenpäin. Taistelu oli
tuskin ehtinyt loppua, kun jo ensimmäiset uteliaat saapuivat paikalle ihmettelemään. Ensim-
mäinen opastettu kuolemaan kytkeytyvä kierros sen sijaan järjestettiin Englannissa vuonna
1838, kun junalastillinen ihmisiä matkasi todistamaan kahden murhaajan hirttämistä. (Sharp-
ley 2009, 5.)

4.2 Ilmiön keskeiset määritelmät

Kuolemaan ja kärsimykseen kytkeytyvä matkailu on melko uusi ilmiö tutkimuskirjallisuudessa.
Akateemisen huomion puute on merkittävämpänä syynä siihen, että kirjallisuudessa ilmiön
kuvailu on varsin monenkirjavaa ja teoreettisesti heikkoa, jolloin sen ymmärtäminenkin on
rajallista. Ilmiönä sillä on useita muotoja, variaatioita ja asuja. Epäselvyyden maksimoimisek-
si sille on samanaikaisesti sovitettu vaihtoehtoja ja monenkirjavaa termistöä. (Sharpley
2009, 6,10, 16.) Mitä ilmiön tarkempiin määrittelyihin tulee, ovat monet tutkijat intoutuneet
tarjoamaan siitä omaa luonnostelmaansa. Tärkeimmät ja viimeistellyimmät niistä esitellään
seuraavassa.

Käsite musta matkailu, ”dark tourism”, esitettiin ensimmäisen kerran kahden tutkijan Mal-
colm Foleyn ja J. John Lennonin toimesta vuonna 1996 *International Journal of Heritage Stu-
dies* -lehdessä ilmestyneessä artikkelissa ”JFK and Dark Tourism - A Fascination with Assas-
sination” (Sharpley 2009, 10). Ilmiön muita nimeämisyhteyksiä englanninkielisessä kirjallisuu-
dessa ovat olleet O'Rourken (1988) ”holidays in hell”, Rojekin (1993) ”black spots”, Dannin
(1994) ”milking the macabre”, Seatonin (1998) ”thanatourism”, Warnerin (1999) ”disaster and
conflict tourism”, Blomin (2000) ”morbid tourism” sekä Austinin (2002) ”heritage atrocity
tourism”. Lisäksi ilmiötä on luonnehdittu paikoin käsitteillä grief, fright ja tragic tourism
(Sharpley 2009, 10). Suomenkielisiä vastineita tai synonyymejä mustalle matkailulle voisivat
olla ainakin kalmamatkailu (S. Heikkanen, henkilökohtainen tiedonanto 9.2.2010) ja surumat-
kailu. Selvyyden ja johdonmukaisuuden nimissä tässä opinnäytetyössä käytän ilmiöstä nimeä
musta matkailu, koska matkailukirjallisuudessa käytetään pääosin vastaavaa englanninkielistä
nimitystä (Sharpley 2009, 10).

Kaiken kaikkiaan samasta ilmiöstä on siis esitetty useita eri käsitteitä ja vaihtelevia määri-
telmiä. Ilmiön vakiintuneimmista käsitteistä, ”thanatourism” ja ”dark tourism”, voidaan erot-
taa kaksi selvästi toisistaan erillistä lähestymistapaa. Nämä ovat nostattaneet toistaiseksi vas-
tauksettoman kysymyksen: perustuuko musta matkailu kysyntään, tarjontaan vai niiden yhdis-

telmään tai onko se kenties vain postmodernin suremissairauden, ”mourning sickness”, ilmentymä. (Sharpley 2009, 10.)

4.2.1 Foley ja Lennonin määritelmä

Foley ja Lennonin (1996, 198) mukaan musta matkailu on ilmiö, joka ”käsittää kuolemaan ja katastrofiin kytkeytyviä kohteita, jotka ovat joko aitoja tai kaupallistettuja”. Musta matkailu on Foley ja Lennon mukaan jälkieteollisen yhteiskunnan pelottelua sekä ahdistuksen ja epäroinnin kaupallistamista ja esineellistämistä. Ajallisesti he rajaavat ilmiöön kuuluvan kohteet ja tapahtumat 1900-luvun alusta nykyhetkeen. Aikarajan ulkopuolelle jäävät kohteet ja tapahtumat eivät synnytä ahdistusta nyky-yhteiskunnassa: kronologisen etäisyytensä vuoksi ne ovat liian kaukaisia ymmärrettäviksi. (Foley & Lennon 1996, 198; Lennon & Foley 2000, 12.)

Lennon ja Foley ovat tunnistaneet kaksi mustan matkailun matkailijakategoriaa. Ensimmäiseen matkailijakategoriaan kuuluvat matkailijat, joilla on jollain tavalla emotionaalisesti, fyysisesti tai uskonnollisesti yhteys kohteeseen tai tapahtumaan. Tällaisia matkailijoita voivat olla esimerkiksi edesmenneiden läheiset ja uskonnolliset pyhiinvaeltajat. Toisen kategorian muodostavat matkailijat, jotka matkustavat kuolemaan ja kärsimykseen kytkeytyvään kohteeseen viihteellisistä sekä jännityksellisistä syistä. Heillä ei ole selvää yhteyttä kohteeseen tai tapahtumaan. (Lennon & Foley, 1999; Lennon & Foley 2000).

4.2.2 Seatonin määritelmä

A.V. Seaton (1996) esitteli ilmiölle määritelmänsä artikkelissa *From Thanatopsis to Thanatourism: Guided by the Dark*. Hänen (1996, 240) mukaansa ilmiössä matkailija motivoituu matkustamaan kohteeseen, jota ”määrittelee osittain tai kokonaan oikea tai symbolinen kuolema”. Kuoleman luonne näissä paikoissa on ”erityisesti, muttei yksinomaan väkivaltainen” (Seaton 1996, 240). Keskeistä ilmiössä on matkailijan käyttäytyminen: sitä luonnehtivat enemmän matkailijan motiivit kuin kohteen ominaisuudet. Seatonin mielestä henkilökohtaisilla motivaatioilla on rooli kuolema- ja katastrofimatkailussa. Kyse ei ole absoluuttisuudesta, vaan motivaationa kuolema voi olla ainoa tai yksi monista. Seatonin määritelmä ilmiöstä nojaa siis matkailumotiiveihin. (Seaton 1996, 240 - 244.)

Seaton (1999) esittää viisi kuolemaan ja kärsimykseen kytkeytyvän matkailun muotoa:

1. Kuolemaan ja kärsimykseen liittyvien tapahtumien kuten teloituksien katsominen.
2. Käyminen paikoissa, joissa on tapahtunut yksittäinen kuolema, massakuolema, katastrofi tai murhenäytelmä (esim. Auschwitz).

3. Kuolleiden muistomerkeillä käynti (esim. hautausmaat, muistohaudat, sotamuistomerkit).
4. Tiettyyn traagiseen kuolemaan liittyvän tapahtuman jäännösten, todisteiden ja symbolien katselu paikassa, joka ei ole alkuperäinen tapahtumapaikka (esim. museossa).
5. Kuoleman erilaisten simulointien, jäljittelyjen ja fiktiivisten täytöntöönpanojen katsominen.

4.3 Mustan matkailun muodot

Musta matkailu voidaan jakaa useisiin alaryhmiin. Stone (Introducing dark tourism) on jaotellut mustan matkailun viiteen eri ryhmään: hautausmaamatkailuun (Seaton 2002), sotamatkailuun (Strange & Kempa 2003), vankilamatkailuun (Strange & Kempa 2003), orjamatkailuun (Dann & Seaton 2001) sekä holokaustimatkailuun (Ashworth 1996). Näistä tarkemmin paneudutaan hautausmaamatkailuun luvussa 4.5.

Mustaan matkailuun nivoutuvia kohteita ja nähtävyyksiä on lukuisia, ja niiden kirjo vaihtelee suuresti aina leikkimielisistä kauhujen kartanoista pyhiinvaelluksiin kuuluisuuksien hauta- tai kuolinsijoille sekä keskitysleireistä alueille, joissa on tapahtunut suuria katastrofeja. Kaikkien ilmiöön sisältyvien kohteiden täydellinen kategorisointi on erittäin hankalaa. (Sharpley 2009, 7, 10.) Dann (1998) on kuitenkin esittänyt käyttökelpoisen kohde- ja nähtävyystyyppejä koostavan ja esimerkkejä antavan taulukon ilmiön paremman hahmottamisen tueksi (liite 3).

Sharpleyn (2005) ja Milesin (2002) mukaan musta matkailu sisältää vaihtelevia tasoja, joita voidaan luonnehtia tummuuden eri sävyillä. Stonen (2006, 150) mukaan nämä taso- tai sävyerot ovat riippuvaisia matkailijan kuolemaan osoittamasta kiinnostuksesta, ja siitä, millainen intensiteetti matkakohteen kehittämisessä ja markkinoinnissa on suhteessa sen sisältämiin kuolema- ja kärsimysaiheisiin (liite 4). Stonen (2006, 151) mukaan mustan matkailun tummimmat kohteet ovat yleensä vähiten kaupallisuuden leimaamia. Sen sijaan kohteet, jotka ovat sävyiltään mustan matkailun vaaleimpia, ovat vahvasti kaupallistettuja ja erilaisin oheispalveluin kuorutettuja (Stone 2006, 151). Milesin (2002, 1175 - 1178) mukaan kohteet, joihin jollain tapaa liittyvät kuolema ja kärsimys sekä kohteet, jotka pohjautuvat täysin kuolemaan ja kärsimykseen, eroavat ratkaisevasti toisistaan. Hän jatkaa toteamalla, että tuotteena ja kokemuksena esimerkiksi Auschwitz on lähtökohtaisesti sävyiltään tummempi kuin vastaavasti holokaustimuseo Washingtonissa.

Kuolema- ja kärsimysteemaan kytkeytyvien matkakohteiden sävy maailma on altis vaihtelulle, jota herkästi aiheuttavat uudet tapahtumat kuten sodat ja terrori-iskut sekä julkaisut kuten elokuvat, kirjat ja muistelmat. Ne lainaavat ja antavat uusia merkityksiä kuolemaan liittyville

kohteille. (Stone 2006, 150.) Esimerkiksi HBO:n tuottama hittisarja Sopranos nostatti matkailun äkilliseen nousuun New Jerseyssä (Stone 2009, 49).

Seuraavassa esitetään Stonen (2006) malli mustan matkailun sävy maailman eroista kohde-esimerkein (liite 5). Nämä seitsemän kategoriala kuvastavat mustan matkailun luonteelle ominaista monitahoisuutta. Vaikka holokausti yhä määrittelee vahvasti koko ilmiötä, se on vain yksi osa sitä. On kuitenkin huomioitava, että monet matkailutuotteet ovat erittäin kerrostuneita, ja sen vuoksi eri ihmiset eri puolilta maailmaa hahmottavat ja mieltävät ne eri tavoin (Stone 2006, 157).

1. Mustat huvitehtaat, ”Dark Fun Factories”, viittaavat niihin kohteisiin, nähtävyyksiin ja kieroksiin, joiden keskiössä on pääasiassa viihde ja kaupallisuus, ja jotka esittelevät oikeita tai kuvitteellisia kuolemaan ja kärsimykseen liittyviä tapahtumia. Tämän tyyppiset tuotteet hallinnoivat suurta osaa matkailuinfrastruktuurista, ovat tarkoitushakuisia sekä olemukseltaan hauskoja ja siistittyjä kokonaisuuksia. Mustat huvitehtaat täyttävät mustan matkailun sävykartasta sen vaaleimman kulman. Esimerkkikohteita ovat Lontoon Dungeon sekä Dracula-puisto Romaniassa. (Stone 2006, 151 - 152.)

2. Mustilla näyttelyillä, ”Dark Exhibitions”, tarkoitetaan näyttelyitä ja kohteita, jotka liittyvät kuolemaan ja kärsimykseen, mutta joihin on lisätty myös koulutuksellisia ulottuvuuksia. Nämä tuotteet ovat luonteeltaan vakavampia ja sävyiltään siksi tummempia. Suurin osa kuolemaa ja kärsimystä esittelevistä museoista kuuluu tähän kategoriaan. Esimerkkikohteena voidaan mainita Cappucinin katakombit Italian Palermossa. (Stone 2006, 152.)

3. Pimeät vankityrmit, ”Dark Dungeons”, ilmentävät kohteita ja nähtävyyksiä, jotka esittelevät menneitä rangaistuskäytäntöjä entisissä vankiloissa ja oikeustaloissa. Vaikka tuotteissa yhdistyvät viihde, koulutus ja kaupallisuus, sijaitsevat ne usein sellaisissa paikoissa, joita ei alun perin ole tarkoituksellisesti tehty mustan matkailun kohteiksi. Sävykartassa ne sijoittuvat tummuuden keskivaiheille, koska ne koostuvat sekä vaaleista että tummista sävyelementeistä. Esimerkkikohteena on Robben Island, joka on Etelä-Afrikan rannikolla Kapkaupungin lähistöllä sijaitseva entinen vankilasaari. (Stone 2006, 153.)

4. Mustat leposijat, ”Dark Resting Places”, liittyvät hautaus- ja kirkkomaihin, joista on nopeasti tullut kiinnostavia kohteita opaskierrosten ansiosta. Kategorian kävijäkuntaan kuuluvat kuolemasta lumoutuneet ihmiset. Sävyiltään mustat leposijat sijoittuvat aivan mustan matkailun sävykartan keskelle. Mustien leposijat ovat tuotteina historiakeskeisiä ja suojeluun painottuvia. Esimerkkinä on Pariisin Père-Lachaisen hautausmaa, jossa käy vuosittain yli kaksi miljoonaa matkailijaa. Vaikka hautausmaat tarjoavat seesteisyyttä sekä mahdollisuuden muistamiseen ja kunnioittamiseen, on ne kohteina ajautumassa yhä enenevässä määrin kaupallisuuden ja viihteen tielle, lähemmäksi mustia huvitehtaita. Tästä osviittaa antavat muun mu-

assa ”Dearly Departed”-nimiset kierrokset Hollywoodissa, joissa keskitytään kuuluisuuksien kuolin- ja hautasijojen ihmettelyyn. (Stone 2006, 155.)

5. Mustia alttareita, ”Dark Shrines”, ovat erityisesti sellaiset kohteet, joissa ihmiset voivat muistella ja kunnioittaa hiljattain poisnukkuneita. Kohteet rakennetaan virallisesti tai epävirallisesti kuolinpaikkojen läheisyyteen lyhyen ajan sisällä menehtymisestä. Tämän vuoksi kategoria on sävyltään yksi tummimmista. Luonteeltaan kohteet ovat väliaikaisia sekä kiinnostuksen että olemassaolonsa suhteen. Yhtenä tunnetuimpana esimerkkinä voidaan pitää Kensingtonin palatsin porttien ympärille muodostunutta kukkamerta Prinsessa Dianan menehtyttyä vuonna 1997. (Stone 2006, 155–156.) Toisena merkittävänä ja pysyvänä kohteena voidaan mainita Ground Zero New Yorkissa (Blair 2002,1). Mustia alttareita on nähty myös Suomessa esimerkiksi kouluampumavälikohtauksista tunnetuissa kohteissa ensin Tuusulan Jokelassa ja myöhemmin Kauhajoella. Pysyviä matkailukohteita tapahtuneiden murhenäytelmien vuoksi niistä ei kuitenkaan ole tullut.

6. Mustat konfliktit, ”Dark Conflicts”, liittyvät sotaan ja taistelukenttiin. Kohteilla on usein koulutuksellinen perusta, ne ovat historiakeskeisiä eikä niitä alun perin ole tarkoituksellisesti tehty mustan matkailun kohteiksi. Mustat konfliktit ovat kuitenkin koko ajan enenevässä määrin kaupallistumassa, jonka tuloksena niistä on tullut osa matkailuinfrastruktuuria. Sopivimmat esimerkit tästä kategoriasta ovat erilaiset ensimmäiseen maailmansotaan liittyvät kierrokset. Mustien konfliktien sävy maailma on vaihtelevaa. Mitä pidemmän aikaa sotatapahtumista on kulunut, sitä enemmän tapahtumia on matkailun ammattilaisten toimesta romanti-soitu ja viihteellistetty. Näin ollen tämän tyyppiset kohteet ovat sävyiltään vaaleampia. (Stone 2006, 157.)

7. Mustat joukkotuhot, ”Dark Genocides”, kertovat hirvittäviä tarinoita ihmisen kärsimyksestä. Niillä viitataan kohteisiin, joissa on tapahtunut kansanmurha, hirmutekoja tai katastrofi. Kategoria onkin sävy maailmaltaan yksi mustan matkailun tummimmista. Mustille joukkotuhoille on ominaista äärimmäisen tunnepitoisen kokemuksen tarjoaminen, koulutuksellinen perusta sekä sijainti alkuperäisellä tapahtumapaikalla. Osoivimpana esimerkkinä voidaan pitää holokaustia, jonka ruumiillistumia ovat Auschwitz-Birkenaun, Dachau ja Treblikan keskitysleirit. (Stone 2006, 157.)

4.4 Kuolema ja kärsimys matkailumotiiveina

Uudenvuoden aattona puolenpäivän aikaan 2009 Leppävaaran kauppakeskus Sellon ympäristö pursuili väkeä, joka ei kuitenkaan ollut paikan päällä tekemässä ostoksia vuoden viimeisen päivän juhlintaa varten. Kauppakeskus oli aiemmin samana päivänä suljettu siellä sattuneen ampumavälikohtauksen vuoksi. Tapahtuma herätti runsaasti huomiota mediassa ja houkutteli nopeasti suuren määrän ihmisiä turmakohteeseen. Kuten aiemmin on todettu, ihmisiä on aina

kiehtonut kuolema; sekä oma että muiden. Selvää on, että mustaa matkailua vauhdittaa länsimaisen yhteiskunnan hurmioituminen kuolemasta. Oli kuolema sitten oikea tai kuvitteellinen, ja hurmioituminen median innoittamaa tai ei. (Stone 2006, 147.)

Matkailijalla on perinteisesti tarkoitettu henkilöä, joka matkustaa viihteellisten ja virkistysellisten syiden vuoksi, ja matkailu on vastaavasti nähty vapaa-aikaan liittyvänä mielihyvää tavoittelevana aktiviteettina (Ashworth & Hartmann 2005, 1; World tourism organization 1995, 15). Tätä taustaa vasten musta matkailija voidaan mieltää henkilöksi, joka nauttii kärsimyksen katselusta ja saa mielihyvää traagisissa kohteissa vierailusta. Tästä johtuen mustan matkailun ympärille on muodostunut moraalinen paniikki. (Seaton & Lennon 2004, 64). Valtaosa ihmisistä kuitenkin viehätty kuolemasta ja kärsimyksestä luonnostaan; myönsivät he sitä tai eivät. Tämä luo perusteet mustan matkailun motivaatiotekijöiden tutkimiselle. (Seaton & Lennon 2004, 81.)

Matkailumotiivien ymmärtäminen on tärkeää, sillä ne antavat tietoa matkailijoiden mieltymyksistä (Yuill 2003, 6). Swarbrooke ja Horner (1999, 53) ovat havainnollistaneet perinteisiä matkailumotiiveja selkeällä taulukollaan (liite 6). Monet eri tekijät motivoivat ihmisiä kuluttamaan matkailutuotteita (Swarbrooke & Horner 1999, 5). Stonen (2006, 147) mukaan sama pätee myös kuolemaan kytköksissä oleviin matkailutuotteisiin (liite 7). Mustan matkailun motivaatiotekijöiden kartoittamiselle on suuri tarve, sillä olemassa olevaa tutkimustietoa syistä kuluttaa kuolemaan ja kärsimykseen liittyvää matkailua on hyvin vähän (Seaton & Lennon 2004, 81). Täysin mustalle matkailulle omistettuja matkoja ei vielä tehdä merkittäviä määriä. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tulevaisuudessa määrät eivät nousisi tai potentiaalia vain mustaan matkailuun keskittyviin matkoihin ei olisi olemassa (Seaton & Lennon 2004, 81).

4.4.1 Mustan matkailun motiivit

Aiemmin on jo todettu, että mustaan matkailuun liittyvät motivaatiotekijät voivat vaihdella eri matkailijoiden kohdalla kohteen kuitenkin pysyessä samana. Joissain mustaan matkailuun kytkettyissä kohteissa kuolema ohjaa kiinnostusta vain minimaalisesti tai ei ollenkaan. Esimerkiksi Taj Mahal Intiassa on ennen kaikkea ikoninen kokonaisuus, eikä sitä välttämättä ensisijaisesti mielletä haudaksi, joksi se on alun perin rakennettu. (Sharpley 2009, 17.)

Dann (1998) esittää kuolema- ja kärsimyskeskeisen matkailun kumpuavan seitsemästä eri motivaatiosta, jotka ovat lapsenomainen kiinnostus kummituksiin sekä niiden kohtaamiseen; uutuvien viehäytys ja uuden etsiminen; nostalgia; halu ylistää rikosta ja poikkeavuutta, jota ei hyväksytä jokapäiväisessä elämässä; verenhimo; kuoleman kanssa leikkely sekä ”Schadenfreude” eli vahingonilo. Myös Ashworth on pohtinut ihmisten kiinnostusta mustaan matkailuun. Vaikka nykyisin gladiaattoritaistelut, mielisairaiden ihmettely ja julkisten teloitusten todistaminen mielletään inhottaviksi, epätavallisuudet ja poikkeavuudet vangitsevat yhä ih-

misen huomion tyydyttäen ehtymätöntä uteliaisuutta. Niin kauan, kun kuolema ja siihen liittyvä kärsimys poikkeavat tavallisuudesta, ne kiinnostavat ja viehättävät ihmisiä aivan kuten Grand Canyon, Taj Mahal tai kuninkaallisten kruunajaiset. (Ashworth 2008, 234, 236 - 237.)

Tonner (2008, 60) muistuttaa, että keskeisenä matkailun motiivina on elämän pysäyttävien kokemusten ja erilaisen elämännäkemyksen saavuttaminen. Muutos on perinteisesti merkittävä matkailun tavoite, ja mustan matkailun kohteessa tämä tavoite usein saavutetaan. Kuolemaan ja kärsimykseen kytkeytyvät kohteet ovat usein syvästi liikuttavia ja antavat tietynlaisia perspektiiviä suhteessa kävijän omiin ongelmiin; kotiin palatessaan ihminen ei ole aivan samanlainen enää.

Toisaalta Olsen ja Timothy (2006, 5) painottavat, että loppujen lopuksi monet matkailijat käyvät tietyissä kohteissa siitä huolimatta, etteivät he erityisemmin tunne vetoa niihin, vaan yksinkertaisesti siksi, että kohteita markkinoidaan autenttisina ja elämyksellisinä. Niin ikään monet ihmiset matkustavat pyhiksi luokiteltuihin tai uskontoon kiinteästi liittyviin kohteisiin, koska niitä nimenomaan markkinoidaan perinne- ja kulttuurikohteina. (Olsen & Timothy 2006, 5.)

4.4.2 Median myötävaikutus

Syyskuun 11. päivänä 2001 koko maailma katsoi New Yorkin kaksoistornien tuhoutumista. Samoin brittiläiset katsoivat kuukausien ajan toistoa Prinsessa Dianan kuolemaan johtaneesta auto-onnettomuudesta. (Stone 2006, 150.) Matkailua paikkoihin, joihin nivoutuvat kuolema, kärsimys ja katastrofi, on harjoitettu aina, mutta sen kysyntä ja tarjonta ovat kasvaneet merkittävästi 1900-luvun puolivälistä lähtien (Sharpley 2009, 9).

Kuten työn alussa todettiin, kuolema alkoi kadota yleisestä näköpiiristä 1800-luvun lopulla. Tämä kehityssuunta jatkoi kasvamistaan sillä seurauksella, että 1900-luvun puolivälissä kuolemasta oli tullut lähes näkymätön etenkin länsimaisissa suurkaupungeissa. (Goldstein 1998, 27 - 28.) Media vastasi tähän näkymättömyyteen uutisoimalla kuolemaan liittyvistä aiheista ja erityisesti väkivaltaisista sellaisista. Kuoleman viihdearvo ohitti siihen ennen liitettyt koulutukselliset ja informatiiviset arvot. Onnettomuudet ja luonnonkatastrofit sekä niiden entistä yksityiskohtaisemmat kuvaukset alkoivat täyttää kuvitettuja sanomalehtiä. Tilanne ei ole sittemmin muuttunut, päinvastoin, tänä päivänä media jatkaa edelleen kasvavassa määrin kuolemannälkäisten ruokkimista. (Goldstein 1998, 39 - 40.)

Länsimaisen yhteiskunnan kiinnostus kuolemaan, todelliseen tai kuvitteelliseen, on suureksi osaksi median innoittamaa. Media edistää mustaa matkailua; sen levittäytymistä ja kehittymistä. (Stone 2006, 147.) Sharpleyn (2009, 6) mukaan musta matkailu on profiloitunut vahvasti mainostyökaluna, joka myötävaikuttaa matkailijoiden suurentuneeseen haluun tai kaipuuhun vieraila kohteissa, jotka liittyvät kuolemaan ja kärsimykseen. Esimerkeiksi hän nostaa

Ruandan, Sierra Leonen, Angolan ja Afganistanin, jotka ovat hiljattain kasvattaneet matkailukysyntäänsä merkittävästi.

Sharpley (2009, 9) toteaa, että maailmanlaajuisten viestintätapojen kehityttyä ja tehostuttua uutiskynnyksen ylittämät tapahtumat esitellään mediassa aivan kuin ne olisivat tapahtuneet katsojien omissa olohuoneissa. Myös Tonner toteaa välimatkan ja sijainnin menettäneen jo kauan sitten merkityksensä uutisten levittäytymisessä. Vaikka uutiset kotona jätettäisiinkin tietoisesti katsomatta, päivittäinen kohtaaminen niiden kanssa tapahtuu usein kuitenkin sanomalehtien, radion ja internetin avustuksella. Tästä syystä kukaan ei voi pysytellä immuunina kuolema- ja katastrofiraportoinneille vaan sitä vastoin monet hakeutuvat tarkoituksella näiden tietoiskujen ulottuville. (Tonner 2008, 45.)

4.5 Hauta- ja kuolinsijoihin kytkeytyvä matkailu

Hauta- ja kuolinsijat ovat aina olleet pyhiinvaelluksen kohteita. Hautausmaat Euroopassa ja Yhdysvalloissa suunniteltiin alun perin vierailijoita viehättäviksi kohteiksi. (Seaton 2002, 80.) Hautausmaamatkailun moderni muoto sai alkunsa 1800-luvun Pariisista, kun Père-Lachaisen hautausmaasta tuli suosittu kohde kuolleiden ohella myös eläville. (Orientarsi, Italian cemery tours.) Ihmisten kiinnostuksella hauta- ja kuolinsijoihin on pitkä historia. Suuri osa merkittävistä kansainvälisistä matkakohteista koostuu mahtipontisista nähtävyyksistä, joiden ydin perustuu ja on aina perustunut hauta- ja kuolinsijoihin. Esimerkkejä näistä on lukuisia ympäri maailmaa:

- Leninin hauta Moskovassa
- Kennedyjen haudat Arlingtonissa
- Espanjan monarkian sarkofagit Escorialin luostarissa
- haudat ja hautamuistomerkit Westminster Abbeyssä
- Egyptin pyramidit
- etruskien haudat ja hautamonumentit Italiassa
- Ming-dynastian haudat Pekingissä
- hallitsija Qinin hauta ja Terrakotta sotilaat Xianissa
- Taj Mahal Intiassa

Edellä mainittujen kohteiden kytkökset kuolemaan saattavat kuitenkin jäädä huomaamatta tai kokonaan tiedostamatta. (Seaton 2002, 73.) Joidenkin kohteiden päänähtävyytenä voi olla itse hauta, ydin, joka määrittelee koko paikan identiteetin: Agra ei olisi mitään ilman Taj Mahalia, Niili ilman pyramideja tai Lontoo ilman Westminsteriä (Seaton 2002, 77).

4.5.1 Hautausmaamatkailun lähtökohdat

Ranskassa, Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa sijaitsevat hautausmaat ovat olleet jo liki kaksi vuosisataa kotimaisten ja ulkomaisten matkailijoiden pyhiinvaelluskohteita. Pariisissa ja sen lähiympäristössä 1700-luvun jälkipuoliskosta 1800-luvun lopulle kolme hautausmaata olivat alueen suosituimpia nähtävyyksiä. (Seaton 2002, 73.) Vanhin näistä oli Abbey of Saint-Denis, joka toimi Ranskan kuninkaiden hautapaikkana (Maxwell 1932 Seatonin 2002, 74 mukaan). Toinen hautausmaa, Père-Lachaise, rakennettiin vuonna 1776, kun kirkkomaat alkoivat täyttyä ja kirkkoon hautaaminen kiellettiin hygieenisistä syistä. Kolmantena kohteena oli Rooman, Napolin ja Sisilian katakombeja mukailevat hautamuodostelmat, jotka toimivat Pariisin alueen hautaus- ja kirkkomailta kertyneiden luiden säilytyspaikkana vuodesta 1786. Kaikki kolme kohdetta esiintyvät näkyvästi myös aikansa matkaopaskirjallisuudessa. Père-Lachaise on yhä yksi suosituimmista käyntikohteista Pariisissa. Se on tullut tunnetuksi etenkin Maria Callasin, Modiglianin, Jim Morrisonin, Edith Piafin, Chopinin ja Gertrude Steinin viimeisenä leposijana. (Seaton 2002, 73.)

Maisemalliset, puistomaiset ja kaupungin ulkopuolelle sijoitetut julkiset hautausmaat yleistyivät ja kehittyivät 1700-luvulla ensin Italiassa ja Ruotsissa. Myöhemmin 1820- ja 1830-lukujen taitteessa tyyli levisi myös Yhdysvaltoihin ja Iso-Britanniaan terveydellisten syiden vauhdittamina. (Curl 1972, Seatonin 2002, 74 mukaan.) Iso-Britanniassa etenkin Lontoon Highgate hautausmaa profiloitui kaupunkilaisten ajanvietto- ja ulkoilukohteena verrattomien kaupunkinäkömiesensä, kukkapetiensä ja hoidetun nurmensa ansiosta. Monet Lontoossa sijaitsevat hautausmaat niittivät mainetta erilaisissa opaskirjoissa ja nauttivat säännöllisesti julkisuudesta aikansa sanomalehdissä. (Seaton 2002, 74.)

Myös Yhdysvalloissa hautausmaista alettiin suunnitella kulttuurinähtävyyksiä ja maalauksellisia ”levähdyksen puutarhoja” (Seaton 2002, 74). Tämän tyyppisten maaseutuhautausmaiden perinteen Yhdysvalloissa aloitti Mount Auburn vuonna 1831, ja sitä seurasi seuraavan 40 vuoden aikana lukuisa määrä maaseudulle sijoitettuja hautausmaita kuten Laurel Hill 1836 ja Spring Grove 1845 (Richardson & Carlisle 1980, Seatonin 2002, 74 mukaan). Sanat nurmi, metsikkö, kunnas ja lehto alkoivat myös vakiintua hautausmaiden nimissä (Seaton 2002, 74). Maaseutuhautausmaiden suosio Yhdysvalloissa oli huikaa: Laurel Hillissä kävi vuonna 1848 jopa 30 000 kävijää ja Mount Auburnissa vastaavasti kaksinkertainen määrä. Vuonna 1860 puolestaan Laurel Hillissä vieraili jopa 140 000 kävijää. Yleistyneet maaseutuhautausmaat poikivat monia opaskirjoja ja lehtiartikkeleja. (Sears 1998, 100.) Hautausmaiden arkkitehtuuriseen maise-

maan ryhdyttiin Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa ja Ranskassa hakemaan antiikkimaista tyyliä, joka oli peräisin Roomasta, Kreikasta ja Egyptistä. Vähitellen maaseutuhautausmaista muokattiin ulkoilmamuseoita, joihin Kreikan, Rooman, Egyptin ja Bysantin aarteiden jäljitelmiä kerättiin ja, joissa niitä ihailtiin. (Richardson & Carlisle 1980, 158, Seatonin 2002, 74 mukaan.)

Suru ja sureminen kulminoituivat viktoriaanisen ajan Englannissa, jossa komeilla surupuvuilla, pitkällä suruajoilla ja mahtipontisilla hautajaisilla oli merkittävät roolit (Cannadine 1981, 190 Seatonin 2002, 74 mukaan). Viktoriaanisella aikakaudella hautausmailla vierailu lähtikin nopeaan kasvuun, ja antikvaarisen liikkeen ohjastamina kansan viihdykkeiksi tulivat muistomerkkien kirjaaminen ja hautakirjoitusten keräily (Evans 1956, Seatonin 2002, 75 mukaan). Hautaus- ja kirkkomaista tuli enenevässä määrin ajanvietto- ja virkistyskohteita; paikkoja, joissa oli mahdollista tutkiskella ja luetteloida (Seaton 2002, 75).

Paikallisten historiaorganisaatioiden kiinnostuneisuus hautamonumentteja kohtaan viktoriaanisen ajan Englannissa poiki alueellisia oppaita, joissa perehdyttiin jäljennöksiin ja muistokirjoituksiin. Kaiken kaikkiaan hauta- ja kuolinsijoista tuli sopivia kohteita erilaisten harrastusten harjoittamiselle kuten keräilylle. Hauta- ja kuolinsijoille matkustamisesta tuli maallista pyhiinvaellusta, joka käsitti katselun ja kirjaamisen lisäksi muinaisjäännösten jäljentämistä. Nämä ajanviettotavat olivat erityisen sopivia matkailijoille. Muistokirjoitusten keräilijät ja muistomerkkien kirjaajat olivatkin usein kulkukauppiaita ja sotilaita. (Maiben 1870, Seatonin 2002, 75 mukaan.) Vahvasti edustettuna oli myös kuuluisa vapaa-ajan luokka sekä kirkonmiehet (Seaton 2002, 75).

Hautaus- ja kirkkomaavillitys, joka syntyi 1800-luvulla, lopahti 1900-luvun puolivälissä. Tähän Seaton (2002, 77) esittää kaksi pääsyytä. Viktoriaanisuuutta alettiin 1920-luvulla laajasti vastustaa. Etenkin aikakaudella ilmennyt mieltymys mystiikkaan ja kuolemaan aikaansai vastustusta. Sen lisäksi maailmansotien ennennäkemättömät verilöylyt kanavoivat hauta- ja kuolinsijoihin liittyvän matkailun pääasiassa sotahautausmaamatkailuksi. Painopisteen muutoksen vuoksi myös opaskirjallisuudessa pitäydettiin vuosikymmenien ajan sotamatkailussa, ja hautausmaaoppaita julkaistiin vain muutamia. (Seaton 2002, 77.) Viimeisen neljän vuosikymmenen aikana hautausmaamatkailu on taas alkanut elpyä. Uuden nousun takana on matkailuteollisuuden ja tutkijoiden kasvanut kiinnostus kuolemaa ja hautausmaakulttuuria kohtaan. Erityisesti hautausmaihin liittyvän tutkimus- ja opaskirjallisuuden lisääntyminen on ollut vauhdittamassa ilmiön paluuta. (Seaton 2002, 77.)

Hautaus- ja kirkkomaiden suojeluun ja ylläpitoon alettiin yleisesti myös 1970-luvulta eteenpäin kiinnittää enemmän huomiota. Yhdysvalloissa perustettiin vuonna 1980 Association for Gravestone Studies (AGS). Nykyisin AGS toimii yhteistyössä yli 1500 kansainvälisen hautausmaan kanssa. AGS:n ensimmäisessä julkaisussa esiteltiin massiivinen luettelointi hautausmais-

ta, muistokirjoituksista ja -monumenteista vuosisatojen takaa tutun perinteen mukaisesti. (Seaton 2002, 77.) Vuonna 2001 Bolognassa puolestaan perustettiin Euroopan merkittävien hautausmaiden yhdistys, the Association of Significant Cemeteries in Europe (ASCE). Se pyrkii edistämään hautausmaiden asemaa osana eurooppalaista kulttuuriperintöä ja edesauttamaan niiden suojelua ja entisöintiä sekä herättämään kansalaisten huomiota erilaisten julkaisujen avulla. Yhdistykseen kuuluu 59 merkittävää hautausmaata eri puolilta Eurooppaa. (Knapas 2005, 77.)

4.5.2 Hautausmaamatkailu Suomessa

Viime vuosina Suomessa ovat erilaiset hautausmaista tehdyt julkaisut yleistyneet, kenties lisääntyneen sukututkimuksen ja paikallistietoisuuden luomina kimmokkeina. Julkaisut sisältävät hautausmaiden, hautaamistapojen ja hautamuistomerkkien historiaa sekä elämäkerrallisia tietoja ja tarinoita monenlaisista ihmiskohtaloista. (Knapas 2005, 82.) Kulttuurista ja hautausmaista kiinnostuneille Knapas (2005, 81) suosittelee Helsingin hautausmaiden lisäksi Turun, Porvoon, Kuopion, Tampereen, Vaasan, Oulun ja Jyväskylän vanhoja hautausmaita.

Suomessa haudoilla käymistä määrittää vielä suurelta osin virallisuus ja juhlallisuus. Knapas (2005, 80) jatkaa, että Suomesta puuttuvat Keski-Euroopan hautausmaille ominaiset suosittujen suurmiesten, taiteilijoiden, säveltäjien ja kirjailijoiden hautojen muodostamat nykypäivän pyhiinvaellusmatkakohteet. Knapaksen huomautuksesta huolimatta Suomesta löytyy nykyajan pyhiinvaelluskohteita, vaikka kävijäluvut niillä eivät voikaan kilpailla vastaavien Iso-Britanniassa tai Keski-Euroopassa sijaitsevien kohteiden kanssa. Erilaiset järjestöt ja seuramatkat muistavat merkkipäivinä perustajiaan tai palvonnan kohteitaan Esimerkiksi nuorena kuolleen runoilijan, Saima Harmajan, seura tekee vuosittain toukokuussa kävelykierroksen Hietaniemen hautausmaalla. Vuonna 2006 kierroksella oli jopa 300 osallistujaa. (Alftan 2007.)

Toisena esimerkkinä voidaan evankelisluterilaisten hautausmaiden ulkopuolelta mainita Heinävedelle sijaitseva Uuden Valamon luostari, jonka ortodoksiselle hautausmaalle on haudattu runoilija Pentti Saarikoski. Hautausmaan kaukaisimmalta reunalta hautasijan saaneen Saarikosken puuristin ympärille ovat ihailijat nyörittäneet nipun kyniä ja jättäneet viestejä. Luostarissa käy vuosittain 150 000–180 000 matkailijaa. (Autoseikkailu Kotkasta Juankoskelle, kesäviikonloppu Hämeenlinnassa ja 20 muuta vinkkiä Suomen kesään 2006) Kirjailijan hautaus on suosittu käyntikohta, jonka kautta monet kävijät tutustuvat myös koko luostariin ja ortodoksisen kirkon elämään. (Valamon luostari 27.3.2008.)

Rovaniemen pohjoisosassa sijaitseva Norjavärven hautausmaa on puolestaan ulkomaalaisiin matkailijoihin, erityisesti saksalaisiin, vetoava kohde. Hautausmaan mausoleumiin on nimittäin haudattu 2500 Suomessa toisen maailmansodan aikana kaatunutta saksalaissohilasta. Hautausmaa vihittiin käyttöön elokuussa 1963. Kooltaan 1,5 hehtaarin hautausmaa on muisto-

merkkeineen ja kappeleineen Rovaniemen matkailullinen erikoisuus. Siellä vierailee vuosittain runsaasti matkailijoita niin kotimaasta kuin ulkomailta. (Arponen; Liimatta & Lievonen 2008.)

4.5.3 Hautausmaamatkailun motiivit

Hautausmaat erottuvat aikansa, tilansa ja nostattamiensa tunteidensa vuoksi selkeästi päivittäisistä rutiineista. Epätavallista kokemusmaailmaa tarjoavat hautausmaakäynnit voivat olla elämyksellisiä ja toimia pakohetkinä jokapäiväisestä arjesta. (Dunkley 2007, 193.) Pyhät uskontoon perustuvat motiivit sekä henkilökohtaiset mieltymykset kuolemaa kohtaan ovat vain eräitä syitä vierailuihin. Motivaatio voi lisäksi perustua maallisempiin syihin, joita voivat olla esimerkiksi muistokirjoitusten keräily tai kiinnostus arkkitehtuuriin. Perustana näille kaikille syille on kuitenkin todellinen tai symbolinen kuolema sekä kuolleiden kohtaaminen. (Seaton 2002, 78.)

Vaikka moni yhä mieltää hautausmaalla käymisen suremiseen, voi hautausmaalla vierailuun olla monia syitä (Boyle 2003, 704). Kuten aiemmin mainittiin, on hautausmaalla sekä muissa kuolemaan ja kärsimykseen liittyvissä kohteissa vierailu useimmille ihmisille osa lomaa (Olsen & Timothy 2006). Vierailulla pyritään saamaan kattavampi kuva jonkin kaupungin tai alueen sosiaali- ja kulttuurihistoriasta ja saadaan mahdollisuus katsella paikallisten arkkitehtien saavutuksia (Orientarsi, Italian cemetery tours). Mitä hautausmaalla vierailemisen motiiveihin tulee, monet ihmiset vierailevat hautausmailla viihde-, virkistys- ja ajanvietteellisistä syistä. Richard Kalishin (1986) tekemässä tutkimuksessa hautausmaalla käynnin syyt jakaantuivat kolmeen eri kategoriaan, jotka olivat haudalla käyminen, hautajaisiin tai hautaamiseen osallistuminen sekä matkailijana vieraileminen. Suosituimmaksi kategoriaksi Kalishin tutkimuksessa nousi viimeiseksi mainittu. Myös Thorson, Horacek ja Kara (1987) havaitsivat tutkimuksessaan hautausmaamatkailun suurimmaksi käynnin syyksi.

Niin ikään Francis, Kellaheer ja Neophytou (2000) keskittyivät tutkimuksessaan siihen, miksi ihmiset käyvät hautausmailla. He kiinnittivät huomiota erityisesti siihen, mihin aikaan vuodesta vierailut tapahtuvat, millä frekvenssillä ja ketkä vierailevat. Suosituimmiksi vierailuajan kohdiksi paljastuivat vuosipäivät, syntymäpäivät ja juhlapyhät. Myöhemmässä tutkimuksessa kolmikko (Francis, Kellaheer & Neophytou 2005) teki laajan 1500 tutkittavaa käsittävän tutkimuksen kuudella Lontoon hautausmaalla koskien hautausmaiden kulttuurisia merkityksiä ja hautausmaakäyttämistä. He havaitsivat, että etenkin vanhoilla hautausmailla, joissa ei enää suoriteta uusia hautauksia, käyntien motivaattoreina olivat kulttuuriperintö, kiinnostus historiaan, epätavallisuus sekä kohteiden sopivuus vetäytymiseen ja mietiskelyyn. (Francis ym. 2005, 21.)

Boyle (2003, 706) nimeää viisi vetovoimatekijää, joiden kautta hautausmaat vetävät kävijöitä puoleensa: luonto, katumus, yksinkertaisuus sekä haudat ja niihin liittyvä runous. Boylen

(2003, 709) mukaan hautausmailla vierailu kumpuaa seitsemästä eri motivaatiotekijästä. Niitä ovat kunnioitus, koulutus, tutkimus, matkailu, ajanvietto, politiikka ja vandalismi. Perinteisesti ihmiset siis käyvät hautausmailla osoittaakseen kunnioitusta kuolleille. Lisäksi käynnit voivat perustua kasvatuksellisiin ja koulutuksellisiin syihin. Hautausmaamatkailusta puhuttaessa taas tarkoitetaan käyntiä jollakin erityisellä hautausmaalla tai hautausmaalla. Matkailuun pohjautuva käynti voi kohdistua joko yhden tai tiettyjen henkilöiden kuten kuulusuuksien hautoihin tai se voi olla vierailu hautausmaalle, jotka yleisesti kiinnostavat matkailijaa. Hautausmaita voidaan pitää yleisesti ajanviettopaikkoina, sillä hiljaisina ja laakeina alueina ne tarjoavat hyvät mahdollisuudet rentoutumiseen ja istuskeluun. Isoilla puistomaisilla hautausmailla voi harrastaa erilaisia liikunnallisia aktiviteettejä. Niin ikään Francisin ym. (2005, 213) tutkimuksessa nousi esiin hautausmaakävijäkunta, joka koostuu ekologisesti orientoituneista yhteisön jäsenistä. He vierailivat hautausmaalla luonnon, virkistykseen ja ajanvieton ja alavan vihreän tilan vuoksi (Francis ym. 2005, 213).

5 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä käytin laadullista tutkimusta. Laadullista tutkimusta pidetään yhtenä, määrälliseen menetelmään rinnastettavana, sosiaalitutkimuksen metodina. Menetelmänä se on vähemmän tuttu, joskin siihen sisältyy omat määrällisestä menetelmästä jossain määrin poikkeavat metodisääntönsä. Määrälliselle tutkimukselle ominainen tutkimusyksiköiden runsas joukko tai tilastollinen argumentaatiotapa eivät ole laadulliselle tutkimukselle tarpeellisia tai edes mahdollisia. (Alasuutari 1999, 31, 34, 37, 39.) Sen sijaan laadullisessa tutkimuksessa pyritään ennemminkin paljastamaan tosiasioita kuin osoittamaan todeksi jo olemassa olevia väittämiä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 157). Tavoitteena laadullisessa tutkimuksessa on kuvata jotakin tapahtumaa, ymmärtää tiettyä toimintaa ja tuottaa teoreettisesti järkevä tulkinta jostakin ilmiöstä (Eskola & Suoranta 1998, 61).

Laadullisen tutkimuksen aineistoon liittyy harkinnanvarainen, teoreettinen tai tarkoituksenmukainen poiminta. Aineiston koko ei laadullisessa tutkimuksessa ole perinteisesti ollut ratkaiseva tutkimuksen onnistumisen kannalta. Koko on yleensä riittävä, kun uudet tapaukset eivät tuo enää tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Laadullisen aineiston ollessa teoriassa ehtymätöntä, on olennaista rajata se huolellisesti. (Eskola & Suoranta 1998, 61 - 62, 65.) Eskola ja Suoranta (1998, 65) suosittelevat lähtemään liikkeelle pienestä aineistosta, jota voi tarvittaessa kasvattaa. Hirsjärven, Sajavaaran ja Remeksen (2008, 176) mukaan laadullisen tutkimuksen aineisto voi käsittää vaikka vain yhden tapauksen tai yhden henkilön haastattelun.

Hautausmaamatkailua kartoittavan tutkimukseni menetelmäksi valitsin laadullisen tutkimuksen, koska tiedossani oli, että tutkittavien määrä on pieni. Kuoppalaa (1998, 8) myötäillen

arvelin aineiston olevan sisällöltään enemmän yksilöllistä ja erilaisia mahdollisuuksia kuvaavaa kuin tutkimusaineiston määrän perusteella laajasti yleistävää.

5.1 Tutkittavien valinta

Eskolan ja Suorannan (1998, 66) mukaan tutkittavia valittaessa tulisi pyrkiä siihen, että heillä olisi melko samanlainen kokemusmaailma, heillä olisi hallussaan tietoa tutkimusongelmasta ja tutkimus olisi luonnostaan heille tärkeä tai kiinnostava. Päätin lähettää osallistumispyynnön 25:lle Helsingin incoming-matkailusta vastaavalle yritykselle. Heistä suurin osa on Helsingin Turistioppaiden yhteistyökumppaneita. Alusta asti oli selvää, ettei näiden kaikkien tutkimukseen valikoitujen pääosin ohjelmapalveluita tarjoavien yritysten toimintaan kuulunut säännöllisesti hautaus- tai kirkkomaakäynnit tai -kierrokset. Tutkimuksessani halusin kuitenkin saada vastauksia yrityksiltä, joiden toimintaan ei kuulunut lainkaan hautausmaamatkailu. Pyrin siis saamaan tietoa siitä, miksi hautausmaita ei hyödynnetä matkailussa.

Tutkittaviksi valitsin matkailuteollisuuden parissa työskenteleviä ammattilaisia siitä syystä, että arvelin heillä olevan hallussaan ensikäden tietoa ja ymmärtämystä hautausmaista matkailutuotteina. Toiseksi tutkittavaksi ryhmäksi valitsin Helsingin Turistioppaat ry:n kuuluvat hautausmaakierrosoppaat. Tätä valintaa tukee se, että oppaat ovat tekemisissä hautausmaakierroksille osallistujien kanssa, minkä vuoksi heillä todennäköisesti on monipuolista tietoa sekä kierroksista että niihin osallistujista. Lisäksi oppaat ovat aitiopaikalla kuulemassa osallistujien kommentteja ja palautteita sekä havainnoimassa heidän käyttäytymistään. (Yuill 2003, 133.) Yuill (2003, 133 - 135) korostaa, että tutkijat saattavat jättää huomioimatta sellaisia tekijöitä ja havaintoja tutkittavasta ilmiöstä, jotka tässä tapauksessa tutkittavana olevat matkailuteollisuuden ammattilaiset taas saattavat huomioida. Lisäksi etenkin osallistujien ominaisuuksia ja motivaatiotekijöitä kartoitettaessa, on huomioitava, että käyttäytyminen saattaa olla rennompaa tarkoituksen mukaisten työntekijöiden kuin tutkijoiden läsnä ollessa.

5.2 Sähköpostihaastattelu

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä käytin sähköpostihaastattelua. Sähköpostihaastattelua aineistonkeruumenetelmänä tutkinut Kuoppala (1998, 65) toteaa sähköpostihaastattelun olevan tutkimuksesta riippumatta halpa, tutkittavat maailmanlaajuisesti ja tehokkaasti tavoitettava sekä saadun aineiston litteroinnissa aikaa säästävä aineistonkeruumenetelmä. Vaikka suurin osa sähköpostihaastattelun ominaisuuksista aineistonkeruumenetelmänä on hyvin pitkälle riippuvaisia sähköpostihaastattelututkimuksen teemasta ja toteutuksesta, voidaan siitä yleisesti paikantaa sen hyödyllisyyttä tukevia tekijöitä. Aineistonkeruumenetelmänä sähköpostihaastattelu voi ensinnäkin olla ajallisesti joustava sekä kysymyksenasettelun ulkopuolelle jäävää informaatiota tarjoava. Menetelmänä se myös suo tutkijalle mahdollisuuden korjata ja täsmentää palautuneita vastauksia. Lisäksi sähköpostihaastattelulla on mahdollista saavuttaa

hyvä vastausprosentti. Viestien oikeaan osoitteeseen perillemeno voidaan sähköpostiohjelmien avulla jossain määrin seurata, vaikka itse viesteihin reagoitua ei voida hallita. (Kuoppala 1998, 65 - 66.)

Kuten jokainen aineistonkeruumenetelmä myös sähköpostihaastattelu sisältää erinäisiä ongelmia. Vähäpätöisimpänä näistä ei ainakaan ole se, ettei sähköpostiin välttämättä vastata. Tällöin epäselväksi jää, onko viesti tavoittanut henkilön, onko siihen unohdettu vastata vai haluaako henkilö ylipäätään vastata siihen. Vastauksen viipyessä viestin saapumisen voi kuitenkin varmistaa erikseen. Sähköpostihaastattelun heikkouksina voidaan pitää sähköpostikulttuuriin kiinteästi liittyvää epävirallisuutta. Sähköpostiviestintää määrittää jutustelutyyppinen kirjoittaminen. Sähköpostiviesteihin on usein tapana vastata lyhyesti, puolinaisesti ja ympäröörästi. Sähköpostiviesteillä saatu aineisto on siis alttiina virhetulkinnoille. Kaiken kaikkiaan sähköpostille kommunikointitapana on tyypillistä persoonattomuus ja kasvottomuus. Merkittävä osa tiedosta jää saavuttamatta, kun vastauksista puuttuvat ilmeet, äänenpainot, ruumiinkieli eikä liioin spontaaneja jatko- ja lisäkysymyksiä ole mahdollista esittää. (Jyväskylän yliopisto.)

5.3 Sähköpostihaastattelun toteutus

Sähköpostihaastattelun valinnan tärkeimpänä syynä oli opinnäytetyön toteutuksen tiukka aikataulu. Lähetin sähköpostihaastattelun 25:lle Helsingin incoming-matkailusta vastaaville toimille 24.3.2010 (liite 8). Oppaiden sähköpostihaastattelu puolestaan lähti matkaan 29.2010 (liite 9). Sähköpostihaastattelun sisältöä analysoidaan tarkemmin luvussa 5.3.1. Viikon kuluessa matkailutoimille kohdistuvien viestien lähettämisestä olin saanut vain kolme kieltävää, vaikkakin runsaasti kysymyksenasettelun ulkopuolista tietoa sisältävää vastausta. Oppaille lähetettyihin sähköpostihaastatteluihin en tuolloin puolestaan ollut saanut vielä yhtään vastausta. Varsin vähäisen reagoinnin ja aikataulullisten syiden vuoksi päätin lähettää muistutus-sähköpostit 1.4.2010, vaikka pelkäsin niiden jäävän pääsiäisyhien varjoon. Alustavasti päätin vielä myöhemmin ottaa tutkittaviin yhteyttä puhelimitse, mikäli riittävää määrä vastauksia ei palautuisi.

Muistutus-sähköpostin saatteessa painotin vastauksien, lyhyidenkin sellaisten, merkitystä tutkimukselleni sekä vastaamisen aiheuttaman vaivan vähyyttä. Korostin sitä, että tutkittavat voisivat vastata vain kysymyksiin, joista heillä oli tietoa haluamallaan syvyydellä. Koska 25 tutkittavan yrityksen joukossa oli sellaisia, joiden toimintaan ei juuri kuulunut hautaus- ja kirkkomaakäynnit tai vastaava toiminta, pyysin tähän luokkaan mahdollisesti kuuluvia kuitenkin vastaamaan matkailun ammattilaisina kysymyksiin 1b, 17, 18, ja 19. Vastaamisen helpottamiseksi liitin kysymykset suoraan viestiin saatteen perään. Ensimmäisellä lähetyskerralla olin liittänyt haastattelukysymykset viesteihin tekstitiedostona. Olihan mahdollista, että vastaanottajat eivät olleet edes tutustuneet liitteeseen tai virusten pelossa eivät olleet avanneet

sitä. Tällä tavoin menetellessäni varmistin muistutussähköpostin avanneiden vastaanottajien ainakin vilkaisevan haastattelukysymyksiäni.

Muistutussähköposti herätti runsaammin reagointia tutkittavissani. Kaiken kaikkiaan vastauksia palautui kuitenkin määrällisesti vähän. Yrityksille lähetettyyn sähköpostihaastatteluun sain lopulta yhdeksän vastausta. Oppaille lähetettyyn sähköpostihaastatteluun vastasi kaksi. Vain kaksi sähköpostihaastatteluun reagoineista tutkittavista yrityksistä vastasi kokonaisuudessaan kaikkiin kysymyksiin. Yksi vastanneista taas vastasi kysymyksiin 1b, 17, 18, 19. Muut kuusi jäljelle jäänyttä luonnehtivat omin sanoin suhdettaan hautausmaamatkailuun.

5.4 Sähköpostihaastattelun analysointi

Tutkimukseni tarkoituksena oli siis selvittää, miten evankelisluterilaisia hautausmaita hyödynnetään Helsingin matkailussa. Täten sähköpostihaastattelulla pyrin kartoittamaan Helsingin hautausmaiden matkailullisia ominaispiirteitä, kuten vetovoima- ja motivaatiotekijöitä. Oppaiden sähköpostihaastattelussa keskityttiin osallistujiin ja motivaatiotekijöihin. Yrityksien sähköpostihaastattelu sitä vastoin jakautui kolmeen osaan, jotka olivat hautausmaakierrokset ja -käynnit yleisesti, kierroksille ja käynneille osallistujat sekä hautausmaamatkailun kehittäminen. Sähköpostihaastattelu koostui sekä avoimista että monivalintakysymyksistä. Kaiken kaikkiaan kysymyksiä oli 20 kappaletta. Kysymykset perustuivat opinnäytetyön teoreettiseen viitekehukseen. Lisäksi ideoita kysymyksenasetteluun sain mustaa matkailua käsittelevistä Megan Bestin (2007), Ria Dunkleyn (2007), Sarah Tonnerin (2008) ja Stephanie Yuillin (2003) opinnäytetöistä.

Sähköpostihaastattelun ensimmäinen osio koostui kahdeksasta hautausmaakierrosten ja -käyntien ominaispiirteitä hahmottavasta kysymyksestä. Tavoitteenani oli näillä kysymyksillä saavuttaa yleistä tietoa hautausmaakierroksista ja -käynneistä. Hautausmaakierrosten rinnalle lisäsin vielä hautausmaakäynnin, koska osa tutkittavista ei järjestä varsinaisia kierroksia hautausmailla vaan hautausmaalla vierailaan osana jotain muuta matkailutuotetta. Tätä ratkaisua tukee se, että tutkittavien määrä olisi kaventunut murto-osaan nykyisestä, jos mukaan olisi otettu vain varsinaisia kierroksia järjestäviä toimia. Halusin myös saada laajemman kokonaiskuvan hautausmaalla vierailemisesta, ja siihen liittyvien syiden suhteista tarjolla oleviin erilaisiin hautausmaamatkailutuotteisiin.

Sähköpostihaastattelun ensimmäisen osan kysymyksissä tutkin saatavilla olevien käyntien ja kierrosten luonnetta; millaisia kierroksia ja käyntejä ylipäätään on tarjolla. Halusin saada tietoa myös kierrosten ja käyntien taustoista, ja siitä mihin toiminnan aloittaminen perustui; oliko kimmokkeena kenties idea tai kysyntä. Kysymykset jakoutuivat sähköpostihaastattelun ensimmäisessä osassa siten, että seitsemän niistä oli avoimia ja yksi oli monivalintakysymys. Monivalintakysymyksessä tiedustelin teemoja, joiden ympärille kierrokset ja käynnit perustu-

vat. Valmiiden vastausvaihtoehtojen, jotka olivat historia, kulttuuri, uskonto sekä suurmiehet ja kuuluisuudet, lisäksi vastaajalla oli mahdollisuus esittää muita teemoja. Vastaajia kehoitin vielä tarvittaessa valitsemaan useita eri teemoja sekä erittelemään valitsemiaan teemoja niin halutessaan. Tavoitteenani oli selvittää miltä osin aiempi tutkimusteoria yhdentyisi oman tutkimukseni tulosten kanssa. Muiden teemojen lisäämismahdollisuudella sekä valittujen teemojen tarkemmalle erittelyllä tavoittelin lisätietoa hautausmaiden vetovoimatekijöistä, erityisesti sellaisten, mitä opinnäytetyöni teoreettisessa viitekehityksessä ei ollut esitetty. Hautausmaakerroksia ja -käyntejä kartoittavan osion viimeisessä kysymyksessä tiedustelin median vaikutusta kierrosten ja käyntien sisältöön. Kysymys perustui mustan matkailun motivaatioita tutkivaan lukuun (ks. luku 4.4), jossa media todettiin yhdeksi ilmiön myötävaikuttajaksi ja motivoijaksi.

Sähköpostihaastattelun toisessa osassa pyrin selvittämään seitsemän kysymyksen avulla, millaiset ihmiset kuluttavat hautausmaamatkailua, ja mikä heitä motivoi tämäntyyppiseen toimintaan. Osallistujista halusin saada demograafisia tietoja kuten sukupuoli, ikä ja kotipaikka. Tutkittaessa hautausmaiden matkailullista hyödyntämistä on osallistujaprofiilien ja motivaatiotekijöiden ymmärtämisellä tärkeä rooli. Opinnäytetyöni teoreettisessa viitekehityksessä olen aiemmin esitellyt motivaatiotekijöitä, jotka saavat ihmiset vierailemaan kuolemaan ja kärsimykseen kytkeytyvissä kohteissa ja erityisesti hautausmailla. (Ks. luvut 4.4 ja 4.5.3.) Tutkimuskirjallisuus tarjoaa kuitenkin vain rajallisesti tietoa hautausmailla vierailun motivaatiotekijöistä. Lisäksi hautausmaiden tehokkaampi hyödyntäminen matkailukohteina yhdessä vetovoimatekijöiden tunnistamisen kanssa edellyttävää hautausmaavierailujen motivaatiotekijöiden tunnistamista.

Sähköpostihaastattelun toisessa osassa seitsemästä kysymyksestä viisi oli avoimia ja kolme monivalintakysymyksiä. Monivalintakysymyksistä ensimmäinen koski hautausmaavierailun motivaatiotekijöitä ja valmiiksi vaihtoehtoiksi oli annettu koulutus; luonto ja ympäristö; historia; kulttuuri; omat kytkökset kohteeseen; nostalgia; uteliaisuus ja tiedonjano sekä virkistys ja vapaa-aika. Sähköpostihaastattelun ensimmäisessä osiossa olevan monivalintakysymyksen tapaan myös tässä annettiin vastaajalle mahdollisuus lisätä motivaatiotekijöitä valmiiden vastausvaihtoehtojen ulkopuolelta sekä eritellä valitsemiaan vaihtoehtoja tarkemmin. Valmiit vastausvaihtoehdot perustuivat opinnäytetyöni kirjallisuuskatsauksessa esitettyihin motivaatiotekijöihin. (Ks. luku 4.5.3.) Edelleen tavoitteenani oli verrata aiempaa tutkimusteoriaa ja oman tutkimukseni tuottamia tuloksia. Pyrkimykseni oli tavoittaa myös teoriaperustassa esiintymättömiä syitä siihen, mikä saa ihmiset vierailemaan hautausmailla.

Toisen osuuden jälkimmäisessä monivalintakysymyksessä kysyttiin mistä osallistajat saavat tietoa hautausmaakerroksista ja -käynneistä. Valmiina vaihtoehtoina olivat ystävät ja perhe; sanomalehdet; matkaopaskirjat; matkaesitteet sekä tutkittavien yritysten kotisivut. Kysymyksessä annettiin jälleen vastaajille mahdollisuus valita useita vaihtoehtoja, lisätä muita vaih-

toehtoja valmiiden ulkopuolelta sekä tarkemmin eritellä valitsemiaan vaihtoehtoja. Kysymyksellä pyrittiin saamaan tietoa siitä, onko medialla myötävaikutusta hautausmaamatkailuun. Sähköpostihaastattelun kolmannen osuuden aiheena oli sen sijaan hautausmaamatkailun kehittäminen. Osio koostui viidestä avoimesta kysymyksestä, joissa tiedusteltiin muun muassa sitä, miten hautausmaakerroksia ja -käyntejä markkinoidaan, ja onko markkinoilla kysyntää uusille hautausmaakerroksille.

6 Aineiston analyysi

Eskolan ja Suorannan (1998, 138, 147) mukaan aineiston analyysi on siitä tehtävien tulkintojen ohella kaikkein vaativinta laadullisessa tutkimuksessa. Analyysin tarkoituksena on synnyttää aineistoon selvyyttä ja sitä kautta luoda uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Käytännössä aineiston analyysissä raakamateriaalista erotellaan tutkimusongelman kannalta merkityksellinen aines, josta myöhemmin tehdään tulkintoja.

6.1 Teemoittelu aineiston analyysimenetelmänä

Aineiston analyysimenetelmänä käytin Alasuutarin (1999) viitoittamaa havaintojen pelkistämistä sekä Eskolan ja Suorannan (1998) teemoittelua. Vaikka samassa tutkimuksessa aineistoa on mahdollista tarkastella useasta eri näkökulmasta, painottaa Alasuutari (1999, 40), että suurennuslasin alle otetaan aineiston varsinaisessa jäsentelyssä vain teoreettisen viitekehyksen ja kulloisenkin kysymyksenasettelun kannalta keskeinen aines. Näin tekstimassasta saadaan hallittavampi raakahavaintojen joukko. Alasuutari nimittää tätä vaihetta havaintojen pelkistämiseksi. Pelkistämisen toisessa vaiheessa on edelleen tarkoituksena kaventaa havaintojoukkoa yhdistämällä havaintoja. Havainnoista etsitään niitä toisiinsa sitovia yhteisiä piirteitä tai nimittäjiä. Havaintojen ohjaamina voidaan muotoilla myös sääntöjä, jotka pätevät poikkeuksetta koko aineistossa. (Alasuutari 1999, 43.) Kun havaintoja yhdistetään etsimällä niille yhteisiä nimittäjiä, Alasuutari (1999, 43) varoittaa tutkijaa syyllistymästä tyyppitapausten tai keskiarvoyksilöiden tavoitteluun, sillä ne eivät kuulu laadulliseen tutkimukseen.

Eskolan ja Suorannan vastine pelkistämiseksi on teemoittelu. Teemoittelulla tarkoitetaan tiivistetysti laadullisen aineiston sisältämien keskeisten aiheiden poimintaa. Analysoinnissa siis tarkastellaan niitä aineistosta nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle haastateltavalle. Teemojen kartoittamisen jälkeen vuorossa on tutkimusongelman kannalta keskeisten aiheiden erittely. (Eskola & Suoranta 1998, 176.) Eskola ja Suoranta (1998, 176) painottavat, ettei aiheita saisi esitellä pelkkänä sitaattikokoelmana. Vaikka teemoittain järjestellyt vastauksista leikatut sitaatit ovat usein kiehtovia, ne eivät harvoin osoittavat pitkälle menevää analyysiä ja johtopäätöksiä. Töttö (1997, 37) korostaa: ”Haastateltavien puheet eivät sinällään ole tutkimustuloksia”. Vastaukset eivät siis itsessään ja paljaaltaan todista mitään teoriaa oikeaksi (Alasuutari 1999, 81). Teemoittelussa onnistumisen edellytys on teorian ja empirian vuorovai-

kus ja -puhelu. Tekstikatkelmia voidaan käyttää tehdyn tulkinnan perusteluna tai aineistoa kuvaavana esimerkkinä. Lisäksi lainauksella voidaan elävöittää tekstiä. (Eskola & Suoranta 1998, 176.)

6.2 Johdatus aineiston analyysiin

Ennen aineiston analyysiä haluan eritellä tiettyjä tähän tutkimukseen liittyviä rajoituksia, jotka vaikuttavat analyysin lisäksi päätelmiin. Aiemmin on mainittu, että musta matkailu ja etenkin tässä työssä tutkittu hautausmaamatkailu ovat kasvavia ja vasta hiljattain tietoisuuteen tulleita ilmiöitä, joista on saatavilla rajallisesti aikaisempaa tutkimustietoa (Sharpley 2009, 4). Näin ollen tämän tutkimuksen vertailukohteiksi ei ollut juuri saatavilla ennakkotapauksia tai aikaisempia tutkimustuloksia (Seaton & Lennon 2004, 81). Tämän tutkimuksen tulokset ovat siis luonteeltaan kokeellisia ja toimivat ponnahtuslautana tarpeellisille lisätutkimuksille.

Haluan korostaa, että tämä tutkimus koskee vain hautausmaamatkailua Helsingin evankelisluterilaisilla hautausmailla. Näin ollen tulokset eivät päde muihin Suomen alueisiin ja hautausmaihin eikä niistä voi tehdä hautausmaamatkailua koskevia yleistyksiä. Tulokset toki antavat suuntaa hautausmaamatkailun ominaispiirteistä etenkin Suomessa. Vaikkei aineistosta voi tehdä päätelmiä, jotka koskevat toimintaa Helsingin tai jopa Suomen ulkopuolella, tavoitettavissa on silti se, mikä ilmiössä on merkittävää ja mikä toistuu usein yleisemmällä tasolla (Hirsjärvi ym. 2007, 177).

Tutkimuksessa tavoitteenani ei ollut saada tietoa siitä, miten juuri oppaat näkevät hautausmaamatkailun tai vastaavasti, mikä näkemys yrityksillä on toiminnasta. Sitä vastoin tavoitteenani oli saada kokonaiskuva toiminnasta ja sen erityispiirteistä. Koska molemmat sähköpostihaastattelut olivat hyvin yhtenäisiä kysymyksiltään, erittelen analyysissä sekä yrityksiltä että oppailta saatuja vastauksia limittäen, toisiaan tukien ja täydentäen. Aineiston analysoinnissa käytin apuna vastausten värikoodausta, ja analyysimenetelmänä käytin teemoittelua. Vastauksien analysoinnissa hyödynsin teoreettisessa viitekehyksessä jo aiemmin esiin nostettuja lähteitä.

Tutkittavat olen nimennyt seuraavanlaisesti: tutkittavat yritykset ovat Y1, Y2, Y3 jne. Näistä tutkittavat Y1 ja Y2 järjestävät säännöllisesti hautausmaakerroksia Helsingissä ja lopuille toiminta on harvinaisempaa tai sitä ei ole. Tutkittavista oppaista käytän lyhenteitä O1 ja O2. Anonymiteetin takaamiseksi käytän kuitenkin molemmista ryhmistä pääosin nimeä tutkittavat, mutta joitakin mielestäni huomionarvoisia eroavuuksia, samankaltaisuuksia tai ristiriitaisuuksia vastauksista olen nostanut esiin.

6.2.1 Hautausmaamatkailu Helsingissä on kierrospainotteista

”Me emme ole järjestäneet tällaisia matkoja, ei ole harmaintakaan aavistusta mitä voisin vastata”, toteaa Tutkittava Y3. Monet vastauksista olivat edellisen sitaatin kaltaisia. Yrityksille lähettämäni sähköpostihaastatteluun reagoitiin kaiken kaikkiaan heikosti. Suurimmalle osalle tutkittavista hautausmaamatkailu ei kuulunut osaksi toimintaa millään tavalla, jonka vuoksi heillä ei myöskään ollut hallussa mitään tietoa siitä. Hautausmaiden hyödyntäminen ei ole tyypillistä suurelle osaa Helsingin incoming-matkailusta vastaavista toimista. Hautausmaamatkailun Helsingissä voidaan katsoa olevan toiminnaltaan pienimuotoista. Vaikka hautausmaamatkailu Helsingissä on pienimuotoista, se on kuitenkin elinvoimaista.

Helsingissä hautausmaakierroksia järjestetään nykyisin tilauksesta ryhmille vuoden ympäri ja säännöllisesti kierroksia järjestetään toukokuusta elokuuhun. Kovin kattavaa vastausta en saanut tutkittavilta siihen, onko markkinoilla tilaa uusille hautausmaakierroksille. Hautausmaakierroksia kesäkaudella säännöllisesti järjestävällä tutkittavalla yrityksellä on uusi hautausmaakierrosteema alustavasti suunnitteilla, taide hautausmaalla. Tutkittavat yritykset, joiden toimintaan ei tällä hetkellä kuulu hautausmaamatkailu, eivät ole suunnitelleet ottavansa jatkossakaan kierroksia tai käyntejä osaksi toimintaansa. Syynä tähän on, että hautausmaamatkailu ei ole kyllin vetovoimaista tai se ei sovellu palveltavien matkailuryhmien kuten esimerkiksi ulkomaisten incentive-ryhmien aktiviteetiksi.

Hautausmaamatkailu Helsingissä on toiminnaltaan kävelykierrospainotteista. Lyhyet käynnit ja poikkeamiset hautausmaalla ovat harvinaisia. Ne ovat kuitenkin aina osana jotakin laajempaa matkailutuotetta. Esimerkiksi yksi tutkittava yritys ilmoitti, että kaupunkikierrosten yhteydessä saatetaan pistäytyä hautausmaalla. Toinen tutkittava taas kertoi, että hautausmaamatkailu ei pääasiassa kuulu yrityksen toimintaan, mutta käyntejä tehdään, mikäli jokin ryhmä erityisesti toivoo vierailua hautausmaalle.

6.2.1.1 Kierrosten ja käyntien tausta

Tutkimuksessa ilmeni, että hautausmaakierrostoiminta alkoi Helsingissä 1990-luvun alussa. Tätä tukee työssä aiemmin esitetty teoria, jonka mukaan hautausmaamatkailu on alkanut elpymään viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana (Seaton 2002, 77). Yksi tutkittavista ilmoitti hautausmaakierrosten aloittamisen kimmokkeena olleen Lontoon vierailu. Lontoossa ja koko Iso-Britanniassa hautausmaamatkailulla on pitkät juuret, jotka ulottuvat 1800-luvulle saakka. Työssä on aiemmin korostettu, että Yhdysvaltojen lisäksi erityisesti Iso-Britanniassa hautausmaista alun perin muokattiin vetovoimaisia kohteita. (Seaton 2002, 74, 80.) Toiselle tutkittavista hautausmaakierrostoiminnan kimmokkeena oli yleisesti kävelykierrosohjelmiston syntyminen 1980- ja 1990-lukujen taitteissa.

Aiemmin on todettu, että toisen maailmansodan jälkeen hautausmaamatkailu kanavoitui pitkäksi aikaa lähes täysin sotahautausmaamatkailuksi (Seaton 2002, 77). Todennäköisesti kauan ennen varsinaisten kierrosten alkamista sotien jälkeen ihmiset ovat käyneet runsaammin Helsingin hautausmailla. Syynä näille järjestäytymättömille käynneille ovat voineet olla matkailulliset syyt ja etenkin omat kytkökset kohteisiin. Luultavasti esimerkiksi Hietaniemen sankarihautoilla ja muistomerkeillä on käynyt ihmisiä, kotimaisia ja ulkomaisia, joilla on tavalla tai toisella kytkös sotaan. Todennäköisesti sotien jälkeen muualta Suomesta on matkustettu herkemmin tapahtumien tuoreuden vuoksi Helsinkiin kunnioittamaan sankarivainajia ja esimerkiksi Mannerheimin muistomerkkiä. Tätä tukee se, että yksi tutkittavista yrityksistä ilmoitti, että Hietaniemen hautausmaalla ja etenkin sen sankarihautausmaalla käynti oli aikaisemmin osana kaupunkikierroksia, mutta nykyisin erittäin harvinaista.

6.2.1.2 Kohteena Hietaniemen hautausmaa

Vastaukset osoittivat, että hautausmaamatkailu Helsingin seurakunnan evankelisluterilaisilla hautausmailla on keskittynyt Hietaniemen hautausmaalle. Tosin yhdellä tutkittavalla yrityksellä oli tarjonnassaan kävelykierros, jonka yhtenä osana on tutustuminen Vanhaan kirkko- puistoon, joka on yksi Helsingin vanhimmista säilyneistä hautausmaista (Viro 1993, 26). Sitä, miksi hautausmaakierrosten ja -käyntien kohteena on juuri Hietaniemen hautausmaa, tukee moni jo aiemmin teoriaperustassa esitetty asia. Hietaniemeä pidetään Suomen kansallishautausmaana. Sen lisäksi, että viimeisen leposijansa alueelta on saanut suurin osa Suomen presidenteistä ja merkittävimmistä taiteilijoista, Hietaniemen hautausmaahan kuuluu Suomen suurin sankarihautausmaa-alue. (Elämän tarinat 2010, 43; Seppovaara 2002, 9, 32.) Hietaniemen vetovoimaisuutta lisäävät sen keskeinen sijainti ja saavutettavuus. Koko Hietaniemen alue on eräänlainen hautausmaakeskittymä, sillä Hietaniemen evankelisluterilaisen hautausmaan lisäksi alueella on ortodoksinen, juutalainen, islamilainen ja Suomen Kaartin hautausmaa (Elämän tarinat 2010, 43). Kaiken kaikkiaan muiden Helsingin hautausmaiden on vaikea kilpailla Hietaniemen kanssa.

6.2.1.3 Hautausmaakierrosten järjestämisajankohdat sekä hinnat

Vaikka talvella hautausmaille muodostuva kynttilämeri ja tunnelmallisuus vetoavat, hautausmaakierrosten sesonki on kesällä. Osallistujamäärät ja kysyntä on suurinta kesäkuusta elokuuhun. Ulkona tapahtuvana toimintana hautausmaakierrokset ovat erityisen herkkiä säävaihteluille. Vuodenajoista etenkin talvi koettelee hautausmaita. Hautausmaiden kunnossapito talvella ei esimerkiksi ulotu hautojen edustoille, joita on lähes mahdoton aurata. Totesin itse talven hankaloittavan hautausmaalla liikkumista. Esimerkiksi vielä huhtikuussa oli suurin osa Malmin hautausmaan yksittäisistä haudoista käytännössä saavuttamattomissa. Sankarihautausmaa-alueen hautakivet olivat peittyneet lumeen. Monet hautakivet olivat vinossa ja osa kaatumaisillaan.

Kierroksen hinnan ei ainakaan pitäisi nousta kynnykseksi osallistumiselle. Säännöllisesti toukokuusta elokuuhun järjestettäville viikoittaisille kierroksille pääsee osallistumaan kymmenellä eurolla ja alle 12-vuotiaat puoleen hintaan. Tilauksesta ryhmille järjestettävät kierrokset kustantavat alimmillaan hieman alle seitsemän euroa henkilöltä. Sunnuntaisin ja pyhäpäivinä tilauksesta järjestettäville kierroksille osallistuminen maksaa halvimmillaan noin 11 euroa. Hautausmaakierroksen hinta on erittäin kilpailukykyinen ottaen huomioon, että esimerkiksi elokuvissakäynti Helsingissä maksaa vähintään saman verran.

Aineistosta kävi ilmi eräs huolestuttava asia. Hautausmaakierroksista saatavilla tuotoilla ei nimittäin tueta millään lailla hautausmaita ja niiden elinvoimaisuutta. Ilman kohteiden suojelua ja ylläpitoa historiallisesti ja kulttuurillisesti arvokkaat hautausmaat ovat vaarassa turmelua (Yuill 2003, 6). Hautausmaakierroksilla ja -käynneillä käyttöön voitaisiin ottaa vapaaehtoinen maksu, jolla kävijät voisivat tukea kohteiden elinvoimaisuutta (Seaton 2002, 79).

6.2.1.4 Hautausmaakierrosten kesto ja osallistujamäärät

Hautausmaakierrokset ovat kestoltaan puolestatoista tunnista kahteen tuntiin. Tyypillisesti hautausmaakierroksille, sekä tilauksesta että säännöllisesti järjestetyille, osallistuu 25 - 30 henkilöä. Tutkittava O1 tosin huomauttaa osallistujien määrien vaihtelevan suurestikin. Aiemmin jo todettiin hautausmaamatkailun olevan erityisen herkkä säävaihteluille. Sään lisäksi tutkittava O1 ilmoitti osallistujamäärien vaihtelevan myös kierrosten ajankohtaan sattuvien muiden tapahtumien vuoksi. Hautausmaamatkailua Suomessa esittelevässä luvussa 4.5.2 todettiin, että vuonna 2006 Saima Harmajan seuran toukokuussa pitämälle kierrokselle Hieta- niemen hautausmaalla osallistui jopa 300 ihmistä. Seuraavana vuonna 2007 ajankohta osui Suomessa järjestettyihin Euroviisuihin. Tuolloin kierrokselle osallistui noin sata henkilöä. (Alf- tan 2007.)

Tutkittavat Y2 ja O2 huomauttivat tärkeästä hautausmaakierroksen osallistujamäärään vaikuttavasta tekijästä. Heidän mukaansa osallistujia on enemmän, kun kierroksista kirjoitetaan sanomalehdissä. Myös uusien kierrostenteemojen ilmestyminen ohjelmistoon lisää osallistujamääriä: ”Yleensä uudet teemat vetää aina paremmin kuin tuttu teema joka toistuu edellisestä vuodesta.” (Tutkittava O1.) Vaikka uudet kierrosteemat lisäävät osallistujamääriä, myös vanhat pitävät edelleen otteessaan. Tätä tukee se, että tutkittavien O1 ja O2 mukaan samat ihmiset käyvät samoilla kierroksilla useampaan kertaan, tavallisesti kerran joka kesä.

6.2.1.5 Hautausmaakierrosten teemat

Hautausmaakierrokset painottuvat sisällöltään hautamuistomerkkien ja merkkihenkilöiden esittelyyn. Tutkittavien mukaan teemat, joiden ympärille kierrokset rakentuvat, ovat historia, kulttuuri sekä suurmiehet ja kuuluisuudet. Edellä mainitut vaihtoehdot oli myös annettu kysymyksenasettelussa valmiina. Vastausvaihtoehtojen ulkopuolelta tutkittava O2 nosti esiin

politiikan, joka on etenkin kierroksilla suurmiehiä esitellessä esillä. Valittujen teemoja eritteilyssä yksityiskohtaisemmiksi teemoiksi ilmoitettiin presidentit, sankarivainajat, sotasylliset ja mielenkiintoiset persoonallisuudet. Ainoastaan tutkittava O2 valitsi teemavaihtoehdoista uskonnon. On mahdollista, että epäselvä kysymyksenasettelu ja vastausvaihtoehdot ovat voineet vaikuttaa siihen, että muut tutkittavat jättivät uskonnon valittujen vaihtoehtojen ulkopuolelle.

Tutkittavilta kysyttiin myös, olivatko he huomanneet, että osallistujat olisivat kierrosten aikana viehättyneet sen jostakin tietystä osuudesta. Osallistujia kiinnostavat erityisesti presidenttien haudat. ”Osallistujista riippuen yleensä kierroksilla viriää keskustelua ja laajemmin aiheeseen liittyviä asioita. Osa haluaa kertoa omia aiheeseen liittyviä tietoja. Yleensä kävelijät ovat aktiivisia, kysyvät paljon” kommentoi Tutkittava O1.

6.2.2 Hautausmaakierroksille osallistujat

Tutkittavien oli haastavaa arvioida osallistujien ominaispiirteitä. Esimerkiksi osallistujien kotipaikka ei usein ole oppaiden tiedossa, sillä tämäntyyppisiä tietoja ei järjestelmällisesti kerätä. Myöskään osallistujien ikäluokan arvioiminen ei ollut yksinkertaista. Tutkimustulosten perusteella hautausmaakierrokset viehättävät lähinnä iäkkäitä suomalaisia naisia. Vahvemmin edustettuna sukupuolena kierroksilla ovat naiset ja etenkin iäkkäät sellaiset. Kierroksille osallistujat ovat ”historiasta kiinnostuneita, asiantuntijoita, iäkkäitä, helsinkiläisiä” (Tutkittava O1.) Kierroksille osallistuu myös pariskuntia ja ystäväpariskuntia. Kierroksille ei tyypillisesti osallistu alle 25-vuotiaita nuoria. Lisäksi tutkittava O1 toteaa: ”Harvemmin olen törmännyt keski-ikäiseen yksin liikkuvaan mieheen kierroksilla.” Osallistujissa esiintyviin eri ikäryhmiin vaikuttaa ajankohta. Kesäkaudella säännöllisesti järjestettävien kierrosten osallistujien ikähaarukka on laajimmillaan lomakuukausina kesä- ja heinäkuussa, kun kierroksille osallistuu perheitä vauvasta vaariin. Touko- ja elokuussa osallistujissa on enemmän iäkkäämpää väkeä.

Tutkittava O2:n mukaan osallistujat ovat korkeasti koulutettuja. Tätä vastausta tukee Seatonin (2002, 79) päätelmä, että vaikka mitään painavia tietoja hautaus- ja kirkkomailla kävijöistä ei olekaan olemassa, niiden asiakaskunta on usein korkeasti koulutettua, sillä kohteista nauttiminen edellyttää jonkinlaista tietämystä historiasta, arkkitehtuurista, kirjallisuudesta ja perinteistä.

Vastausten perusteella hautausmaakierrosten asiakaskunta on pääosin suomalainen. Hautausmaatkatkailua Helsingissä ei kuitenkaan voida profiloida vain kotimaisten matkailijoiden kulluttamiksi tuotteiksi, sillä vastauksista ilmeni ulkomaisia ryhmiä olevan vuosittain muutamia. Mikään tietty kansalaisuus ei noussut tällaisten ulkomaisten matkailijoiden kohdalla esiin. Hautausmaakierroksia järjestetään suomen- ja ruotsinkielillä. Kuitenkin ”myös muut kielet ovat mahdollisia, mutta hautausmaakierrosten asiakaskunta on kotimaista” (Tutkittava Y1.)

6.2.3 Hautausmaakerroksille motivoivat tekijät

Mustan matkailun motivaatiotekijöitä on tutkittu vähän. Myös hautausmaamatkailun motivaatiotekijöistä on olemassa niukasti tutkimuksia tai kirjallisuutta. (Sharpley 2009, 4.) Tutkimuksessani halusin kartoittaa motivaatiotekijöitä, vaikka tutkittavat eivät välttämättä ole tietoisia kaikista motivaatiotekijöistä ja voivat tehdä vain otaksumia kierroksille osallistujien motiiveista. Tässä tutkimuksessa tavoitetut hautausmaamatkailun motivaatiotekijät yhdentyvät pääpiirteittäin teoreettisessa viitekehyksessä esitettyjen kanssa. Hautausmaakerroksille osallistujien motiiveista tunnistettiin yleisesti mustan matkailun motivaatiotekijöitä.

Vastausten perusteella hautausmaakerroksille osallistumista motivoivat luonto ja ympäristö, historia, kulttuuri, omat kytkökset kohteeseen, nostalgia, uteliaisuus ja tiedonjano sekä virkistys ja vapaa-aika. Kaikki edellä mainitut oli annettu vastaajille valmiiksi vaihtoehtoina. Vastausvaihtoehdot perustuivat tässä työssä esitettyjen mustan matkailun sekä hautausmaamatkailun motiivilukuihin (Ks. luvut 4.4 ja 4.5.3). Pyrkimyksenä oli lisäksi tavoittaa aiemmin teoriaperustassa esiintymättömiä syitä siihen, mikä saa ihmiset vierailemaan hautausmailla. Tällaisia ei kuitenkaan vastauksista ilmennyt.

Tunnistetuista motivaatiotekijöistä historia, kulttuuri, omat kytkökset kohteeseen, nostalgia sekä uteliaisuus ja tiedonjano eivät ole yksin omaleimaisia pelkästään hautausmaamatkailulle vaan ne ovat olennaisia motivaatiotekijöitä koko mustalle matkailulle (Dann 1998; Dunkley 2007). Francisin ym. (2005, 21) tutkimuksen mukaan hautausmaalla käymisen motivaattoreina ovat muun muassa kulttuuriperintö ja kiinnostus historiaan. Historia ja kulttuuri ovat tutkimukseni mukaan yleisimmät syyt osallistua hautausmaakerrokselle; kierroksille osallistujat ”ovat kiinnostuneita oman kaupunkinsa historiasta ja kulttuurista”. Hautausmailla historia ja kulttuuri ovat esillä helposti sisäistettävässä muodossa. Vaikka moni ihminen ei koskaan käy taidemuseossa, ei ole ainoatakaan, joka ei olisi käynyt hautausmaalla (Viro 1993, 9).

Jokin oma kytkös hautausmaakerroskohteeseen kuten sukulaisen hauta voi saada ihmisen osallistumaan kierrokselle. Lennon ja Foley (1999; 2000) ovat tunnistaneet mustan matkailun matkailijakategorian, joka sisältää sellaisia matkailijoita, joilla on jollain tavalla emotionaalisesti, fyysisesti tai henkisesti yhteys kohteeseen tai tapahtumaan. Tällaisia matkailijoita voivat olla esimerkiksi edesmenneiden läheiset, uskontoon liittyvät pyhiinvaeltajat sekä matkailijat, jotka matkustavat tiettyihin kohteisiin kunnioittaakseen maansa puolesta taistelleita.

Seatonin (2002, 78) mukaan perustana kaikille hautausmaamatkailuun motivaatiotekijöille on todellinen tai symbolinen kuolema sekä kuolleiden kohtaaminen. On siis luonnollista, että vastausten perusteella nostalgia ja uteliaisuus motivoivat myös hautausmaakerroksille osallistumista. Menneisyys tulee lähelle hautausmaalla (Seppovaara 2002, 7). Hautausmaat tarjoavat epätavallista kokemusmaailmaa, ja käynnistä hautausmaalla voi tulla elämys (Dunkley

2007, 193). Koska kuolema nykyisin nähdään tavallisuudesta poikkeavana, se kiinnostaa ja viehättää ihmisiä. (Ashworth 2008, 234, 236 - 237). Ihmiset ovat eriytyneet kuolemasta. Ennen luonnollisena pidettyä tapahtumaa saattaa nykyisin olla vaikea lähestyä ja ymmärtää. Hautausmailla käynti saattaa auttaa ihmisiä jälleen lähestymään kuolemaa ja ymmärtämään sitä. (Yuill 2003, 147.)

Luonto ja ympäristö sekä virkistys- ja vapaa-aika ovat omaleimaisia motivaatiotekijöitä hautausmaamatkailulle. Virkistys ja rauhoittuminen eivät tyypillisesti kuulu mustaan matkailuun. Vastausten perusteella hautausmaakerroksille osallistutaan osaltaan siksi, että hautausmaat ovat maisemallisesti kauniita ja mieltä rauhoittavia. Tilauksesta järjestettäviä kierroksia varataan usein virkistys- ja vapaa-ajan ohjelmaksi. Aiemmin työn teoriaosuudessa (ks. luku 4.5.3) yhdeksi hautausmaan vetovoimatekijäksi nimettiin luonto (Boyle 2003, 706). Lisäksi työssä on jo useasti tähdennetty sitä, että hautausmaista on alun perin tarkoituksellisesti tehty viihtymis- ja vapaa-ajan viettopaikkoja (Seaton 2002, 80). Tätä taustaa vasten on luonnollista, että monet ihmiset käyvät hautausmailla viihde-, virkistys- ja ajanvietteellisistä syistä. Monissa suurkaupungeissa hautausmaat saattavat olla puistojen ohella ainoita luonnosta muistuttavia viheralueita. Hautausmaita voidaan pitää yleisesti ajanviettepaikkoina, sillä hiljaisina ja laakeina alueina ne tarjoavat hyvät mahdollisuudet rentoutumiseen ja istuskeluun (Boyle 2003, 709).

Edellä käsitellyt ja kysymyksessä valmiina annetut vaihtoehdot ovat siis kaikki tekijöitä, joiden vuoksi hautausmaakerroksille Helsingissä osallistutaan. Annetuista valmiista vaihtoehdoista ainoastaan koulutus jäi valitsematta. Tämän uskon johtuvan harhaanjohtavasta vastausvaihtoehdon asettelusta. Jälkeenpäin ajatellen koulutukselle parempi vaihtoehto olisi ollut esimerkiksi itsensä sivistäminen.

6.2.4 Hautausmaakerrosten kiinnostavuus

Tutkittavilta kysyttiin myös, ovatko hautausmaakerroksille osallistuvat henkilöt vierailleet muilla vastaavilla kierroksilla tai muissa vastaavissa kohteissa. Vastausten perusteella osallistujat käyvät myös muilla hautausmaakerroksilla esimerkiksi Hietaniemen ortodoksiselle hautausmaalle tehtävällä kierroksella. Tutkittava O1 kertoo:

”Yleensä siis sama aktiivinen porukka kiertää joka kesä useamman kävelyn. Osa saattaa olla toisesta kaupungista kotoisin ja siellä tehnyt vastaavan kierrokset. Osa on tuttuja kasvoista, eli ovat olleet mukana muilla kierroksilla. Heillä on siis tapana käydä joka kesä 1-2 kierrosta.”

Tutkittavien mukaan uudet hautausmaakerrosteemat kasvattavat kävijämääriä. Silti edelleen vuodesta toiseen jatkuvat samat kierrokset ovat vetovoimaisia. Hautausmaakerros ei siis ole luonteeltaan kertaluontoinen vaan samat osallistujat kuluttavat samoja kierroksia vielä uudel-

leen. Hautausmaakerroksista voi muodostua joillekin osallistujille jokakesäinen perinne. Aiemmin työssä (ks. luku 4.5.2) oli puhetta Saima Harmajan seuran tekemästä jokakeväisestä hautausmaakerroksesta. Alftanin (2007) mukaan kävelyryhmästä selvisi, että nuorena kuolleen runoilijan ympärille rakentuvalle kierrokselle on tapana osallistua joka vuosi. Tätä tosin tukee se, että kierroksen teema vaihtuu vuosittain, ja uuden teemanhan on jo aiemmin todettu motivoivan kierroksille osallistumista entisestään.

6.2.5 Median rooli hautausmaakerroksissa

Koska median rooli mustan turismin vauhdittajana on selvä, halusin selvittää tutkimuksessani, miltä osin hautausmaamatkailuun Helsingissä vaikuttaa media (Stone 2006, 147). Tietoa hautausmaakerroksista osallistujat saavat ystäviltään ja perheeltään, sanomalehdistä ja internetistä. Tutkittavat O1 ja O2 kertoivat, että osallistujat saavat usein idean kierrokselle lähtemiseen Helsingin Sanomien Minne mennä -osiosta. Koska kierroksille osallistujat on aiemmin profiloitu iäkkäämmiksi naisiksi, ovat sanomalehdet tärkeässä asemassa kerroksista tiedottaessa. Erityisesti iäkkäämmät ihmiset käyttänevät tietolähteenään edelleen sanomalehtiä, nuoremmissa ikäluokissa tiedonhaku painottunee nykyään enemmän sähköiseen mediaan. Lisäksi kierrosten esiintyminen tai esittelemine mediassa vaikuttaa osallistujamääriin: ”Jos on tehty sanomalehtihaastatteluja, väkimäärä kasvaa”. Vastausvaihtoehtojen ulkopuolelta tietolähteeksi mainittiin myös radio. Media siis vaikuttaa kierroksiin osallistumisessa ainakin tiedottajan asemassa. Lisäksi tutkimukseni mukaan hautausmaakerrosten markkinointikanavat yhdenytyvät tietolähteiden kanssa.

Työssä on aiemmin todettu, että musta matkailu on profiloitunut vahvasti mainostyökaluna, joka myötävaikuttaa matkailijoiden suurentuneeseen haluun tai kaipuuhun vieraila kohteissa, jotka liittyvät kuolemaan ja kärsimykseen (Sharpley 2009, 6). Lisäksi matkakohteisiin ja nähtävyyksiin liitetään herkästi uusia merkityksiä niitä koskettavien elokuvien, tv-ohjelmien, dokumenttien, kirjojen ja omaelämäkertojen avulla (Stone 2006, 150). Median vaikutusta pyrin kartoittamaan myös tiedustelemalla tekijöitä, jotka vaikuttavat kierroksille osallistumiseen. Valmiina vaihtoehtoina olivat perhe ja ystävät, elokuvat ja dokumentit, lehtiartikkelit ja kirjat. Vastausten perusteella kaikilla edellä mainitulla vaihtoehdolla on vaikutus kierroksille osallistumiseen. Kierrosten sisältöön sen sijaan tutkittavien mukaan medialla ei ole vaikutusta.

7 Tutkimuksen ja työn arviointi

Hirsjärvi ym. (2008, 266) muistuttavat, että kaikissa tutkimuksissa on pyrittävä arvioimaan tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Laadullisen tutkimuksen perustana on tutkijan läpinäkyvä subjektiviteetti ja sen myöntäminen, että tutkija on tutkimuksensa olennainen tutkimusväline. Ensijaisin luotettavuuden kriteeri on siis tutkija itse. (Eskola & Suoranta 1998, 211.) Mä-

kelä (1990) esittää, että laadullisen analyysin vaikutelmanvaraisuutta kyetään kaventamaan luetteloimalla aineisto ja viipaloimalla tehdyt tulkinnat kohtuullisiin eli seurattaviin vaiheisiin. Niin ikään Hirsjärvi ym. (2008, 227) tähdentävät, että henkilöiden, paikkojen ja tapahtumien kuvausten ollessa laadullisen tutkimuksen ydinasioita, tutkimuksen luotettavuutta kohtaa tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta. Myös Eskola ja Suoranta (1998, 216) muistuttavat, että lukijan on kyettävä seuraamaan tutkijan päättelyä aineiston tuottamisesta tulosten tulkintaan.

7.1 Tutkimuksen onnistuminen

Tutkimukseni merkittävä ongelma oli aineiston vähäisyys. En saanut sähköpostihaastatteluuni tyydyttävää määrää vastauksia. Lisäksi tutkimuskysymyksiin saadut vastaukset olivat melko pinnallisia. Syitä, jotka johtivat omalta osaltaan kooltaan pieneen aineistoon, voidaan esittää useita. Ensinnäkin valitsin tutkittaviksi 25 incoming-matkailuyritystä, joista kaikista ei etukäteen ollut tiedossa, millaisella volyymilla heidän toimintaansa mahdollisesti kuuluu hautausmaamatkailu. Tämä oli tosin tarkoituksenmukaista, sillä halusin saada tietoa myös siitä, miksi hautausmaamatkailu kuuluu vain vähäisesti tai ei ollenkaan matkailuyritysten toimintaan. Tällaisia tutkittavia pyysin vastaamaan sähköpostihaastattelun kysymyksiin 1b, 17, 18, ja 19. Vaarana tässä oli kuitenkin se, ettei tutkimukseen innostuttaisi vastaamaan, jos se ei millään tavalla koskettaisi matkailutoimien liiketoimintaa. Itse asiassa osa tutkittavista reagoi sähköpostiini ilmoittamalla, ettei hautausmaamatkailu juuri kuulu heidän toimintaansa eivätkä he näin ollen voi vastata yhteenkään kysymykseen. Mielestäni tämäntyyppiset vastaukset olivat kuitenkin tutkimukselleni tärkeitä, sillä ne kertovat hautausmaamatkailun pienimuotoisuudesta ja järjestäytymättömyydestä Helsingissä. Ylipäättään potentiaalisia sähköpostihaastattelun kaikkiin kysymyksiin kykeneviä vastaajia tutkittavissa oli todellisuudessa vain muutama. En ollut täysin varautunut potentiaalisten vastaajien vähäisyyteen ja hautausmaamatkailun toiminnan pienimuotoisuuteen. Toki tiedossani oli, että hautausmaamatkailu toimintana on suhteellisen harvinaista ja järjestäytymätöntä Suomessa, mutta minään hypoteesina en tätä olettamustani pitänyt tutkimusta tehdessäni.

Aineiston vähäisyyteen saattoi vaikuttaa myös tutkittavien vähäinen tietämys mustasta matkailusta ja etenkin hautausmaamatkailusta. Opinnäytetyön taustaa ja tavoitteita kuvaavassa luvussa olen aiemmin kertonut, etten ennen työn aloittamista tiennyt mitään käsitteestä musta matkailu. Tämä ei vielä itsessään tarkoita sitä, etteivätkö harjaantuneemmat matkailun parissa toimivat ammattilaiset olisi siitä tietoisia. Työssä on kuitenkin aiemmin useasti painotettu, että sinänsä kauan olemassa ollut musta matkailu on käsitteenä varsin nuori, vähän tutkittu ja ennen kaikkea sirpaloitunut (Sharpley 2009, 4).

Ehkä tavoittelin tutkimuksessani sellaista tietoa ja pohdintaa, jota tutkittavilla ei todellisuudessa edes ollut hallussaan tai, jota he eivät olleet katsoneet tarpeelliseksi analysoida. Tut-

kittavien valinnasta kertovassa luvussa 5.1 nimenomaan painotettiin, että tutkittavia valittaessa tulisi pyrkiä siihen, että heillä olisi hallussaan tietoa tutkimusongelmasta ja, että tutkimus olisi luonnostaan heille tärkeä tai kiinnostava (Eskola & Suoranta 1998, 66). Jotta tutkittava ylipäättään kiinnostuisi tutkimuksesta, olisi tutkittavalla käytännössä siis oltava tietoa itse tutkimusongelmasta. Yrityksille osoitettu sähköpostihaastattelu sisälsi kysymyksiä (ks. liitteen 8 kysymykset 1b, 17, 18, 19), joihin käytännössä kuka tahansa matkailun parissa työskentelevä henkilö voisi vastata. Silti moni kieltäytyi pohtimasta vastauksia edes kyseisiin kysymyksiin. Syynä tähän epäilen olleen vähäiset tiedot hautausmaamatkailusta, ja sitä kautta mielenkiinnostomuus koko tutkimusta kohtaan. Tätä tukee myös se, että molemmat sähköpostihaastatteluun vastanneet oppaat osoittivat vastauksissaan syvempää pohdintaa yritysten vastauksiin verrattuna.

Saamani aineiston perusteella oppaiden vastaukset olivat siis sekä laadullisesti että määrällisesti parempia kuin yritysten. Tätä tukee aiemmin työssä esiintuotu väite, että oppailla voi olla hallussaan tarkempaa tietoa kierroksista ja niiden sisällöstä sekä erityisesti osallistujista, heidän käyttäytymisestään ja motiiveista, koska oppaat ovat läheisesti tekemisissä kierroksille osallistujien kanssa (Yuill 2003, 133). On toisaalta mahdollista, että oppaat ovat kiinnostuneempia toiminnasta, mikä näkyy vastausten syventyneisyydessä. Yrityksillä, jotka järjestävät kierroksia, ei ole ehkä hallussaan samanlaista tietoa tai ainakaan yhtä laajaa käytännön kuvaa toiminnasta oppaisiin verrattuna. Oppaiden parempi tietämys ja näkemysten monipuolisuus kierroksista ilmeni kuitenkin kaikissa kysymyksissä, eikä vain motivaatiotekijöiden kohdalla.

Aineiston vähäisen määrän ja etenkin vastaamishaluttomuuden katson osittain olleen seurauksena viimeistelemättömyydestä mittareistani eli sähköpostihaastatteluista ja ylipäättään sähköpostihaastattelun käytöstä aineistonkeruumenetelmänä. Aikarajoitteiden vuoksi valmistin haastattelukysymykset hätäisesti lyhyessä ajassa, jolloin tärkeät kypsyttely- ja suunnitteluvaiheet jäivät puolitiehen. Jälkikäteen minulle paljastui varsin karvaasti aineistonkeräyksessä tekemäni virhearviointini. Esimerkiksi yrityksille lähetetty sähköpostihaastattelu olisi ollut selkeämpi, jos olisin jakanut kysymykset kolmen sijasta kahteen tasapainoiseen ryhmään. Vastushalukkuutta olisin ehkä voinut kasvattaa kannustavammalla saatteella. Tosin muistutussähköposteja lähettäessäni sain tilaisuuden muokata saatetta paremmaksi. Sähköpostihaastattelu olisi ollut myös syytä testata etukäteen. Testauksen avulla olisin todennäköisesti saanut arvokasta tietoa kysymyksieni viimeistelyyn.

Jälkeenpäin tutkimuksen onnistumista analysoidessani ymmärsin, että sähköpostihaastatteluissa käyttämäni kysymykset olivat liian vaikeita. En huomionut tarpeeksi sitä, että ilmiö saattaisi olla täysin vieras tutkittavilleni. En ollut saattanut kysymyksiä tarpeeksi selkeään ja ymmärrettävään muotoon. Vaikka itselleni työn aikana hautausmaamatkailusta tuli selkeä käsitys, en ottanut riittävästi kysymyksenasettelussa huomioon sitä, että tutkittavilla ei to-

dennäköisesti ollut aiheesta samantyyppistä tietoa kuin minulla. Hautausmaiden hyödyntäminen matkailussa, ja etenkin kuolemaan ja kärsimykseen liittyvä matkailu saattoivat myös kuulostaa tutkittavista hämmäntävältä opinnäytetyöaiheelta. Työn tiimellyksessä turruin nopeasti aiheeseeni, ja kuolemaan ja kärsimykseen liittyvästä matkailusta tuli luonnollinen ja päivänselvä asia. Opin tuntemaan ilmiön taustat, ja aloin hahmottaa siihen liittyvät erilaiset seuraussuhteet. En antanut paljon painoarvoa sille, että aihe saattaisi vaikuttaa muista ihmisistä makaaberilta.

Sähköpostihaastatteluissa oli suuri määrä avoimia kysymyksiä, jotka olivat omiaan antamaan vastaamisesta työlään ja aikaa vievän kuvan. Suuri määrä avoimia kysymyksiä ei siis välttämättä motivoinut vastamaan (Rautio 2004). Avoimet kysymykset voivat muutenkin olla ongelmallisia. Raution (2004) mukaan avoin kysymys on usein haastavaa muotoilla siten, että vastaaja ymmärtää kertoa kaikki ne asiat, joita tutkija tavoittelee. Sähköpostihaastatteluni toisessa osassa keskityttiin hautausmaamatkailua kuluttaviin ihmisiin ja heidän motiiveihinsa. Jo alkajaisiksi motiivien kartoittaminen on niin kutsutun toisen käden kautta kyseenalaista. Motiiveistaan parhaiten perillä ovat yleensä ihmiset itse, vaikka niitä voi olla omalla kohdallakin vaikea hahmottaa. Motiivit voivat myös usein sekoittua kokemuksiksi ja päinvastoin.

Vaikka tutkimusta aloitellessani sähköpostihaastattelun käyttö aineistonkeruumenetelmänä vaikutti sopivalta ja ennen kaikkea aikaa säästävältä, ei minulla kuitenkaan ollut riittävästi tietoa sähköpostihaastattelusta kuten esimerkiksi siitä, millaista informaatiota sillä on mahdollista saada. En katsonut tarpeelliseksi ottaa selvää sellaisesta menetelmästä, jonka perusteet kuuluvat kiinteästi päivittäiseen toimintaani ja viestintääni. Jälkikäteen minulle selvisi, että tutkittaviin olisi ollut syytä ottaa yhteyttä ennen sähköpostihaastattelun lähettämistä joko suullisesti puhelimitse tai erillisellä sähköpostiviestillä. Tällaisella toiminnalla olisin voinut kartoittaa etukäteen tutkittavien vastaamishalukkuutta ja hahmottaa mahdollista aineiston kokoa. Vastausten aikajänteiden venyessä minulle oli epäselvää, oliko viesti mennyt suoraan vastaanottajan roskapostiin, kadonnut bittiavaruuteen tai oliko vastaanottajalla ylipäättään aikomuksena vastata kysymyksiin. Tätä epätietoisuutta lähdinkin poistamaan karhuamalla vastauksia puhelimitse.

Kaiken kaikkiaan tutkimuksessani tekemäni virheet kertovat kokemattomuudestani tutkimusten teossa; laadullisen menetelmän käytöstä ja sähköpostihaastattelun käytöstä aineistonkeruumenetelmänä. Jälkeenpäin tutkimuksen toteutusta pohtiessani tekisin tutkimukseni suhteen joitakin muutoksia. Aineistonhankintaan olisi sopinut paremmin ehkä lokaalimpi keruutapa. Tutkimukseni kannalta hedelmällisempiä aineistonkeruumenetelmiä olisi ehkä ollut teema- tai puolistrukturoitu haastattelu. Omaan ja tutkittavien sijainnin huomioon ottaen sähköpostihaastattelu oli ehkä turhan globaali tapa tavoittaa tutkimusaineistoa. Laajempi aineisto tutkimukseen olisi voitu saavuttaa erilaisella rajauksella. Sen lisäksi, että tutkimuksen ja aineiston keruu olisi pitänyt suunnitella tarkemmin, tutkimusalueen olisin voinut rajata

kattamaan esimerkiksi pääkaupunkiseudun, Uudenmaan tai Etelä-Suomen alueella sijaitsevat hautausmaat. Kenties pelkät Helsingin hautausmaat olisivat riittäneet, jos mukaan olisi otettu myös ortodoksinen, juutalainen ja islamilainen hautausmaa. Rajallisen ajan vuoksi työn alussa tekemäni rajauspäättös osoittautui lopulta kuitenkin sopivaksi. Kovin paljon suurempaa aluetta en ajan puitteissa olisi liioin ehtinyt edes käsittelemään. Pidin tärkeämpänä tavoitteena oppia tuntemaan aineisto kokonaisvaltaisesti. Loppujen lopuksi esimerkiksi sähköpostihaastattelun valitseminen tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi oli tutkimuksessa ja koko työssä yksi monista tekemistäni ratkaisuista. Vaikka tiukka aikataulu saneli tiettyjä ehtoja tutkimuksen toteutukselle, sen taakse en voi piiloutua.

7.2 Pohdinta

Opinnäytetyön ja siihen sisältyvän tutkimuksen tein kahdessa kuukaudessa. Opinnäytetyöhön käytetty lyhyt aika ei ollut tarkoituksenmukaista, vaan olosuhteiden pakottamaa. Olisin mielelläni käyttänyt työhön enemmän aikaa, erityisesti sen suunnitteluun. Työn suunnittelu vaihe jäi lyhyeksi, ja muun muassa työn rakenne muotoutui vasta työtä tehdessä. Jouduin tekemään paljon päätöksiä lyhyessä ajassa. Vaikka sain ideoita runsaasti prosessin aikana, monia niistä minulla ei ollut mahdollisuutta enää hyödyntää. Opinnäytetyöni olisi varmasti hyötynyt pidemmästä tekoajasta.

Vaikka nopealla työtahdilla oli omat etunsa, lyhyt aika ja suunnittelemattomuus näkyivät virheinä, joihin en ollut osannut varautua. Kriittisimpänä näistä oli jo aiemmin mainittu aineistokeruumenetelmään tutustumattomuus. Aikataulullisista syistä ryhdyin tekemään aineistokeruumenetelmään liittyvää teoriaosuutta (ks. luku 5.2) vasta sen jälkeen, kun sähköpostihaastattelut oli jo lähetetty. Luonnollisestikin olisin hyötynyt keruumenetelmän paremmasta tuntemuksesta sähköpostihaastattelun teossa, ja oli suorastaan musertavaa vähä vähältä havaita tekemiinsä virheisiin. Voisin kuitenkin sanoa olevani onnekas, että sain työn toteutuksen vietyä lopulta läpi. Kriittisiin virheisiin ei olisi ollut edes varaa. Kaiken kaikkiaan opinnäytetyön tekeminen oli antoisaa ja haastavaa. Sain mahdollisuuden tutustua ennestään itselleni vieraaseen aiheeseen. Opin, että suunnittelun ja aikataulusuunnitelmien tärkeyttä ei voi korostaa liikaa. Eniten ongelmia ja epävarmuutta aiheutti lopulta sähköpostihaastattelujen teon lisäksi luovasta kirjoitustyylistä luopuminen ja täsmälliseen tutkimuskieleen siirtyminen. Lukijan arvioitavaksi jää, kuinka hyvin viimeksi mainitussa olen onnistunut.

8 Yhteenveto

Opinnäytetyön päätehtävänä oli selvittää, miten evankelisluterilaisia hautausmaita hyödynnetään Helsingin matkailussa. Hautausmaiden hyväksikäytöstä matkailussa on saatavilla niukasti tietoa, ja siihen liittyvä tutkimuskirjallisuus on sirpaloitunutta. Helsingin hautausmaiden matkailullista hyväksikäyttöä ei ole aikaisemmin opinnäytetöillä kartoitettu. Teoreettisessa viite-

kehyksessä tarkasteltiin mustaan matkailuun ja sen alaryhmään hautausmaamatkailuun liittyvää kirjallisuutta, johon opinnäytetyöhön kuuluva laadullinen kyselytutkimus perustui. Tutkimustehtävään pyrittiin saamaan vastaus Helsingin incoming-matkailusta vastaaville yrityksille sekä hautausmaakerrosoppaille lähetetyn sähköpostihaastattelun avulla. Aineiston analyysissä sähköpostihaastattelussa saatuja tuloksia verrattiin teoreettisessa viitekehyksessä aiheesta tavoitettuun tietoon. (Ks. luku 5.)

On korostettava, että tutkimustulokset pätevät vain Helsingin evankelisluterilaisen seurakunnan hautausmaihin. Aineistosta ei siis voi tehdä päätelmiä, jotka koskevat toimintaa tutkimusalueen ulkopuolella. Tutkimustulokset voivat kuitenkin antaa suuntaa hautausmaamatkailun ominaispiirteistä etenkin Suomessa. Lisäksi tutkimustuloksista on tavoitettavissa se, mikä ilmiössä on merkittävää ja mikä toistuu usein myös yleisemmällä tasolla (Hirsjärvi ym. 2008, 177). Koska mustasta matkailusta ja etenkin hautausmaamatkailusta on niukasti tutkimuskirjallisuutta, saatavilla ei juuri ollut tutkimuksia johon tässä tutkimuksessa saatuja tutkimustuloksia olisi voitu verrata.

8.1 Päätelmät

Hautausmaiden ensisijaisina tarkoituksina on olla kuolleiden leposijoina ja heidän läheistensä muistokohteena; paikkoina, joissa voi muistella rakkaitaan, tuntea yhteyttä Jumalaan ja esikuviin, sukuun ja sukupolvien jatkeeseen (Seppovaara 2002, 7). Vaikkei hautausmaiden ensimmäisenä intressinä ole toimia matkailijoiden nähtävyyksinä, olemme oppineet, että 1800-luvulla hautausmaista muokattiin tietoisesti vetovoimaisia käyntikohteita Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa (Seaton 2002, 80). Hautausmaamatkailun juuret ulottuvat vielä vuosisatoja tätä pidemmälle, sillä hauta- ja kuolinsijoihin kohdistuva matkailu, pyhiinvaellus, on itse asiassa matkailun kaikkein varhaisin muoto (Sharpley 2009, 4). Vielä nykyäänkin suuri osa keskeisimpien nähtävyyksien ytimistä perustuu kuolemaan ja hautoihin. Kytökset kuolemaan ja hautaamiseen voivat kuitenkin jäädä huomaamatta tai kokonaan tiedostamatta. (Seaton 2002, 73.) Hauta- ja kuolinsijat sekä musta, kärsimykseen ja kuolemaan kytkeytyvä, matkailu viehättävät ihmisiä luonnostaan. Viehättymistä kuitenkin vauhdittaa merkittävästi se, että kuolemasta on tullut nykykansalaisen silmissä epätavallinen. Tultaessa 1950-luvulle kuolema oli lähes täysin kadonnut näkyvistä länsimaisessa yhteiskunnassa. (Goldstein 1998, 27 - 28.)

Suomessa hautausmaat ovat hyvin erilaisia muiden Euroopan maiden hautausmaihin verrattuna. Ne eivät jaa samaa hautausmaiden kehityshistoriaa. Suomessa hautausmaat eivät yksinkertaisesti ole yhtä viehättäviä, vetovoimaisia ja kutsuvia kuin Yhdysvalloissa tai Keski-Euroopassa, esimerkiksi Iso-Britanniassa, koska Suomessa niitä ei alun perin ole edes yritetty tehdä sellaisiksi. Sen sijaan mainituilla alueilla hautausmaista alettiin jo 1800-luvulla muokata puistomaisia ulkoilmamuseoita (Seaton 2002, 80). Suomi oli hautausmaiden kaunistamisessa myöhäisherännäinen. Suomessa yhteiskunta ei alkujaankaan ollut juuri kiinnostunut kirkko-

maiden hoitamisesta. Ylimystö sai hautasijansa kirkon lattian alta, ja kirkkomaille haudattiin vain köyhempi väki. Tosin Kirkkoon hautaamisen kielletyksi tulemisen jälkeen kirkkomaat pysyivät silti hoitamattomina.

Vaikka kirkosta erilliset hautausmaat alkoivat kirkkomaiden ahtauden ja hygieenisten syiden vuoksi Suomessakin yleistyä, hautausmaiden ulkonäköön ei pitkään aikaan juuri kiinnitetty huomiota. Hautausmaiden puin ja kasvein koristamisessa ollaan Suomessa aina myös tultu muita maita perässä. Puita hautausmaille ryhdyttiin istuttamaan vasta 1800-luvulla, mutta vain hygieenisistä syistä. (Knapas 2005, 77). Ehkä Suomessa ei yksinkertaisesti nähty tarpeelliseksi muokata hautausmaista viherkeitaita tai levähdysten puutarhoja jo mainittujen muiden maiden tapaan. Esimerkiksi Lontoon keskuksessa hautausmaat saattoivat olla ainoita luonnosta ja ympäristöstä muistuttavia viheralueita. Suomessa sen sijaan luontoa ja muita ajanviettopaikkoja riitti ja riittää edelleen myös suurempien kaupunkien läheisyydessä. Myöskään viktoriaanisen ajan englantilaisille tyypillinen hautausmaalla käyskentely ja ajanvietto eri harrastuksineen eivät olleet tyypillistä suomalaisille.

Suomessa hautausmaita ylläpidettiin pitkälti 1900-luvulle saakka talkoovoimin, mikään viranomainen ei valvonut niitä. Hauturin virkojen yleistyessä 1800-luvulla, hautausmaiden hoitoon alettiin vihdoinkin Suomessa kiinnittää huomiota. (Gardberg 2003, 81 - 82.) Vasta talvi- ja jatkosotia seuraavien sankarihautauksien jälkeen hautausmaiden hoitoon ja suunnitteluun alettiin kiinnittää enemmän huomiota. Hautausmaiden ylläpito ja niistä huolehtiminen vakiintuivat siis vasta 1940-luvulla. Sankarihautausmaa-alueista muihin hautausmaan osiin periytyi monotonisuus ja demokraattisuus; yhtenäisyydestä tuli tärkein hautausmaan määrittelijä. (Knapas 2005, 77). Vaikka hautausmaihin Suomessa alettiin sankarihautauksien jälkeen kiinnittää enemmän huomiota, ei tämänkään jälkeen hautausmaista tullut mitään koko kansan sunnuntaikävelykohteita.

Suomi oli sankarihautauksissaan ainutlaatuinen muihin maihin verrattuna. Kaikki sotavainajat pyrittiin saamaan kotiseurakuntiansa hautaus- tai kirkkomaan lepoon. (Turunen 2000, 2.) Ehkä tämä kuvaa suomalaisen kansallisuudentunnetta paremmin kuin mikään muu. Kaatuneet otettiin talteen sotakentiltä oman hengen uhalla, jotta menetetyt voisivat konkreettisesti olla lähellä läheisiään. Kuinka lohduttavaa omaisille onkaan ollut omiensa saaminen takaisin kotiin. Sen merkitystä ei voine korostaa tarpeeksi. Sankarihaudoista koko hautausmaalle levinnyt pietetti ja tasa-arvoisuus määrittelee Suomen hautausmaita enemmän kuin uskommekaan. Hautausmaalla käyminen Suomessa on luonteeltaan edelleen virallista ja juhlallista (Knapas 2005, 80). Sotien menetyksien jälkeen hautausmaat eivät todennäköisesti tuntuneet paikoilta, joista olisi pitänyt tehdä mahdollisimman viihdyttäviä ulkoilualueita; koko kansan surressa se ei todennäköisesti ollut ensimmäinen intressi. Tämä selittää myös hautausmaakerrostoiminnan nuoruuden, joka Helsingissä vakiintui toiminnaksi vasta 1990-luvun alussa. Kaiken kaikkiaan hautausmaat Suomessa ovat historiansa summa. Historian eri vaiheet näkyvät hautausmailla

ja määrittävät niitä edelleen. Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että hautausmaamatkailu Helsingissä on myös pienimuotoista. Tutkimustuloksista ilmeni, että erilaisia kierroksia on tarjolla, mutta niitä tarjoavia yrityksiä on vähän. Lisäksi kierrosten ainoana kohteena on Helsingissä Hietaniemen hautausmaa.

Valitettavasti sama kiinnostamattomuus, mikä on historiassa toistunut Suomen hautaus- ja kirkkomaita kohtaan, tuntuu elävän edelleen. Tutkimuksen tulokset osoittivat, ettei hautausmaamatkailua nähdä kyllin vetovoimaisena toimintana. Tutkittavat yritykset, joiden toimintaan ei tällä hetkellä kuulu hautausmaamatkailu, eivät ole suunnitelleet ottavansa jatkossakaan kierroksia tai käyntejä osaksi toimintaansa. Syynä tähän on, että hautausmaamatkailu ei ole kyllin vetovoimaista tai se ei yritysten mielestä sovellu palveltavien matkailuryhmien kuten esimerkiksi ulkomaisten incentive-ryhmien aktiviteetiksi. Tulokset eivät anna suuria toiveita uusista aluevaltauksista Helsingin hautausmaamatkailussa. Sen sijaan uusi hautausmaakierrosteema on alustavasti suunnitteilla - taide hautausmaalla.

Helsingissä hautausmaakierroksia järjestetään nykyisin tilauksesta ryhmille vuoden ympäri ja säännöllisesti kierroksia järjestetään toukokuusta elokuuhun. Säännöllistä koko vuoden ympäri järjestettävissä hautausmaakierroksista Helsingissä saadaan vain haaveilla, sillä hautausmaamatkailu on erityisen altis säälle ja säävaihteluille. Suomen neljä vuodenaikaa eivät ole ihan teellisimpiä hautausmaamatkailulle. Näin ollen hautausmaakierrosten sesonki Helsingissä on yhtä lyhyt kuin Suomen kesä. Hautausmaiden merkittävä vetovoimatekijä luonto ei liioin ole lumikerroksen peittämänä parhaimmillaan (Boyle 2003, 706). Luonnollisesti osallistujamäärät sekä kysyntä hautausmaakierroksista ovat suurimmillaan kesäkuusta elokuuhun. Tutkimustuloksista ilmeni, että hautausmaakierrosten ainoa ja ensisijainen kohde on Hietaniemen hautausmaa. Sen lisäksi, että Hietaniemeä pidetään Suomen kansallishautausmaana, sen ylivoimaisuutta tukevat keskeinen sijainti sekä Suomen laajin sankarihautausmaa-alue. Koko Hietaniemen alue on eräänlainen hautausmaakeskittymä, kompleksiksi.

Hautausmaamatkailu Helsingissä on toiminnaltaan kävelykierrospainotteista. Pelkät hautausmaalla poikkeamiset ovat harvinaisia ja ovat myös aina osana jotakin laajempaa matkailutuotetta. Tutkimustulosten pohjalta voidaan todeta, että Helsingin hautausmaamatkailun osallistujakunta on lähinnä suomalaista. Vaikka tutkittavien oli vaikea arvioida osallistujien ominaispiirteitä, voidaan tuloksista päätellä, että hautausmaamatkailu Helsingissä viehättää etenkin helsinkiläisiä iäkkäitä naisia. Vaikka vastausten perusteella hautausmaakierrosten asiakaskunta on pääosin suomalainen, hautausmaamatkailua Helsingissä ei kuitenkaan voida profiloida vain kotimaisten matkailijoiden kuluttamaksi toiminnaksi. Tutkimustuloksien perusteella nimittäin ulkomaisia ryhmiä osallistuu hautausmaakierroksille vuosittain muutamia.

Tietyt kirkko- ja hautausmaat vetoavat tiettyihin asiakaskuntiin. Koska Hietaniemen hautausmaan keskiössä on historia ja kulttuuri, se viehättää näistä aiheista kiinnostuneita ihmisiä. On

luonnollista, että esimerkiksi holokaustiin nivoutuvat kohteet ja muistopaikat ovat ympäri maailmaa juutalaisten suosiossa (Seaton 2002, 79). On ymmärrettävää, että hautausmaat Helsingissä viehättävät juuri suomalaisia matkailijoita ja etenkin helsinkiläisiä, koska hautausmaat kuvastavat aina oman alueensa historiaa, kansallisuonnetta ja hautausmaakulttuuria (Aaltonen 1992, 7). Tätä taustaa vasten on perusteltua, että tutkimustulosten mukaan teemat, joiden ympärille kierrokset rakentuvat, ovat historia, kulttuuri sekä suurmiehet ja kuuluisuudet.

Aineiston analyysissä (ks. luku 5.2.1.2) todettiin, että muiden Helsingin alueen hautausmaiden sekä ylipäättään muiden hautausmaiden Suomessa voi olla vaikea kilpailla Hietaniemen hautausmaan kanssa. Samoin Hietaniemen hautausmaa voi vastaavasti olla etenkin ulkomaalaisten matkailijoiden silmissä vähemmän viehättävä kohde verrattuna esimerkiksi Pariisissa sijaitsevaan Père-Lachaisen hautausmaahan. Laajempaan vertailuun on tuskin syytä ryhtyä. Suomi häviää tämän tyyppisessä vertailussa monesti isommille maille, koska Suomesta puuttuvat Keski-Euroopan hautausmaille ominaiset suosittujen suurmiesten, taiteilijoiden, säveltäjien ja kirjailijoiden hautojen muodostamat nykypäivän pyhiinvaellusmatkakohteet (Knapas 2005, 81). Suomessa hautausmaiden matkailullisessa hyödyntämisessä on huomioitava niiden omla leimaisuus. Yksinkertaisina ja keikaroimattomina Suomen hautausmaat voivat olla elämyksellisiä kohteita myös koristeellisiin ja mahtipontisiin hautausmaihin turtuneille ulkomaalaisille. Yksinkertaisuutta ja vähäeleisyyttä ei tule nähdä heikkoutena, vaan sen voi nostaa vahvuudeksi.

Vaikka hautausmaat Helsingissä eivät juuri vetoa ulkomaalaisiin matkailijoihin, mistään hautausmaiden vetovoimattomuudesta ei voida kuitenkaan puhua. Tutkimustulosten perusteella samat ihmiset käyvät samoilla hautausmaakierroksilla Helsingissä useampaan kertaan, tavallisesti kerran joka kesä. Vaikka uudet kierrosteemat lisäävät osallistujamääriä, vuodesta toiseen toteutuvat samat kierrokset pysyvät vetovoimaisina osittain vakinaisen kävijäkunnan vuoksi. Hautausmaakierros ei siis ole matkailutuotteena luonteeltaan kertaluontoinen vaan samat osallistajat kuluttavat samoja kierroksia vielä uudelleenkin. Hautausmaakierroksista voi muodostua joillekin osallistujille jokakesäinen perinne. Hautausmaakierrosten esiintyminen mediassa vauhdittaa kierroksille osallistumista ja siten tekee niistä vetovoimaisempia. Tutkimustulosten mukaan kierroksien osallistujamäärät kasvavat merkittävästi, mikäli kierroksista on hiljattain kirjoitettu artikkeleita sanomalehdissä.

Erilaisten matkakohteiden ja nähtävyyksien motivaatiotekijöiden ymmärtäminen on tärkeää, sillä niiden ymmärrys myötävaikuttaa kohteiden parempaan hallintaan, ylläpitämiseen ja säilyttämiseen (Yuill 2003, 133). Tiedossa on, että suuri määrä ihmisiä vierailee hautausmaalla muun kuin suremisen vuoksi. Kuolemaan ja kärsimykseen kytkeytyvän matkailun kiinnostavuuden on todettu perustuvan siihen, että etenkin nyky-yhteiskunnassa kuolema on tuotteistettu pakoiltavaksi epätavallisuudeksi ja välttämättömäksi pahaksi. Tutkimustulosten perusteella

Helsingin hautausmaamatkailuun liittyviä motiiveja ovat luonto ja ympäristö, historia, kulttuuri, omat kytkökset kohteeseen, nostalgia, uteliaisuus ja tiedonjano sekä virkistys ja vapaa-aika. Tutkimuksessa tavoitetut hautausmaamatkailun motivaatiotekijät yhdyivät pääpiirteittäin teoreettisessa viitekehyksessä esitettyjen kanssa.

Kaiken kaikkiaan tässä yhteenvedossa tehdyt päätelmät ovat huomionarvoisia pohdittaessa ja kehitettäessä hautausmaamatkailua Helsingissä ja koko Suomen alueella. Hautausmaihin liittyvät matkailutuotteet tulisi suunnitella huolella ja hienovaraisesti kohteiden historialliset ja kulttuurilliset kytkökset huomioiden. Hautausmaamatkailutoiminnassa tulisi pyrkiä siihen, että matkailulla voidaan ylläpitää kulttuurihistoriallisesti merkittäviä kohteita, taata niille parempi säilyvyys ja eheys tulevat sukupuolet huomioon ottaen. Vaikkei hautausmaiden ensisijainen intressi ole olla matkailun vauhdittajana, niiden ylläpito ja monipuolistaminen tukevat niiden historiallista ja kulttuurillista arvoa. Näin ollen hautausmaista tulee vetovoimaisempia matkailun näkökulmasta.

8.2 Jatkotutkimusehdotukset

Aiemmin on jo mainittu, että musta matkailu ja etenkin hautausmaamatkailu ovat kasvavia ja vasta hiljattain tietoisuuteen tulleita matkailun alueita, joista on saatavilla rajallisesti aikaisempaa tutkimustietoa etenkin motivaatio- ja vetovoimatekijöistä. Hautausmaamatkailua täytyy tutkia vielä paljon. Etenkin hautausmaamatkailua kuluttavien kävijöiden ja heidän motiiviansa profilointi on tärkeää. (Seaton & Lennon 2004, 81.) Mitään strategista kirjallisuutta ei liioin ole siitä, millainen rooli hautausmailla on nähtävyyksinä ja kehitettävänä matkailukohteina. Tällaisten roolien tunnistaminen on merkityksellistä, sillä se voisi johtaa erilaisten hautauskohteiden uudenlaisten rahoitus-, suojelu- ja ylläpitotapojen löytämiseen. (Seaton 2002, 77.) Lisäksi hauta- ja kuolinsijoihin liittyvät kohteet tai nähtävyydet vaativat tehokasta ja asianmukaista kehittämistä, johtamista, tulkintaa ja edistämistä. Kaikki edellä mainittu toiminta edellyttää täydellisempää ymmärrystä mustan matkailun ilmiöstä ja sen sosiaalisista, kulttuurisista ja poliittisista ulottuvuuksista. (Sharpley 2009, 7.)

Lähteet

- Aaltonen, L. 1992. Hautauskulttuurin historiaa Suomessa. Teoksessa Kiiskinen, K. Hautauskulttuuri Suomessa. Suomen hautaustoimistojen Liitto ry. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Alasuutari, P. 1999. Laadullinen tutkimus. 3. painos. Jyväskylä: Vastapaino.
- Alftan, M. 2007. Nuorena kuolleen runoilijan seura vaelsi Hietaniemen hautausmaalla. Helsingin Sanomat 13.5.2007, Kulttuuri.
- Ariés, P. 1991. The Hour of our death. New York: Oxford University Press.
- Arponen, L., Liimatta, M. & Lievonon, V. 2008. Rovaniemen kehittämissuunnitelma. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:d_BGAcwtDf8J:www.rovaniemi.fi/loader.aspx%3Fid%3D77b79b2d-2844-4f56-936d-f0c95df5ebd7+norvaj%C3%A4rven+hautausmaa&cd=6&hl=fi&ct=clnk&gl=fi&client=firefox-a
- Ashworth, G.J. 1996. The Memorialization of violence and tragedy: human trauma as heritage. In Graham, B. J. & Howard, P. (eds.) The Ashgate research companion to heritage and identity. Burlington: Ashgate.
- Ashworth, G.J. & Hartmann, R. 2005. Horror and human tragedy revisited: the management of Sites of Atrocities for Tourism. New York: Cognizant Communication Corporation.
- Ashworth, G.J. 2008. In search of the place-identity dividend: using heritage landscapes to create place identity. In Eyles, J. & Williams, A. (eds.) Sense of place, health and quality of life. Aldershot: Ashgate.
- Austin, N. K. 2002. Managing heritage attractions: marketing challenges at sensitive historic sites. International Journal of Tourism Research n4 v6, 447 - 457.
- Autoseikkailu Kotkasta Juankoskelle, kesäviikonloppu Hämeenlinnassa ja 20 muuta vinkkiä Suomen kesään. 2006. Mondo 4.
- Best, M. 2007. Norfolk Island: thanatourism, history and visitor emotions. Shima: The International Journal of Research into Island Cultures (1) 2.
- Blair, D. 2002. Degrees in violence: Robert Mugabe and the struggle for power in Zimbabwe. London: Continuum.
- Blom, T. 2000. Morbid tourism - a postmodern market niche with an example from Althorp. Norwegian Journal of Geography 54(1) 29 - 36.
- Boyle, J. 2003. God's acres. Some notes on a typology of cemetery visitation in western culture. In Bryant, C.D. (ed.) Handbook of death and dying. California: Sage Publications, 703 - 711.
- Cannadine, D. 1981. Death and grief in a modern Britain. In Whaley, J. (ed.) Mirrors of mortality: studies in the social history of death. London: Europa Limited Publications, 125 - 147.
- Curl, J.S. 1972. The Victorian celebration of death: the architecture and planning of the 19th century necropolis with some observations on the ephemera of the Victorian funeral and a special chapter on cemeteries and funeral customs in America. Detroit: Partridge Press.

Dann, G.M.S. 1994. Tourism: the nostalgia industry of the future. In Theobald, W. (ed.) Global tourism: the next decade. Oxford: Butterworth-Heinemann, 55 - 67.

Dann, G.M.S. 1998. The Dark side of tourism. Etudes & Rapports Centre International de Recherches et d'Etudes Touristiques, Aix-en-Provence, serie L, Vol 14, 1 - 31.

Dann, G.M.S. & Seaton, A.V. 2001. Slavery, contested heritage and thanatourism. New York: Haworth Hospitality Press.

Dunkley, R. 2007. The Thanatourist: collected tales of the thanatourism experience. Unpublished master's thesis. The University of Wales Institute Cardiff, master of philosophy.

Elämän tarinat. 2010. Matkalehti 21 (3), 42 - 45.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 2. painos. Jyväskylä: Vastapaino.

Evans, J. 1956. A History of the society of antiquaries. London: Oxford.

Firth, R. 2005. Foreword: The Body in the sacred garden. In Francis, D., Kellaheer, L. and Neophytou, G. The Secret cemetery. Oxford: Berg: xv - xxii.

Francis, D., Kellaheer, L. & Neophytou, G. 2000. Sustaining cemeteries. The User perspective. In Mortality 5(1), 34 - 52.

Francis, D., Kellaheer, L. & Neophytou, G. 2005. The Secret cemetery. Oxford: Berg.

Foley, M. & Lennon, J.J. 1996. JFK and a fascination with assassination. International Journal of Heritage Studies 2(4), 210 - 216.

Gardberg, C. J. 2003. Maan poveen: Suomen luterilaiset hautausmaat, kirkkomaat ja haudat. Espoo: Schilts.

Goldstein, J.H. 1998. Why we watch: the attraction of violent entertainment. New York: Oxford University Press.

Hartmann, R. 2009. Tourism to places with a difficult past. A Discussion paper on recent research trends and concepts: heritage tourism, dissonant heritage tourism, thanatourism, dark tourism, holocaust tourism. University of Colorado Denver, department of geography & environmental sciences.

Helsingin seurakuntayhtymä. 2010a. Helsingin hautausmaiden historiaa. Viitattu 24.2.2010. <http://www.helsinginseurakuntayhtyma.fi/?Deptid=367>

Helsingin seurakuntayhtymä. 2010b. Hietaniemen hautausmaa. Viitattu 24.2.2010 <http://www.helsinginseurakuntayhtyma.fi/?deptid=368>

Helsingin seurakuntayhtymä. 2010c. Honkanummen hautausmaa. Viitattu 24.2.2010. <http://www.helsinginseurakuntayhtyma.fi/?Deptid=376>

Helsingin seurakuntayhtymä. 2010d. Kulosaaren hautausmaa. Viitattu 24.2.2010. <http://www.helsinginseurakuntayhtyma.fi/?deptid=4552>

Helsingin seurakuntayhtymä. 2010e. Malmin hautausmaa. Viitattu 24.2.2010. <http://www.helsinginseurakuntayhtyma.fi/?deptid=371>

Helsingin seurakuntayhtymä. 2010f. Malmin hautausmaan historia. Viitattu 24.2.2010.
<http://www.helsinginseurakuntayhtyma.fi/?Deptid=749>

Helsingin seurakuntayhtymä. Maunulan uurnalehdon historia. Viitattu 24.2.2010.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Tammi. 13. - 14., osin uudistettu painos.

Jyväskylän yliopisto. Tutkivan toimittajan internetopas. Viitattu 20.3.2010.
<http://www.jyu.fi/viesti/verkkotuotanto/tutkiva/tti/toimittaja/muuta.htm>

Kalish, R. A. 1986. Cemetery visits. *Death Studies* 10(1), 55 - 58.

Knapas, M. 2005. Vanhat hautausmaat - monien muistojen puistot. Teoksessa Halme, A. (toim.) *Puistot ja puutarhat - suomalainen puutarhaperinne*. Suomen kotiseutuliiton julkaisu- ja, 75 - 83.

Kuoppala, A. 1998. Sähköpostihaastattelu aineistonkeruumenetelmänä: tapaus-tutkimus sak-salaisten ja japanilaisten harjoittelijoiden sähköpostihaastattelusta. *Julkaisematon yhteisöviestinnän pro gradu-työ*. Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitos.

Lempiäinen, P. 1990. Hautausmaaperinteen rikkaus. Teoksessa Lempiäinen, P. & Nickels, B. (toim.) *Helsinki: SLEY-kirjat*, 6 - 20.

Lempiäinen, P. & Nickels, B. 1990. Muistomerkkien tekstit. Teoksessa Lempiäinen, P. & Nickels, B. (toim.) *Helsinki: SLEY-kirjat*, 62 - 67.

Lennon, J.J. & Foley, M. 1999. Interpretation of the unimaginable: the U.S. Holocaust Museum, Washington, D.C. *Journal of Travel Research* 38, 46 - 50.

Lennon, J. J & Foley, M. 2000. *Dark tourism: the attraction of death and disaster*. London: Continuum.

Liljestrand, H. 2000. Leposaari kaunis hautausmaa Kulosaarella. Teoksessa Backman S., Hanski, R., Kailari, K., Kailari, M. Karhu, P., Kaskela, V., Klementti, I. & Liljestrand, H. *Itä-Helsingin vaihteita ja nähtävyyksiä*. Forssa: Forssan Kirjapaino, 62 - 63.

Maiben, F. 1870. *An Original collection of extant epitaphs collected by a commercial in his spare moments*. London: Maiben.

Maxwell. C. 1932. *The English traveler in France 1798 - 1815*. London: Routledge.

Miles, W. 2002. Auschwitz: Museum Interpretation and Darker Tourism. *Annals of Tourism Research*, 29(4), 1175 - 1178.

Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen aineiston arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 42 - 61.

Möller, S. 1956. *Vanhankirkon puisto*. Helsinki: K. F Purniemen Kirjapaino.

Niskanen, H. 2004. Sankarihautajaiset. Teoksessa Blinikka, A. (toim.) *Sankarivainajiamme rajan takaa. Suomen sodissa 1939 - 45 kentälle jääneiden etsinnät ja muiston vaaliminen*. Jyväskylä: Sotavainajien muiston vaalimisyhdistys.

O’Gorman, S.M. 1998. Death and dying in contemporary society: an evaluation of current attitudes and the rituals associated with death and their relevance to recent understandings of health and healing. *Journal of advance nursing* 27, 1127 - 1135.

Olsen, D. & Timothy, D. 2006. Tourism and religious journeys. In Timothy, D. & Olsen, D. (eds.) *Tourism, religion and spiritual journeys*. Abingdon: Routledge, 1 - 22.

Orientarsi. Italian cemetery tours. Viitattu 2.3.2010.
<http://www.orientarsi.org/italytours/italiancemeterytourism.pdf>

O’Rourke, P.J. 1988. *Holidays in hell*. London: Picador.

Palo, H. 2008. Sankarihautausmaiden historiaa ja hoidon perinteitä. Teoksessa Heikkilä, E., Tuominen, L. & Tirilä, S. (toim.) *Sankarihautausmaiden perinne, hoito ja kunnostus*. Museoviraston rakennushistorian osaston ohjeita ja oppaita. Helsinki: Art Print.

Rautio, P. 2.3.2004. Kyselevät tutkimustavat. Viitattu 20.3.2010.
<http://www2.uiah.fi/projects/metodi/064.htm>

Richardson, J.B III & Carlisle, R.C. 1980. The Archaeological significance of mausoleums. *Markers, the Journal of the association of graveyard studies* 1, 167 - 166.

Rojek, C. 1993. *Ways of escape: modern transformations in leisure and travel*. London: Macmillan.

Sears, J.F. 1998. *Sacred places: American tourist attractions in the nineteenth century*. USA: University of Massachusetts Press.

Seaton, A.V. 1996. Guided by the dark: from thanatopsis to thanatourism. *International Journal of Heritage Studies* 2(4), 234 - 244.

Seaton, A.V. 1998. *Tourism: the state of the art*. Chichester: Wiley.

Seaton, A. V. 1999. War and thanatourism: Waterloo 1815-1914. *Annals of Tourism Research* 26(1), 130 - 158.

Seaton, A.V. 2002. Thanatourism’s final frontiers? Visits to cemeteries, churchyards and funerary sites as sacred and secular pilgrimage. *Tourism Recreation Research* Vol 27(2), 73 - 82.

Seaton, A. V. & Lennon, J. J.2004. Thanatourism in the early 21st century: moral panics, ulterior motives and ulterior desires. In Singh, T. V. (ed.) *New horizons in tourism: strange experiences and stranger practices*. Wallingford: CABI, 63 - 81.

Seppovaara, J. 2002. *Elävä hiljaisuus Hietaniemen hautausmailla*. Helsinki: Otava.

Sharpley, R. 2005. Travels to the edge of darkness: towards a typology of dark tourism. In Ryan, C.; Page, S. & Aicken, M. (eds.) *Taking tourism to the limits: issues, concepts and managerial perspectives*. Amsterdam: Elsevier, 217 - 228.

Sharpley, R. 2009. Shedding light on dark tourism: an introduction. In Sharpley, R. & Stone, P. (eds.) *The Darker side of travel: the theory and practice of dark tourism*. Tonawanda, NY: Channel View Publications, 15 - 22.

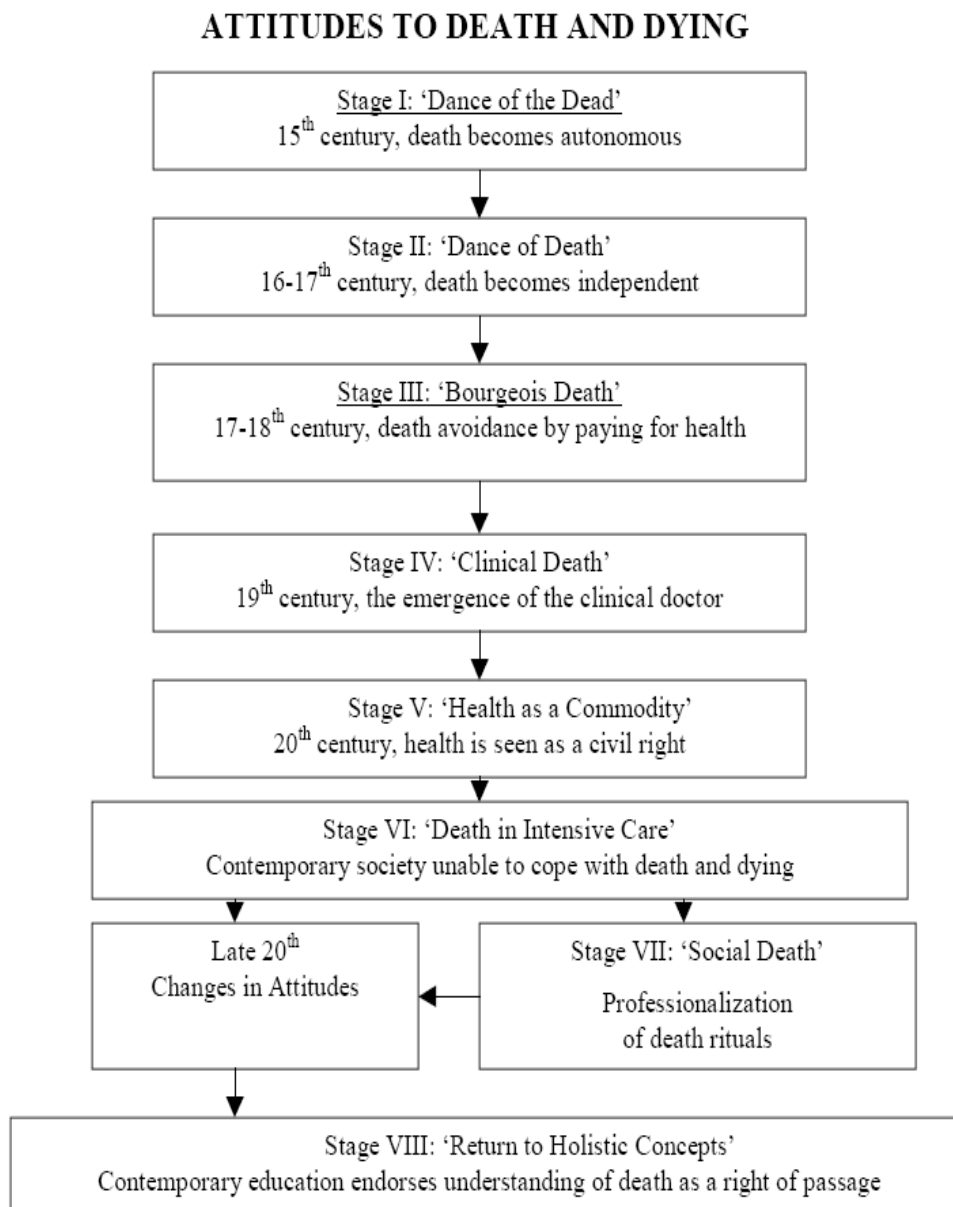
Stone, P.R. Introducing dark tourism. Viitattu 18.3.2010. www.dark-tourism.org

- Stone, P.R. 2006. A Dark tourism spectrum: towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *An Interdisciplinary International Journal* Vol 52(2), 145 - 160.
- Stone, P.R. 2009. Dark tourism: morality and new moral spaces. In Sharpley, R. & Stone, P.R. (eds.) *The Darker side of travel: the theory and practice of dark tourism*. Tonawanda, NY: Channel View Publications, 56 - 74.
- Strange, C. & Kempa, M. 2003. Shades of dark tourism: Alcatraz and Robben Island *Annals of Tourism Research* 30(2), 386 - 403.
- Swarbrooke, J. & Horner, S. 1999. *Consumer behaviour in tourism*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Talve, I. 1988. *Kalmisto - hautausmaa - kirkkotarha. Kulttuurihistoriaa Suomen hautausmailla*. Loimaa: Loimaan Kirjapaino Oy.
- Tarlow, P. 2005. Dark tourism: the appealing dark site of tourism and more. In Novelli, M. (ed.) *Niche tourism - contemporary issues, trends and cases*. Oxford: Elsevier, 47 - 58.
- Thorson, J.; Horacek, B. & Kara, G. 1987. A replication of Kalish's study of cemetery visit. *Death Studies* 11(3), 177 - 182.
- Tonner, S. 2008. How has grief tourism re-defined the social and judicial progress of the *Madres de plaza de Mayo*. Unpublished master's thesis, College Station. Texas A& M University, master of arts.
- Tuomisto, A. 1998. *Suomalaiset sotamuistomerkit*. Jyväskylä: Suomen Sotilas/Kustannusosakeyhtiö Suomen Mies.
- Turunen, M. 2000. *Sankaruus velvoittaa. Talvi- ja jatkosotien sankarihautausmaiden järjestäminen 1939 - 1960*. Julkaisematon Suomen historian pro gradu-työ. Turun yliopisto, historian laitos.
- Töttö, P. 1997. *Pirullinen positivismi. Kysymyksiä laadulliselle tutkimukselle*. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta. Julkaisusarja 41.
- Vakkuri, K. 2004. *Kirjoituksia Hietaniemen hautausmaalta: ajatuksia, tietoa, tarinoita*. Helsinki: Gummerus.
- Valamon luostari. 27.3.2008. Viitattu 11.4.2010.
http://www.valamo.fi/index.php?module=pagemaster&PAGE_user_op=view_page&PAGE_id=192
- Viro, V. 1993. *Vanha hautausmaa: Helsingin Hietaniemen hautausmaan opas*. Helsinki: Otava.
- Warner, M. 1999. *Managing conflict and building consensus in rural livelihood projects*. London: ODI.
- Wirkkala, I. 1945. *Suomen hautausmaiden historia*. Porvoo: WSOY.
- World tourism organization. 1995. *Collection of tourism expenditure statistic*.
- Yuill, S. 2003. *Dark tourism: understanding visitor motivation at sites of death and disaster*. Unpublished master's thesis. Texas A&M University, Master of Science.

Liitteet

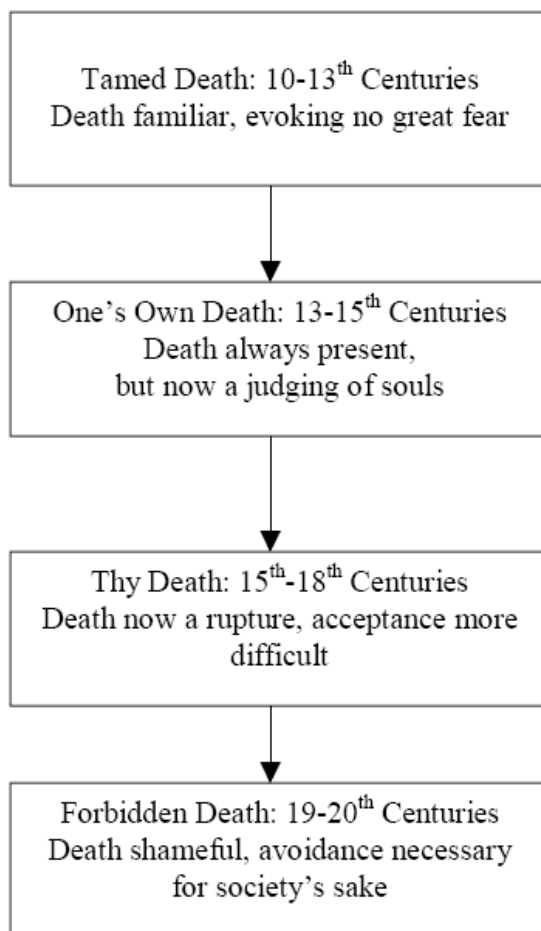
Liite 1. Suhtautuminen kuolemaa ja kuolemista kohtaan	59
Liite 2. Länsimainen suhtautuminen kuolemaan keksiajalta nykyhetkeen	60
Liite 3. Mustan matkailun kategoriat	61
Liite 4. Mustan matkailun elementtien voimakkuus	62
Liite 5. Mustan turismin eri sävyt	63
Liite 6. Matkailun motiivit	64
Liite 7. Erilaisia motivaatiotekijöitä vierailta kuolemaan ja kärsimykseen kytkeytyvissä kohteissa	65
Liite 8. Sähköpostihaastattelu incoming-matkailuyrityksille	66
Liite 9. Sähköpostihaastattelu oppaille	69

Liite 1. Suhtautuminen kuolemaa ja kuolemista kohtaan. (O’Gorman 1998.)

Liite 2. Länsimainen suhtautuminen kuolemaan keksiajalta nykyhetkeen. (Aries 1991.)

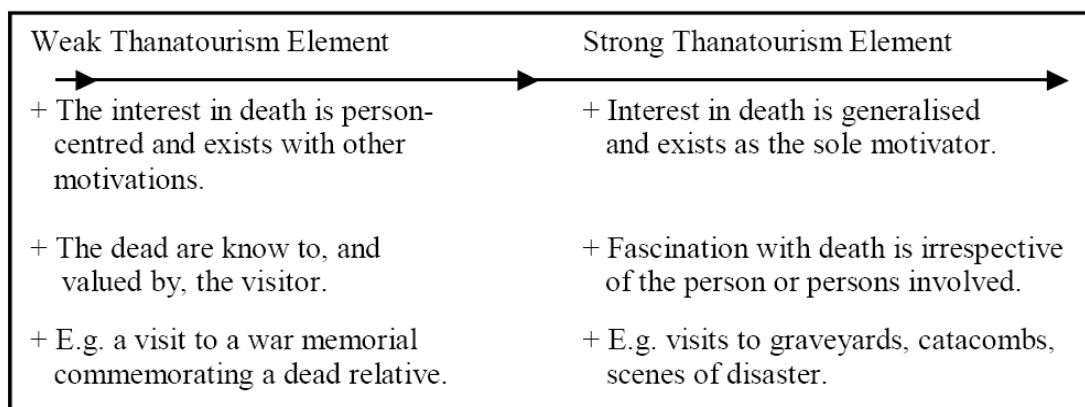
WESTERN ATTITUDES TOWARDS DEATH FROM THE MIDDLES AGES TO THE PRESENT

Liite 3. Mustan matkailun kategoriat. (Dann 1998.)

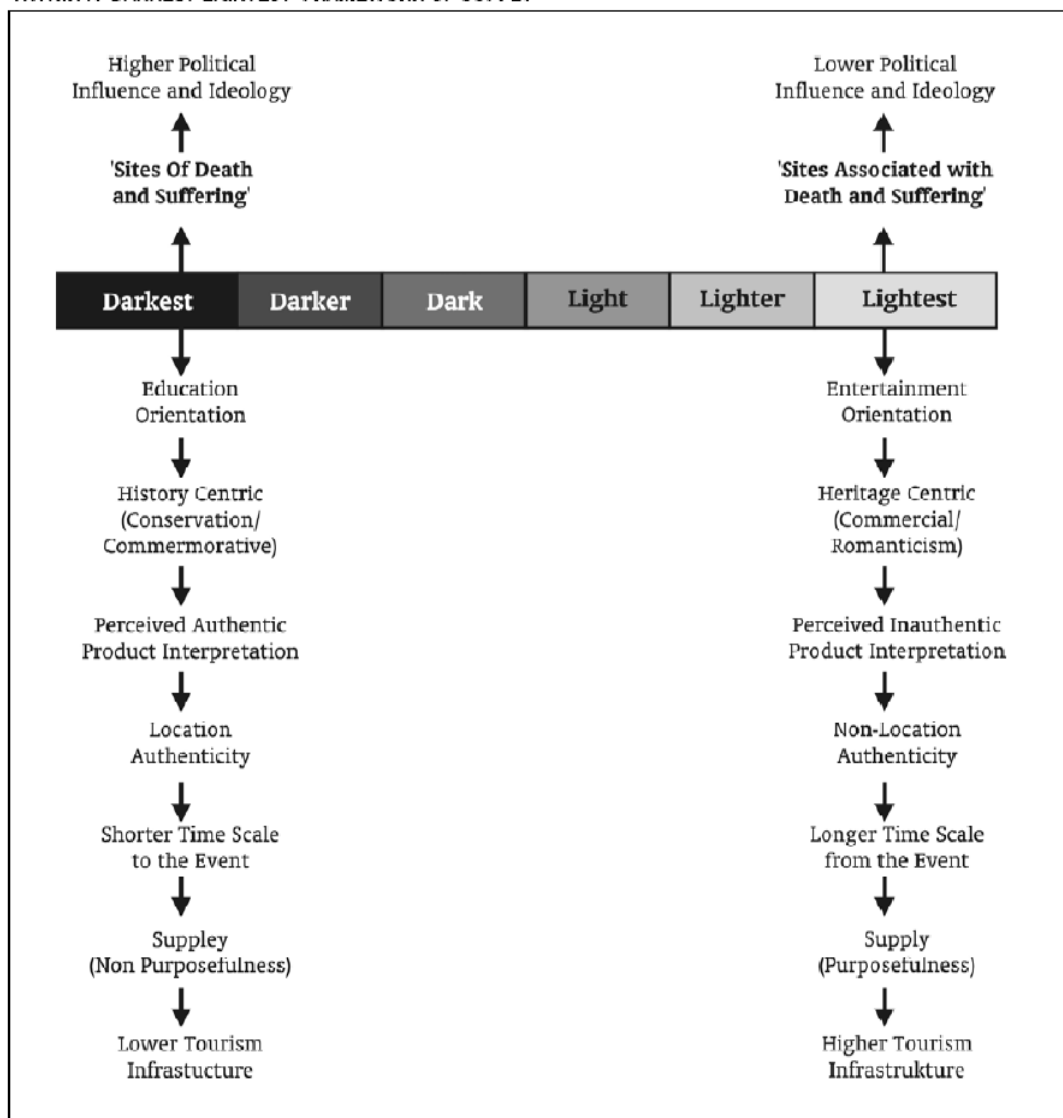
Divisions of the Dark	
<i>Perilous Places</i> Dangerous destinations from the past and present	<ul style="list-style-type: none"> ● towns of horror ● dangerous destinations
<i>Houses of horror</i> Buildings associated with death and horror, either actual or represented	<ul style="list-style-type: none"> ● dungeons of death ● heinous hotels
<i>Fields of fatality</i> Areas/land commemorating death, fear, fame or infamy	<ul style="list-style-type: none"> ● bloody battlegrounds ● the hell of the Holocaust ● cemeteries for celebrities
<i>Tours of torment</i> Tours/visits to attraction associated with death, murder and mayhem	<ul style="list-style-type: none"> ● mayhem and murder ● the now notorious
<i>Themed thanatos</i> Collections/museums themed around death and suffering	<ul style="list-style-type: none"> ● morbid museums ● monument to morality

Liite 4. Mustan matkailun elementtien voimakkuus. (Sharpley 2005.)

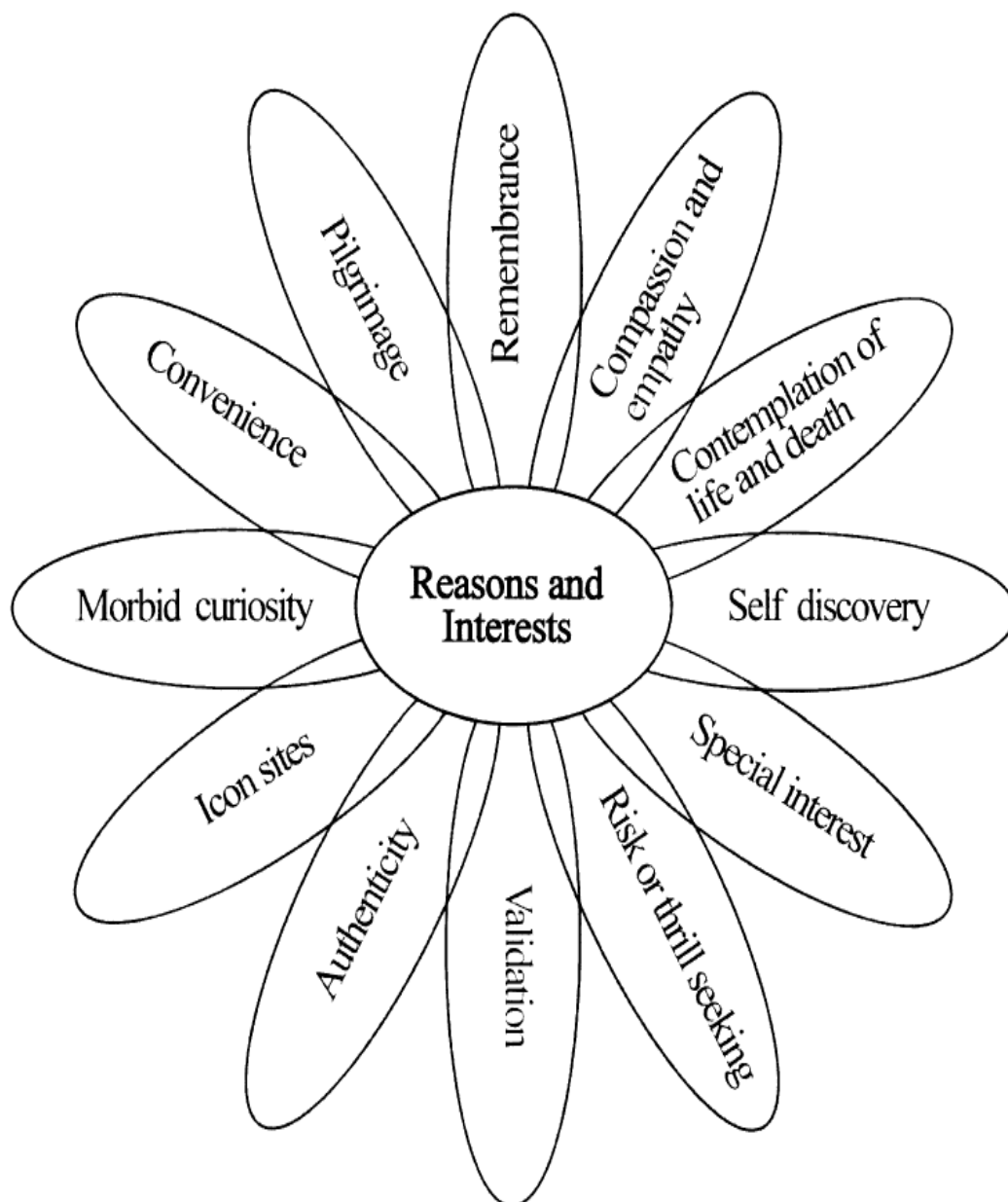

Liite 5. Mustan matkailun eri sävyt. (Stone 2006.)

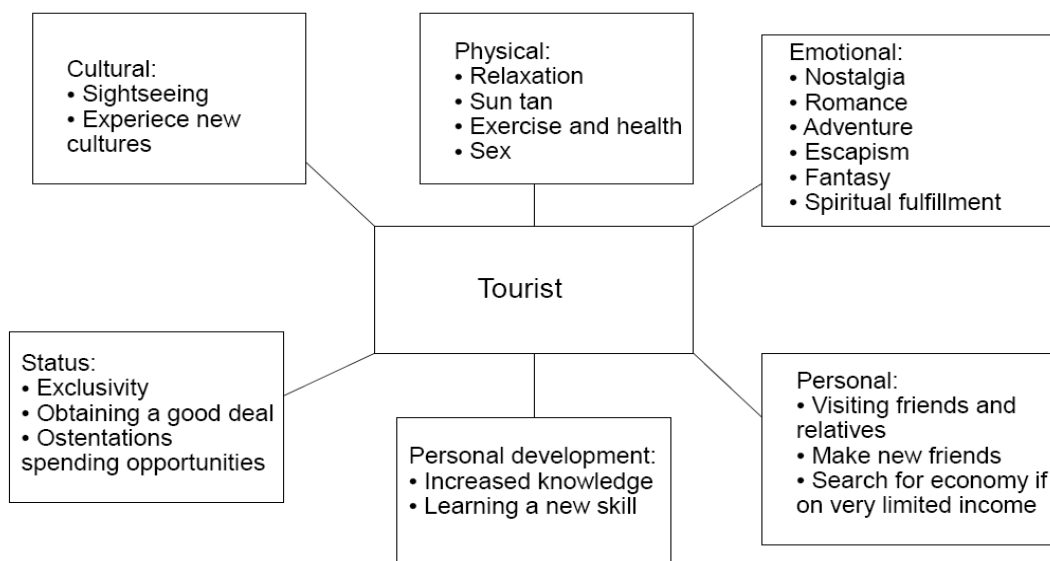
A DARK TOURISM SPECTRUM: PERCEIVED PRODUCT FEATURES OF DARK TOURISM WITHIN A 'DARKEST-LIGHTEST' FRAMEWORK OF SUPPLY

Liite 6. Erilaisia motivaatiotekijöitä vieraillla kuolemaan ja kärsimykseen kytkeytyvissä koh-
teissa. (Dunkley 2007.)

Liite 7. Matkailun motiivit. (Swarbrooke & Horner 2003.)

Liite 8. Sähköpostihaastattelu incoming-matkailuyrityksille.

SÄHKÖPOSTIHAASTATTELU

Osa I Hautausmaakerrokset

1a Miten hyödynnätte hautaus- ja kirkkomaita matkailutuotteissanne? Järjestättekö hautaus- ja kirkkomaakerroksia/-käyntejä? Millaisia?

1b Mikä on tärkein syy siihen, miksi ette järjestä hautaus- tai kirkkomaakerroksia/-käyntejä?

2 Millä kielillä kierroksia/käyntejä on saatavilla? Järjestättekö kierroksia/käyntejä ulkomaisille matkailijoille?

3 Milloin olette aloittaneet kierrosten/käyntien järjestämisen, ja mikä toimi sysäyksenä kierrosten aloittamiseen?

4 Milloin kierroksia/käyntejä järjestetään? Onko käynneissä viiko/kuukausi/vuosi/pyhäkohtaisia huippukohtia?

5 Kuinka kauan kierrokset/käynnit yleensä kestävät?

6 Mitä kierrokset/käynnit maksavat?

7 Minkä teemojen ympärille kierrokset/käynnit perustuvat? Voitte halutessanne eritellä tarkemmin valitsemianne teemoja.

a. Historia

b. Kulttuuri

c. Uskonto

d. Suurmiehet, kuuluisuudet

e. Muu, mikä?

8 Onko medially vaikutusta kierrosten/käyntien sisältöön? Mitä?

OSA II Kierroksille osallistujat

9 Kuinka paljon kierroksilla/käynneillä on keskimäärin osallistujia?

10 Luonnehdi osallistujien ominaispiirteitä (sukupuoli, ikäluokka, kotipaikka)?

11 Ovatko osallistujat kertoneet teille suoraan tai epäsuorasti syitä osallistumiselleen? Jos ovat, millaisia syitä osallistujat ovat esittäneet? Voitte eritellä halutessanne valitsemanne syitä.

- a. Koulutus
- b. Luonto ja ympäristö
- c. Historia
- d. Kulttuuri
- e. Omat kytkökset kohteeseen
- f. Nostalgia
- g. Uteliaisuus ja tiedonjano
- h. Virkistys ja vapaa-aika
- i. Muu, mikä?

12 Tiedättekö, ovatko osallistujat käyneet muilla vastaavilla kierroksilla tai kohteissa aikaisemmin? Missä?

13 Huomaatteko, että osallistujat olisivat kiinnostuneet kierroksen/käynnin aikana erityisesti jostakin tietystä osuudesta? Mistä?

14 Mistä osallistujat ovat saaneet tietoa kierroksista/käynneistä?

- a. Ystävät ja perhe
- b. Sanomalehdet
- c. Matkaoppaat
- d. Matkaesitteet
- e. Yrityksenne kotisivut
- f. Internet

g. Muu, mikä?

15 Onko joillain seuraavista vaikutusta kierroksiin/käynteihin osallistumisessa?

a. Perhe ja ystävät

b. Elokvat ja dokumentit

c. Lehtiartikkelit

d. Kirjat

e. Muu, mikä?

Osa III Hautausmaamatkailun kehittäminen

16 Miten markkinoitte tarjoamianne hautaus- ja kirkkomaakierroksia/käyntejä?

17 Onko markkinoilla kysyntää uusille hautausmaakierroksille/käynneille?

18 Onko teillä suunnitteilla uusia hautausmaakierroskohteita/käyntejä? Entä oletteko suunnitelleen jo käyttämillenne kohteille uusia teemoja?

19 Miten mielestänne hautaus- ja kirkkomaakohteista voitaisiin tehdä vetovoimaisempia?

20 Tuetteko kierroksista/käynneistä saamillanne tuotoilla hautaus- ja kirkkomaakohteiden suojelua ja ylläpitoa?

Liite 9. Sähköpostihaastattelu oppaille.

SÄHKÖPOSTIKYSELY

Tässä lomakkeessa on kymmenen kysymystä, jotka koskevat kirkko- ja hautausmaakerroksia.

1 Minkä teemojen ympärille opastamanne kirkko- ja hautausmaakerrokset perustuvat? Voitte halutessanne eritellä tarkemmin valitsemianne teemoja.

- a. Historia
- b. Kulttuuri
- c. Uskonto
- d. Suurmiehet, kuuluisuudet
- e. Muu, mikä?

2 Onko medialla vaikutusta kierrosten sisältöön? Mitä?

3 Kuinka paljon kierroksilla on keskimäärin osallistujia?

4 Luonnehdi kierroksille osallistujien ominaispiirteitä (sukupuoli, ikäluokka, kotipaikka)?

5 Kuinka kauan kierrokset yleensä kestävät?

6 Ovatko osallistujat kertoneet teille suoraan tai epäsuorasti syitä osallistumiselleen? Jos ovat, millaisia syitä osallistujat ovat esittäneet? Voitte eritellä halutessanne valitsemianne syitä.

- a. Koulutus
- b. Luonto ja ympäristö
- c. Historia
- d. Kulttuuri
- e. Omat kytkökset kohteeseen
- f. Nostalgia

g. Uteliaisuus ja tiedonjano

h. Virkistys ja vapaa-aika

i. Muu, mikä?

7 Tiedättekö, ovatko osallistujat käyneet muilla vastaavilla kierroksilla tai kohteissa aikaisemmin? Missä?

8 Huomaatteko, että osallistujat olisivat kiinnostuneet kierroksen/käynnin aikana erityisesti jostakin tietystä osuudesta? Mistä?

9 Mistä osallistujat ovat saaneet tietoa kierroksista/käynneistä?

a. Ystävät ja perhe

b. Sanomalehdet

c. Matkaoppaat

d. Matkaesitteet

e. Yrityksenne kotisivut

f. Internet

g. Muu, mikä?

10 Onko joillain seuraavista vaikutusta kierroksiin/käynnteihin osallistumisessa?

a. Perhe ja ystävät

b. Elokuvat ja dokumentit

c. Lehtiartikkelit

d. Kirjat

e. Muu, mikä?